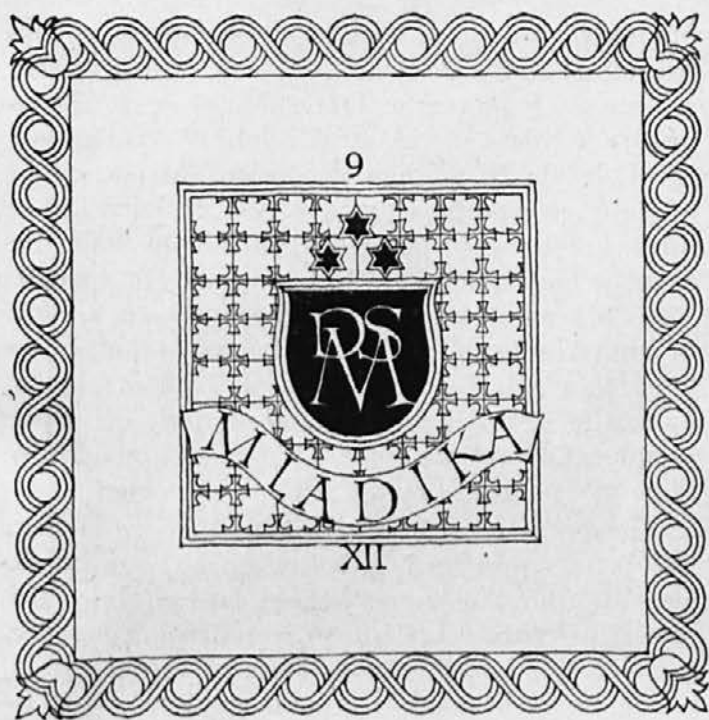

GORNJE MESTO

Povest iz zagrebskega življenja / Magajna Bogomir

23.

Ko je Anica prebudila Simona, ji je ta položil obe roki na rami in jo gledal v oči. Vprašal je: »Povej, Anica, kdo je bil tu, medtem ko sem spal?«

Odgovorila je: »Bila je Regina in je prinesla pismo zate.«

»Anica, čudno je na svetu in videl sem sredi sanj...« Zamahnil je z roko. »Morda niso niti sanje več resnica. Resnica pa je: Nekoč je živela neka Marija. Živela pa je le v moji duši. Danes v jutru pa bi jo lahko srečal na kakí ulici. Ozrl bi se v svojo dušo in jo vprašal: 'Je ta tista Marija, ki je bivala v tebi?', in duša bi odgovorila: 'Ne!«

»In če bi ona tebe srečala v jutru na ulici? Njena duša bi ne rekla 'Ne!«

Simon se je začudil nad tem odgovorom. »Tako govoriš, kot bi jo poznala. Daj mi Reginino pismo!« Čital je:

Predragi!

Želim, da se nikdar več ne prikažeš k meni. Nočem niti tega, da bi še govoril z menoj. Zelo je bilo potrebno, kaj, da si vpričo vseh govoril meni svojo visoko odpoved in tako povzročil veselje vsem in radost Manciki. Potem si pa še pobegnil od večera in zabave, kakor da bi ti bilo ob meni dolg čas. To vse po vseh prelepih dneh, ki sva jih preživela. Nikdar več te ne pogledam.

Po polnoči smo se peljali v Šestine. Nikolaj se je preveč napil in je jokalo ob Eriki, ki se je zaman trudila, da bi ga odpeljala iz družbe. Mancika se je javno sprla s Krilanom in ga udarila vpričo vseh po licu, on pa ji je potem poljubil roko. Zelo smo se smejali.

Danes zvečer se zberemo pri Črnem jagnjetu. Odpeljemo se na Cmrok. Pridi! Komaj čakam, da bi te zopet videla. Pridi! Regina.

»Kaj ti piše Regina?«

»Poslušaj me, Anica! Regini je dolg čas. Danes bo prečula noč, v jutru bo položila izpit z odliko; sedaj bo okrasila mizo z rožami, potem jo bo pregrnila s črnim prtom; danes se bo igrala z zlatimi ribicami, jutri bo uspavala fanta in ji bo prav tako dolg čas kot poprej. Ni lahko prezirati življenja in se igrati z njim. — Regina misli, da bo ob meni našla nekaj, ki je drugačno kot tisto, kar bi našla ob drugih. Hoče se poigrati z menoj, na poseben način. Prišlo ji je na misel, narediti iz mene srečnega človeka, ki bi se utopil v razkošju njene lepote, da bi zaspal od zamaknjenja in ne bi ugasnil nikdar nasmeh na mojih ustnicah. Radi dolgega časa se ji je zahotelo, da naredi srečnega človeka. Ona je ženska sedanjih dni. Težje bi bilo priklicati solze v njene oči, kot pa ji ubiti dolg čas. Je ena izmed žensk sedanje boljše družbe. Razum ji je premagal dušo in leži ta mrtva in hladna v njenem telesu. Boljša pa je ženska brez razuma kot ženska brez duše. To ona tudi ve in vendar se ne upa priklicati svoje duše nazaj v življenje. Jaz sem zanj le knjiga, ki je nekoliko zanimivejša od tistih, ki jih je prečitela. Ona je diva, kot jih ti gledaš na filmskem platnu — podobna je Greti Garbo, ki je bila polna veličine in duše, ko se je napotila v široki svet s skandinavskih gorá. Svet je videl to dušo in obstrmel ob njej in jo ukradel takoj in Greta Garbo je postala potem, ko so ji vse ugrabili, le ena izmed tistih, ki so podobne Regini, in ob njeni sedanjosti igri ljudje ne jokajo več. Če bi ona zbežala pravočasno nazaj v gore... Regina je prišla od morja in ugasnila v morju teh hiš, ki jih zidajo vedno več, vedno višje. Ona to ve. Jaz sem prišel iz Primorja in sem ugasnil tukaj. Ona tega še ne ve. Izpite polaga z odliko. To je njej v posmeh. Jaz ne obiskujem predavanj. To je meni v posmeh. — Mancika je nekaj drugega. Krilan bi obstrmel pred to lepoto, če bi jo poznal. Morda čuti to v podzvesti in zato njegov bes, da ne more do te tuje lepote. Mancika ne dvomi, da je umetnica, da je življenje v njej silno in polno duše, ki jo je podedovala od tistih dni, ko je stopalo njeno ljudstvo peš skozi Rdeče morje. Ona je svečenica

svoje vere in svoje ljudstvo ljubi do brezmejnosti. Zato bi ne mogel užaliti nikogar bolj, kot sem užalil Manciko, ko sem postavil Marijo nad njo. Razumela je dobro, da nisem mislil tedaj na telesno lepoto, ampak sem primerjal dušo enega sveta z dušo drugega sveta. Zato se hoče ona na vsak način osvetiti radi mojih besed in me zmagati. Žal, da ona ne ve, da to ni več potrebno. Ona Mancika, svečenica, je zmagala sredi belega templja in stoji njena duša čista, lepa in visoko nad nami. Ona druga, Marija, pa je živela samo malo časa in še tisto življenje sem jaz samo naslikal v svojo misel. Sanjal sem: Ni več hiacinte, ni več gospe s stolpa, ni več Marije. Nekje sredi samotnega otoka leži Dalija, moja duša, nekoč kraljična, sedaj ukleta v kačo. Zvila se je v svitek in nikjer ni sonca, ki bi jo odrešil. Jaz pa sem še včeraj mislil, da sem umetnik. Daleč tam med dvema gričema spi Dalija. Moje telo pa hodi po tem svetu brez nje naokrog. Prišel bi lahko zlatolasni deček in rekel: Samo tri dinarje, kdor jo hoče videti. — Daj mi roko, Anica!«

Ne da bi prekinil tok teh čudnih misli, se je poslovil in odšel na cesto. V trgovini je kupil šop cvetja in se odpeljal na pokopališče.

Na zapadni strani so visele prosojne megle, skozi katere se je svetlikala nejasna svetloba, sonce. Zidovje Mirogoja se je blede belilo v pokrajino. Nagrobniki so se molče vrstili med zasneženimi gredami. Nekaj neizrekljivo otožnega je ležalo nad pokrajino.

Ne bi mogel natanko povedati, kako je bilo v tistih urah čustvovanje medicince Simona. Ko je govoril z Anico, je bil popolnoma miren in njegove misli so bile jasne in ostre. Že na potu, ko je kupil rože, se je nekaj posebnega zgenilo v njegovi duši. Ni bila to žalost, niti obup, niti vdanost, niti nič. (Že mnogo poprej, ko sem dospel do tega poglavja, sem se bal, da mi ne bo mogoče poiskati tiste besede, s katero bi označil Simonovo dušo v tej uri. Bravec je čuden človek in njemu se zdi marsikaj, kar pisatelj pove, neverjetno in nemogoče. Kritika človek prenese, bravca se boji, in prav on je tisti, ki bi mu človek rad nekaj povedal. Čim bolj se približa beseda tistim krajem, ki so že skoraj onkraj mej tega sveta, tem težja je ta beseda in postane potem neizgovorljiva. Še o krajih, ki so onkraj pravljič, je mogoče govoriti, potem pa beseda onemi in le duša more še zaslutiti; kajti ona ne pozna razdalj. Ko je Rembrandtu umrla žena, ki jo je tolikokrat gledal in slikal, je hodil veselo naokrog in ljudje niso tega razumeli. Nekak polmrak je bdel nad pustinja. Beli kamni so ležali raztreseni po njej. Človek je

blodil tri dni in tri noči po tistih mrtvih poljih. Ni našel živega bitja, da bi mu potožil svojo samoto — še trava je bila suha in se je mrtva privila k tlom. Človek si ni želel več kruha, dasi je bil lačen. Ni si želel več vode, dasi so se mu od žeje spremenile ustnice v rane. Želel pa si je bitja, kateremu bi potožil svojo samoto. Polastila se ga je blazna želja, da bi kamni pričeli govoriti. Tako blazna je bila, da se je res sklonil k tlom in nastavil uho na kamen in trdno zaveroval, da bo ta spregovoril. Naenkrat se je razširila razpoka v kamnu in iz votline nad njo so zagorele oči v popotnika. Kamnite ustnice ob njej so se premeknile. Popotnik je slišal besedo. Ali naj jo povem?)

Razen Jelke ni bilo v kapeli nobenega mrliča. Ležala je v preprosti, iz belih nepobarvanih desk zloženi krsti. Za njene košate lase ni bilo niti dovolj prostora v krsti in so padali neurejeno čez robove na mizo. Simon je to najprej zapazil in ne da bi mislil na kaj posebnega, je uravnal te lase. Razpoložil jih je ob vratu doli na prsi. Stopil je korak nazaj, da bi videl, če je lepo uredil. Tedaj je zagledal tudi šope cvetja ob Jelki in tako vedel, da so bile Lina in njene tovarišice že tu. Rože, ki jih je prinesel s seboj in poprej postavil na mizo, je položil sedaj na njene prsi k rokam, ki so bile sklenjene v nemo molitev. Nato se je spomnil na očetov oder in se je zamislil, ali bi molil ali ne bi. Takrat je veroval v Boga in je molil. Sedaj je vedel, da je Bog, a vere ni imel več. Zato ni molil.

Bleda svetloba je padala skozi vrata, ki jih je pozabil zapreti. Zdelo se je, da se sončna lisa lesketa tik tam ob vratih. Simon je strmel v blede, razsvetljeni obraz in se čudil, da ni v tej uri niti najmanjše žalosti v njegovi duši. Dolgo je tako nepremično stal. Spomnil se je, da ni v življenju nikdar poljubil njenih ustnic. Sklonil se je in jih je poljubil sedaj rahlo in boječe. Potem je zopet dolgo opazoval blede obraz. Ker se Jelka ni prav nič premaknila, celó ustnic ni premaknila, je položil prst na njeno lice in lahno potresel glavo.

»Jelka!«

»Jelka!«

»Me ne slišiš, ti moje zlato srce, ti lepa prijateljica moje duše?«

»Jelka!«

Tedaj se je zasmejala. Polagoma so se ji premeknile ustnice, lahno so se zagibale, kot da bi šele sapica stopila izza njih.

»Jelka, ljubim te.«

Odprla je oči. Le za hip so zasijale. Izgovorila je besedo in Simon jo je slišal. V prihodnjem hipu so bile oči zopet zaprte, ustnice hladne in

Benjamin Vautier: Kmetška pravda. (Muzej za umetnost in zgodovino, Ženeva.)

nepremične. Simon je nekaj zakričal in je poln radosti zbežal iz kapele, begal nekaj časa med grobovi, ne da bi vedel, kam hoče. Potem je tekel skozi vrata, ki jih je zagledal pred seboj. Kupole so se zibale v nebo. Tekel je po rebri. Šele, ko je bil med hišami, se je spomnil, da je pozabil iti h grobarju in ga vprašati, kdaj bo pogreb. Obrnil se je in se vrnil. Toda sedaj je že ležala groza v njegovih očeh.

24.

Sredi noči je družba hrupno pripela iz Črnega jagnjeta. Tudi najeti šoferji so se napili. Eden za drugim so se rinili na vozove. Simon se je pognal na prvega tik šoferja in potegnil Regino za seboj. Krilil je z rokami in objemal šoferja.

»Jaz sem Rus. Bil sem knez in nekoč bogat človek,« je blebetal šofer in odrival Simona od sebe. Simon se je grohotal. Vozovi so oddrveli na lico in krenili v hrib. Kričanje in petje je zaorilo med zasnežena drevesa, ki so bliskovito bežala nekam nazaj. »Jaz pa vem za pot, sem že hodil tod

s svojo ljubico na sprehod,« je pel Simon stojé. Regina ga je silila: »Sedi, padel boš, Simon,« je klicala. Simon je zagrabil kneza z obema rokama za lase in mu stresal glavo. »Goni, knez, goni! Kje imaš regulator?« — »Pusti me, da ne zletimo v drevo, da, v drevo!« — »Goni, knez!«

Ta je pognal avto v zadnjo mogočo brzino. Polmesec na nebu, ki je bilo sedaj jasno in polno zvezd, se je zibal radi te blazne vožnje v ogromnih lokih na to in ono stran. Kot množice molčečih bitij so se umikale skupine dreves v ozadje. Potem je zagorelo v dolinah. Jezera luči. Hiše pogreznjene v globine. »Nesimo tudi v višave veselja! Napojimo višave z vinom! Hej, zvezdice, pridite k nam in zaplešite z nami vsemi, ki jih skrivate med sabo. Jaz pa vem za pot... Zvezdice, tango in ringaraja! Jaz pa vem za pot... Regina, tukaj sem hodil z Marijo, ki je lepa skoraj kot ti. Jaz pa vem za pot... Goni, knez!«

Simon se je prvi pognal skozi vrata v hrup godbe, pevajoč divje: »Sem že hodil tod...«

Gostje, mnogo jih je bilo, zlasti žensk, so pozdravili novodošlece z vriskom. Godba, ki je prenehala za hip, je udarila koračnico. »Živeli, pozdravljeni, bratje!« so vzklikali gostje. Trume parov so se napotile v ples po nevelikih sobah. Nikolaj Benčina je bil miren in jecal nekaj Eriki na uho. Mancika je zastrmela v Simona s posebnim izrazom na obrazu. Malči je obstala preplašena in zbegana in ni vedela, kaj bi. Simon je planil na mizo, toda ko je hotel govoriti, mu je ugasnil že prvi stavek na ustnicah. Drugi so se rinili k njemu na mizo, da bi govorili tudi sami. Simon je zastrmel potem čez vso to gručo. »Konec naj bo!« je zakričal in zagnal čašo v zid. »Kaj konec,« so vpili drugi, ki niso razumeli njegovega vzklika. »Sedaj šele začnemo.« Niso vedeli, da se hoče podati Simon z vriskom na zadnjo pot. »Jaz pa vem za pot — sem z Marijo...« — »Sviraj, muzika! Hej, cigan, sviraj nam! Sam ne morem več. Nekdo mi je ugrabil gosli. Hej, cigan —« Miza se je praznila. Študentje so planili plesat. Simon je skočil z mize in obstal naenkrat sam v kotu. Še Malči ga je gledala plašno in se ni upala k njemu, Regina je plesala s Krilanom. Simon je sedel za mizo in podprl glavo. Sedaj se mu je bližala Mancika, ki ni umeknila skoraj ves čas oči od njega. Zagorele so ji v divji lepoti. Kdor bi sedaj gledal skozi tiste zenice, bi videl, kako se nekaj silno dobrega bori z neko drugo mislijo. Počasi in zavedajoča se svoje moči je prisedla. Položila mu je prste pod brado, dvignila njegovo glavo in mu gledala v oči, ki jih ni umeknil, dasi je naenkrat zardel.

»Zakaj ne pleše moj ljubček? Ves večer je kričal. Omamil je Malči, ki me sedaj opazuje. Poigral se je z Regino, ki ne umakne niti med plesom oči od njega, opojil je vse deklice te družbe z vinom in očmi in celó Anici vriskal in tolažil na ta način svojo veliko in grdo žalost in opravičeval na ta način samega sebe, kajti on ima pravico zato, saj je žalosten in celó ubiti se je sklenil.«

Simon je topo zastrmel v dva ognja, ki sta gorela v njegove oči, in ni odgovoril.

»Tebi, prijatelj, noče še biti jasno. In vendar je jasno kot dvakrat dve je štiri. Tu ni nobenega: dvakrat dve je pet. Ti si strašno pijan, prijatelj moj! Pozabil si, kako umira labod. Nobenega vzklika ni tedaj iz njegovega belega vratu. Pravijo, da zapoje pesem v svoji zadnji uri. Imela sem laboda na svojem vrtu. Bolan je bil in vedela sem, da bo umrl. Noč in dan sem tedaj poslušala, kako bo zapel. Toda on se je skril v samotni kot tolmuna in poginil lep in bel brez glasu. Njegova

pesem je bila nema. Mislim, da me razumeš, saj si se toliko privadil na vino v pijanih nočeh, da ti ne more več popolnoma ugrabiti razuma, kaj ne, ljubček moj!«

Počasi in s poudarkom je zlogovala besede, kot da mu hoče vsako posebej zarisati v dušo. On pa ni nič odgovoril.

»Simon, medicinka sem in vem, da se ime nobenega tovariša ne začneja s črkami S. J.«

Simon se je zgenil. Mancika se je zasmejala.

»Vidim, da me razumeš. Nihče izmed naše družbe še ne ve tega. Mi pametni in izobraženi ljudje ne beremo takih malenkostnih novic, ki so gotovo že prevsakdanje. Jaz jih berem, kajti krvi, prave človeške krvi je vedno nekaj v njih, kaj ne? Četudi bi ne bil ti oče tistega otroka, je vendarle v tem malenkostnem dogodku nekaj, ki je podobno tistemu, ki dvakrat dve je štiri — tisti gotovosti, da se lahko radi ene same besede marsikaj zgodi. Neka nepoznana Jelka sredi svoje najlepše mladosti in neki Simon, ki zna celó odraslega človeka in ne samo otroka uspavati z očmi. On ve, da ga ljubi. Daleč tam v podzavesti, kaj ne, mu celó ugaja to. Morda se je brani na zunaj. Kakor ga jaz poznam, se je brani, in vendar noče narediti tako, kot so bolje od njega naredili drugi, ki so živeli ob njej, on ne zna samega sebe prenarediti tako, da ga deklica ne bi mogla ljubiti. On se ji roga in jo žali, da! Celó žalosten je radi tega. Reče besede, s katerimi jo hoče odbiti od sebe, s svojimi očmi jo pa istočasno naveže nase. Končno ji pa še izgovori besede, v katere niti sam ne veruje preveč, ampak so potrebne morebiti za njegovo ustvarjanje, za novo pesem, ki bo seveda žalostna. Te besede govoré na primer o tem, kako ničvredno je to življenje, in o blagem zdravlilu, ki se imenuje smrt, namesto da bi ji pogumno dal roko in jo povedel na ta ali oni otok, kjer bi se mogla počutiti na varnem. Taka deklica pa ne obiskuje niti vseučilišča, niti ni pesnica in ne umetnica. Ona ne bo iz besede, ki jo sliši, zložila pesmi, ljubček moj, ampak ona sprejme besedo, ki jo je slišala, v svoje srce in izkrvavi radi nje. Mislim, da me razumeš, prijatelj! Ti morivec njene duše, se napajaš nad tem, da se je tvoja beseda, ki jo boš pozabil v enem samem letu, tako zarila v dušo uboge mladenke. Morda si bil ranjen tudi sam, da, ti, katerega duša je dvakrat dve pet. Toda vendarle nimaš pravice, prijatelj moj Simon, nimaš pravice niti, če hočeš biti umetnik, dasi krivično pravijo, da ni zakona, ki bi mogel kaznovati greh umetnika. Tisto dekle, prijatelj moj, je poginilo brez vsake primere ali metafore. Moj Bog je kaznoval ljudi že samo radi njihove misli,

ki ni bila lepa in je bila krivična. Ti seveda si sedaj izredno žalosten in zdi se mi, če znam le količkaj brati duše, da si sklenil ubiti se. Toda, prijatelj, zdi se mi, da še nisi dovolj žalosten danes, kajti sicer bi bil podoben mojemu labodu. Napil si se, kajti tako v podzavesti si le čutil: „Napijem se. Takrat niso misli več čiste in morda pojde kaznen mimo mene. Morda se zgodi lahko nekaj prav majhnega, kar lahko zaokrene vse, kar se je dogajalo dosedaj, v neko drugo smer. Bog ve, kako razodetje pride lahko.“ Pij še čašo vina, ljubček moj! Misli nekoliko na laboda! Vem, da imaš mater, toda tudi Jelka je imela mater, pa je vendarle nesla tvojo sliko s seboj. Regina se srdi. Preveč se je približal moj obraz tvojemu.«

Mancika se je zasmejala izzivalno proti Regini in naenkrat se je zgodil nenavaden prizor: Regina je sredi plesa pustila Krilana in se približala Manciki. Mancika je vstala. »Zakaj se mi smeješ, ti, ti,« je zakričala vanjo. Mancika ni odgovorila, a njen posmeh se je spremenil sedaj v porogljivost. »Meni ni prav nič do tega tukaj, razumeš, prav nič mi ni. Pisala sem mu, naj mi ne prihaja blizu.« Mancika se je glasno zasmejala. Tedaj se je zagnala Regina proti njej in ji hotela zasadi prste v lica, toda Mancika ni niti dvignila rok. Regina se ji je vrgla v naročje in jo pričela poljubljati na lica, na oči, na roke, potem pa je zajokala in zbežala v drugo sobo. Krilan je opazoval vse to ves prepadel. Drugi so se smejali. Toda Krilan je tudi videl, kako je Simon naenkrat vstal in odhitel skozi vrata. Drugi so zopet zaplesali, kajti godba je igrala neprestano. Skoraj

za Simonom je odhitela tudi Mancika, ne da bi vzela plašč s seboj. Krilan jo je hotel spremiti, a Mancika mu je trdo ukazala, naj ostane. Razsrdjen je ta odšel v drugo sobo, prisedel k Regini in dolgo molčal.

Malči je ostala sama. Le ona je bila sedaj trezna v tej uri. Nihče se ni menil zanjo. Zamislila se je skozi okno proti goram, ki so se svetlikale iz noči. Bila je tik ob oknu in je lahko videla zvezde, ki so trepetale v daljnih višavah. Premišljevala je o besedah, ki jih je njej govoril Simon malo poprej, ko so odšli v zabavišče. Govoril je o nekem otroku, ki ga bo Malči rodila nekoč. Gotovo bo sin in bo rasel v nove dni, med nove ljudi. Takrat bo mnogo veselja po vaseh in mestih in le čiste zarje bodo ležale nad polji in hišami. Jurkica pa bo prelepa žena, učiteljica novih otrok. Zbirali se bodo krog nje, da jim govori o belih lepotah življenja. Ljudi ne bo napajalo vino. Pijani le veselih naporov bodo dvignili svoje duše čim bliže k sinjim, božjim višavam.

Zgodilo se je tudi še nekaj drugega nenavadnega. Nikolaj Benčina je naenkrat stopil na oder k ciganom, vihtel steklenico v svoji roki in kričal. Erika je plašno stala ob odru, se trudila, da bi ga odpeljala domov. Toda Nikolaj Benčina je vpil: »Kdor misli, da lažem, naj se mi približa, razbil mu bom s tem litrom pijano glavo. Danes sem zadnji večer tu in nikdar več ne pridem v družbo ljudi, ki se rogajo vsaki veliki ljubezni. Vaša duša je kakor pijani knez, ki se valja tam v prahu na tleh. Skozi vse vesoljstvo bedi neskončno živo bitje, vi pa ste opijanili svoje oči

J. Malczewski: Sveti večer poljskih izgnancev v Sibiriji. (Narodni muzej v Krakovu.)

in ga ne vidite. Bog pa je poslal angela k meni, ki je prinesel meni godbo in Eriki lepoto v oči. Naj se ji nihče ne približa in naj ne vrže svojih oči nanjo, kajti vaše oči so umazane in se rogajo pravi lepoti. Ona je preprosti otrok in v njeni duši se zrcali večno življenje, ki živi nad svetovi in je ustvarilo Erikine oči. Simon sam mi je to povedal. Vi pa ste me omamili z vinom in lažno godbo, da tega nisem videl toliko časa.«

»Pojdi domov, Nikolaj, ne kriči tem ljudem!«

»Baš tem ljudem, Erika, tem...«

Hotel je še govoriti, toda Erika ga je prijala za roko. Tedaj je on treščil steklenico v zid, da so se črepinje razsule z žvenketom po mizah, vrgel je natakarnjem denar. Lepota preprostega otroka ga je premagala. Prijel je Eriko in jo odvel iz te družbe, v katero se res ni več vrnil, pod nebo, na katerem so roji zvezd sipali luč med vesoljstvo. Cigani pa so strastno in blazno igrali davorijo, ob kateri je celó knez zopet odprl oči in nekaj zagolčal. Tudi Krilan in Regina sta se dvignila in poslušala. Šele sedaj sta se našla ta dva človeka.

25.

Mancika se je ustavila ob vratih in se stisnila k zidu, da bi je Simon ne opazil. Dasi se je trudila ohraniti si hladnokrvnost, je vendar čutila, kako ji bije kri v sencih. Lesk v njenih očeh se je spreminjal. Sedaj je bil tih in miren, kot od deklice, ki hoče ljubiti, pa se je naenkrat zalesketalo kot v očeh ptice ujede. V njeni duši so se borile misli med seboj.

Pred njo se je razprostirala široka in to noč nenavadno čudna pokrajina. Polmesec je visel onstran doline tik nad kupolami Mirogoja. V daljavi so se svetlikale v mesečini gore, ki so oklepale Medvedji grad in dolino Kraljičinega studenca, ki je bila sedaj pogreznjena v temo. Medvedji grad, v katerem in ob katerem je v daljnih dobah izkrvavelo toliko življenj, se je izrazilo v ozračje vrh svoje gore. V dnu doline se je vila med snegom črna voda, kot da je nekdo odprl v gorah ogromno votlino, polno črnila in ga razlil v dolino. Po bregu navzdol so strmela pod nebo drevesa, zimski gozd v noči, nekako mračen, skoraj preteč, in udarjal v dušo z mrko mrzlo goloto, na kateri se je lepil sneg in poledica. Mancika se je v svoji duši vzradostila te slike, ki jo je v trenutku preletela z očmi. Potem je zopet nepremično uprla oči v Simona. Ni se menila za mraz, ki je bil oster. Plašč je pustila v zabavišču. Bele gole roke so ji nemo in nepremično visele ob svilenem krilu. Kip tik stene. Le oči so živele in šle za Simonom. Nek je izza griča je udarilo v zvoniku štirikrat.

Kot človek v snu se je premikal Simon počasi korak za korakom proti zidu, proti prostoru, kjer je nekoč sedel z Marijo. Nekaj težkega, topega je ležalo v njegovi duši, kot da jo je stisnila črna kovinska senca s prsti. Zadel se je ob rob mize in obstal. Mizo je pokrival sneg. Naslonil se je z dlanmi na njo. Sneg je bil trd in mrzel. Odmeknil je roke in se zamislil v to belo ploščo. Odprl je usta, brada se mu je povescila. Mancika ni prezrla niti ene njegove kretnje in je pozorno motrila njegovo lice: »Ne bo se ubil,« je pomislila skoraj s srdom. Simon se je naenkrat ozrl nazaj, kakor bi se bal, da stopi kdo skozi vrata. Mancike ni zapazil. Stisnila se je še bolj v kot. Zaokrenil je zopet glavo in pričel s prstom pisati v sneg na mizi. Mancika je slišala, kako se udara skorja pod prstom, in polastila se je je radovednost, kaj piše. »Morda se bo ubil,« je pomislila. Njegove ustnice so se blodno zasmajale. Videti je bilo, da sam ne ve, da se smeje. Črke, ki so se zvile izpod prsta, so bile hladne, skrivenčene, trpke, pisane s topim obupom in so pokrile skoraj vso mizo.

»V zimi in bedi dolgo po polnoči po naročilu svoje duše Mariji in vsem lažem Gornjega mesta v slovo. — Simon Jeraj.«

Dvignil je dlani k ustom in zadihaval vanje. Zeblo ga je. Potem se je naslonil na zid in zastrmel v zidovje Mirogoja. Zopet se je razlil smehljaj na njegov obraz, a sedaj je bil v blede mesečini čudovito mehak. Mancika je nehote stopila korak naprej. Tudi v njenem izrazu se je zrcalilo nekaj nenavadnega, skoraj strašno lepega. Tudi ona je odprla usta in skoraj zasanjala v Simonov obraz. V istem hipu, ko se je on zavihtel na zid, da bi se vrgel v globino na drugi strani, je zakričala, skočila k njemu in ga potegnila nazaj. Ozrl se ji je v lice in se spet zasmel, toda sedaj je bilo v tem smehu sovraštvo. Iztrgal se je iz rok, ki so se ga oklenile. »Pusti me!« je izgovoril šepetaje in pričel bežati krog male utice proti bregovom, ki so peljali navzdol. Mancika v prvem hipu ni vedela, kam beži Simon, a brez pomisleka je stekla za njim. Bežal je med drevesi, krenil po rebri navzdol naravnost proti črnemu potoku. Spomnila se je Mancika: globoka in črna je tista voda in neredkokrat so našli telo človeka na njenem dnu. Polastil se je je strah, da ga ne bi dohitela. Vzklikala je njegovo ime, noge so se ji udirale v sneg, udarila se je s čelom v ledeno drevo, led jo je ranil, a ni čutila, da ji teče kri. Simon se je za hip ustavil in se ozrl nazaj. V njegovih očeh se je zrcalil bes, kot da mu hoče kdo ugrabiti trenotek, ki naj mu povrne mir. Začutil

je željo, da bi počakal dekle, ki teče za njim, ji stisnil obraz nekaj minut v sneg in zbežal. Bežal je in se spet ozrl. S strahom je spoznal, da se razdalja med njim in Manciko manjša, da je potok še celih deset minut daleč. Njegove noge so bile naenkrat kot iz svinca. Ni čutil, da se mu čelo koplje v znoju in da ga trese mrzlica. »Počakam in ubijem jo,« je mislil in se ustavil. A Mancika mu je ovila roke krog vratu. »Ti nisi kriv. Ne ubij se, Simon!« In božala ga je po laseh, ne da bi ga izpustila. »Ti nisi, nisi kriv!«

»Ljubim te, nikar se ne ubij!«

Jasna misel se je polagoma vračala v njegovo dušo. Začuden je gledal v dekle, ki je trepetalo ob njem. Potem je rekel: »Zelo je mraz, zakaj si šla brez plašča? Gole roke imaš in v tej mrzli zimski noči!« Prijel jo je za roko: »Zakaj jokaš, Mancika? Vrniva se! Hladno je tukaj. Vrniva se!«

Za roke sta se držala, ko sta šla nazaj kot dva otroka. Dolgo nista nič govorila. Potem je pričel govoriti Simon: »Morda je prav, da si preprečila. Ni se me polastila danes prvič ta misel, kajti kaj naj še delam? Morda je samoodpoved to, če ostaneš tukaj. Ona na drugem bregu ni ostala. Njej je sedaj lepo. Sestre so ji z rožami okrasile telo. Kaj naj delam? Veselih zvokov ne bom več slišal v življenju in ne verujem v besedo, ki bi jo lahko povedal drugim. Polagoma mi bo otopela duša in celó noči bodo brez lepih sanj, ki sem jih imel še do sedaj. Vendar se mi zdi, da je prav, da si preprečila.«

Simon ni vedel, zakaj je izrekel zadnji stavek.

Mancika mu je med njegovim govorjenjem stiskala roko. Ko je prenehal, se je zvonko zasmejala.

»Simon, ti si sedaj kot ta zimska noč. Neka mrliška svetloba sveti kot nocoj ta polmeseč iz teme v tvojo dušo in te je strah pred njo. V njej so drevesa hladna in skorja jim je obdana s poledico. Toda Simon, pomlad se povrne in jaz te popeljem na poljane, rdeče kot živa kri. Sonce bo sipalo ogenj ljubezni na trate rdečega cvetja. V tvojo dušo bom spustila roj pisanih metuljev in vsak metulj bo kot pesem. Mancika ni ljubila še nikogar. Mancika pa bo ljubila tebe. Mancika mrzi Krilana. On je človek brez kosti. Njegov obraz je obraz mehkužne deklice, le da ga je še sram, da bi si lica obarval z rdečilom. Ti pa boš ljubi moj. Pokazala ti bom kraje naše dežele, ki so ti sedaj tuji. Lepša in silnejša bo tvoja pesem od najlepše, kar si jih zaslutil do sedaj. Vse ti bo kot novo razodetje. Svoje življenje hočem položiti k tvojemu življenju in zavriskalo bo le eno življenje v divje lepe uporne moči, strasti in le-

pote tega sveta. Ti si sedaj v strahotnih temah. Tvoja duša je ukleta in spi med mučnimi sanjami. Dvignila te bom iz črnih globin, iz ukletega gradu zime in teme, v katero te je poslala Marija. Odvalila bom svinec s tvoje duše. Poljubila ti bom srce, da bo zopet zaživel in zavriskalo. Ti boš odslej moj in nihče te mi ne bo ugrabil.«

Simon je slišal vse te besede in vendar je bil nekako odsoten. Prelepa je bila Mancika sedaj in ga vodila za seboj kot kako bitje iz pravljice, toda ta lepota se mu je zdela še vedno tuja in ni mogla še zmagati njegove notranjosti. Dovolj je bilo sedaj prostora v njegovi duši, da bi lahko sprejela sliko Mancike, saj je bila ta duša sedaj pusta in prazna, dasi je živelo v njej še nekaj — rekel bi tisto — občutje praznine — ali pa morda bolje — domotožje po tisti ženi, ki je še nedavno bivala v tej duši in se je imenovala Marija — in neka sestra z imenom Danica — in neka deklica z imenom Jelka — in neka čudežna roža hiacinta — in privid Gornjega mesta. Simon je sedaj te lepe slike izbrisal iz sebe in čudno, da se ni spomnil dogodka iz sanj: Sredi temnega stolpa ... (Bravec sam je gotovo že doživel tako uro v svojem življenju, tako po polnoči morda, ko mu je bilo vse eno, naj se zgodi, karkoli hoče. To ni obup. Obup je še vedno silno valovanje misli in čustev in se obrne na eno ali drugo stran. V obupu, dasi je to na videz neverjetno, človek še živi. Taka ura pa potuje mimo obupa. Ne more se imenovati niti vdanost v vse. Človeku je tedaj, kot da je izstopila, zbežala duša iz telesa in da se on, neka lutka, premika sem in tja.) Čudno, da je Simon še pred polnočjo govoril Malči o prekrasnih dnevih bodočnosti, potrdil Nikolaja in Eriko v veri, mislil z ljubeznijo na Jurkico in na mnogo drugih lepih stvari. Simon je hotel prenesti vse te lepe misli iz sebe drugim, preden odide, prav tako morda kot izdihne umirajoči oče poslednjo misel v otroka svojega sina. Ni verjel do sedaj, da bi ga mogla Mancika ljubiti, in njeno razodetje ni vzbudilo v njem nikakega čustva, morda neko plahost, da. Tudi je ležala Jelka še vedno na onem drugem bregu v leseni mrtvi krsti, kar mu sicer ni prizadevalo sedaj več bóli, vendar je mislil na to istotako z nejasnim strahom. Ozrl se je nekajkrat nazaj in Mancika je zapazila to in ga pritegnila za roko. Ko sta prišla na tisti kraj, kjer je nekoč poslušal Simon z Marijo beračevo godbo, sta zagledala novo sliko:

Nikolaj in Erika sta stala v snegu visoko nad njima na robu tiste dolinice, v kateri niso rasla drevesa in ki je tako samotno skrita med gozd. Njuni senci sta se jasno risali proti nebu. Nikolaj

Anica Zupančeva-Sodnikova: Slovensko tihožitje.

je imel dvignjeno desnico in kazal z njo proti gostosevcem, v katere se je zameknila Erika. Mancika in Simon sta se ustavila. »Kako sta lepa!« je rekla Mancika. Nikolaj in Erika sta utonila polagoma onkraj roba dolinice s počasnimi neslišnimi koraki. Simona je naenkrat obšla čudna misel: da je gledal to sliko iz nekega drugega sveta in da je videl na tej zemlji mlado življenje, ki bo raslo mimo njega, medtem ko bo on potoval kot človek, ki je zgrešil in ni prišel tja, kamor se je namenil, kot tujec, kot mrtvi človek med živimi ljudmi. Ob tej misli se je nekaj zgenilo v njegovi duši, a ni rekel nič in se je dal molčé odpeljati od Mancike v zabavišče.

Tam so medtem že opazili odsotnost Simona in Mancike in si prišepetavali radi tega med seboj. Regina je rekla Krilanu: »Mancika ni nepremagljiva, le pravi je moral priti.« Krilan je bil tedaj že zelo pijan. To Reginino roganje ga je zapeklo v dno srca in začutil je v sebi veliko mržnjo do Simona. Ni bil sedaj toliko nesrečen radi tega, da ga Mancika noče — saj se mu je zazdela naenkrat Regina lepša od nje —, a bolelo ga je, da je drugi takoj dosegel, za kar se je on toliko časa boril brezuspešno. Regina je videla ta srd in se mu rogala še bolj, tako da je ta srd naraščal v njem od trenutka do trenutka.

Ko sta vstopila Simon in Mancika, se je takoj oprostil od Regine. »Samo za kratek čas, potem se vrnem in te pospremim domov.«

Pozval je Simona, naj gre za hip z njim na hodnik, kar je ta ubogal takoj. Sledile so pa

Regina, Mancika in Malči, kateri se je naenkrat prikazal srd na Krilana v oči. Ko so se ustavili, je Krilan zagrabil Simona za ramo. »Zakaj si mi lagal pred-sinočnim pri Regini? Kje si bil z Manciko sedaj?«

Simon je opazoval Krilanove oči. Ko je videl sovraštvo v njih, je odgovoril: »Lagal ti nisem. O Manciki ti nisem dolžan nikakih pojasnil.«

Krilan je vzkipele in ga hotel udariti na lice. Mancika in Regina sta ostali mirni, Malči pa je zakričala in hotela skočiti mednju. Toda Simon je ujel njegovo roko, zagrabil še drugo in ju tiščal kot v kleščah. Pritegnil ga je skoraj tik svojih prsi. Skoraj raztreseno je govoril: »Ne

bojim se boriti se s teboj. Žal mi je, da je s teboj tako. Ni potrebno, da bi me udaril, kajti mene ne more boleti več noben udarec. Radi tebe samega je bolje, da ne udariš, kajti morda bi ti udarca ne vrnil in bi se ti prej ali slej kesal svojega dejanja.«

Po teh besedah je izpustil Krilanove roke. Ta je sedaj obstal presenečen in strmел v Simonove oči, ki so se gubile daleč kot v vročici. »Kaj mu hočeš,« je tedaj spregovorila Mancika. »Pomilujem te, Krilan! Simon ni kriv. Obsodil si se sam takrat, ko si me hotel postaviti na igralno desko svojih figur. Smiliš se mi, če si bil prisiljen spremeniti svoje čustvovanje.«

Na te besede je Krilan nekaj vzkliknil in kdo ve, kaj bi naredil, da se ni zgodilo nekaj drugega.

Od nočnega tavanja, od silne živčne napetosti in radi mrzlice popolnoma izmučeni Simon se je zgrudil nem na tla. Koža mu je pobledela in znoj je izstopil iz čela. Regina je zakričala in zbežala v sobo klicat ljudi. Malči je vpila: »Zastrupil se je. Pri Regini je govoril o smrti.« Le Mancika je ostala mirna. Rekla je Malči, naj prinese vode, in Krilanu, ki je molčé ubogal, naj gre po šoferja. Privzdignila je Simonu glavo in mu zmočila čelo. Odprl je oči.

»Pustite me,« je vzkliknil.

»Kje stanuješ, Simon?«

Zaprle je zopet oči in ni odgovoril. Mancika mu je položila dlan na čelo. »Kje stanuješ?« je ponovila sedaj trdo.

ORIS ZGODOVINE POLJSKE

Tadeusz Szteyner, Vice-Prezes Komitetu Wykonawczego
Rady Naczelnej S. K. M. A. »Odrodzenie«, Varšava.

»Nimam stanovanja. Grem v Črno jagnje.«
Vsi so se spogledali, toda Malči in Mancika sta se sklonili, ga prijeli pod pazduho in dvignili.

»Pustite me! Pojdem peš.«

Mancika ni poslušala. Z Malči sta ga spravili na voz. »Ulica Mošinskega, vila št. ...« je ukazala Mancika šoferju. Vstopila je tudi Malči.

»Tem naveličancem povej jutri, da mu bom dala v naši hiši sobo, kjer bo mogel živeti vsaj tako kot človek, da bodo zopet mogli govoriti nekaj za kratek čas,« je rekla Mancika Malči s srdom med vožnjo, ko je opirala Simona, ki se je zopet onesvestil.

(Dalje prihodnjič.)

PODOKNICA

Koprena črna je zastrla vas ...
Iz njene sobe sladka luč deži
mi v mrko dušo, bolno do krvi
od bleska belih udov, zlatih las ...

Po cestah blodim slep, brezdomec jaz,
izgnan iz raja sladkih, belih dni ...
Zdaj mati žalost me grenkó doji
in klic po rožah je utonil v mraz ...

In vendar daleč v meni, v dnu srca,
prelesti davnih blesk pretiho tli ...
Vánj njena bela dlan se lesketa ...

Od vonja njenih rož me vse boli,
ker záme ne dehte! — A zmučena
se duša še za to gorje boji ...

Vinko Žitnik.

ČE V ZLATI VAZI ...

Če v zlati vazi moje rože bi cvetele,
bi jim sijale zarje vse, vsi cveli gaji,
obsevali bi deklic beli jih smehljaji,
s plamenčki src v dlaneh prišle bi k njim vesele.

In nihče bi ne vprašal me: So rdeče, bele?
So v popju še, brsteč v zastrtem, tihem maju?
Je izžehel že sladki njihov vonj v sijaju
palečih sončnih dni, da mro, sahnó uvele?

Ah, zlate vaze mamni blesk še tako zalo,
opojno rožo v skromni vazi preblesti!
O, rož je mnogo, ali zlatih vaz je malo!

Dehtenje mojih rož me žalostno boli.
Razsute sanje moje, ah! Na nje je palo
spoznanje temno — in pod njim boleost ihti ...

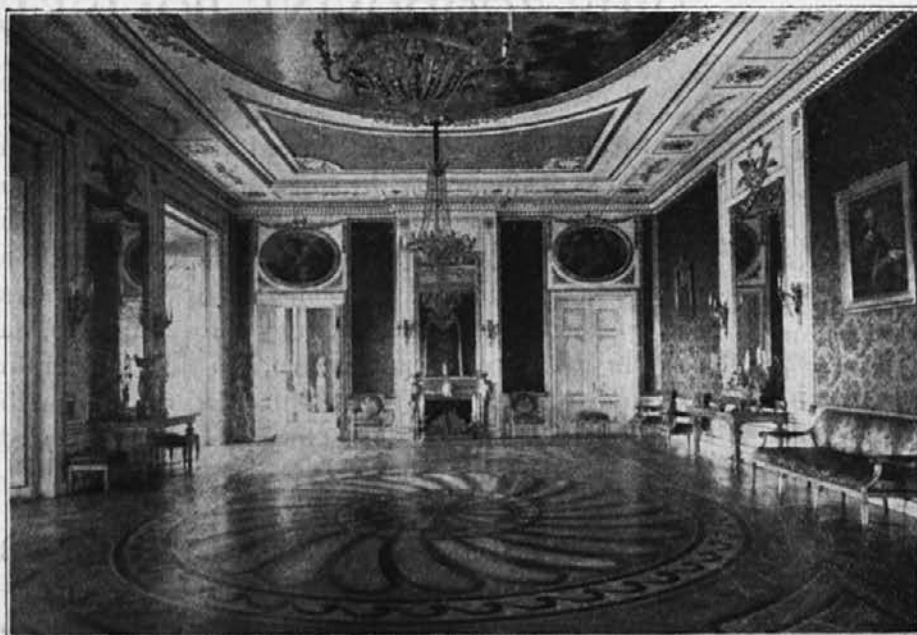
Vinko Žitnik.

Ker je bila Poljska¹ na eni strani obdana od nadlabskih plemenov, ki so se že ponemčevali, na drugi strani pa od ruskih rodov, ki so že v začetku svoje samostojnosti podlegli nadvladi germanskih Varegov in vplivom Vzhoda, zato je bila Poljska že od začetka svoje zgodovine določena za to, da izpolnjuje dvojno poslanstvo, to je, da brani Evropo pred razkrojnimi vplivi, ki so ji grozili od azijske strani, in da brani slovanstvo pred prastarim »Drang-om nach Osten« vedno bolj rastoče germanske sile.

Krst Poljske leta 966 je dal tej njeni nalogi poseben pomen, in sicer pomen kulturne enakostnosti, kar se tiče Nemcev, in pomen branika krščanstva na Vzhodu. Naravna posledica tega vstopa Poljske v vrsto krščanskih, torej kulturnih narodov, je bil sijajen razvoj njene sile za drugega kralja, Boleslava Hrabrega. Ta vladar, čigar veliki načrti ostanejo za zmerom posnemanja vredni, zgled ne le za Poljsko, temveč za vse slovanstvo, je s tem, da je na eni strani zasadil mejnike svojim državam na bregovih Labe, na drugem koncu pa s svojim legendarnim mečem udaril v Zlata vrata Kijeva, začrtal kulturi svojega naroda ogromne meje in prvi v zgodovini na vzhodnih mejah Evrope ustanovil veliko slovansko silo. In Evropa je v osebah svojih predstavnikov — papeža Silvestra II. in cesarja Otona III. — priznala njegove vojne pridobitve in obenem z njimi idočo kulturo delavnost Poljske in jih venčala — s kraljevsko krono.

Nemiri in oslabitev poljskega vpliva, ki so potem sledili, so nastopili istočasno s trenutnim padcem cerkvene hierarhije. Toda, ko se je ta vrnila in zopet pridobila svoja prava in vpliv, se je Poljska pod naslednjimi svojimi kralji znova povrnila k nadaljnjemu, težkemu, toda vedno vztrajnemu kulturnemu delu, ki ga je v znamenju križa vodila med sosednimi, še poganskimi plemenimi. Doba krajevnega razpadanja, ki je bila obenem doba utrjevanja našega dostopa do morja in našega vpliva v tem naravnem viru premoženja duhovne in materialne kulture, je morda v svoji negativni strani posledica ne le združenih naporov sovražnikov, ki so se zvezali proti Poljski, temveč tudi svetoskrunskega umora, izvršenega na osebi

¹ Ta kratek pregled zgodovine Poljske je napisal za Mladiko profesor Tadeusz Szteyner, za kar ga uredništvo iskreno zahvaljuje. Prevel ga je B. Vdovič.

Kraljevski dvorec v Varšavi: vijolična dvorana.

svetega Stanislava, škofa krakovskega. Sredi oslabilih in razkosanih krajevnih knezov in vedno vplivnejšega plemstva, ki so slednjič vendarle rajši gledali na posebne koristi svojih okrajev, se je misel edinosti Poljske znova rešila in držala le v trdno združeni cerkveni hierarhiji, ki je šele sedaj izvajala reforme Gregorja VII. in po zgledu drugega velikega papeža srednjega veka, Inocenta III., vsemu kraju kazala cilje, ki mu morajo biti pred očmi, in s povzdigo verskega duha in z vzdrževanjem edinosti dajala zgled, po kakih potih mora narod iti, da pride do preporoda in zedinjenja.

Leta 1241 pripade ena največjih nalog Poljski kot ščit, branečemu krščanski svet pred povodnjo barbarov. Ligniška bitka, v kateri je padel cvet poljskega viteštva, je bila višek te brambe, a istočasno tudi vpad tatarske sile. Ona je bila obenem sijajen dokaz velike potrebe, da se ustvari močna in enotna država. Kmalu potem, leta 1254, — tu se znova vidi, kako je Previdnost božja posegla vmes — sta bila sestanek knezov in dostojanstvenikov poljskih ob priliki kanonizacije svetega Stanislava, nato pa češčenje tega svetnika, ki se je širilo po vsej Poljski, tista pot, po kateri so bili naporu posameznih knezov, s Przemyslom Velikopoljskim in Vaclavom Češkim na čelu, v težnji po zedinjenju Poljske venčani z uspehom Vladislava Lokietka, ki je zopet ostal v tesni zvezi z apostolsko stolico. Vladanje tega kralja in njegovega naslednika, Kazimirja Velikega, je bilo polno bojov zoper nemški vpliv, ki se je vedno silneje utrjeval na praslovanskih zemljah in ki je

na vse kriplje skušal odstraniti to novo zapreko, ki mu je v obliki zedinjene Poljske zrasla na poti njegovih nakan.

Prav tako pomenijo v prizadevanju, prepojit vso poljsko z latinsko, zapadnoevropsko kulturo, velike korake napredka: wislicko zakonodajstvo, andegavenske zveze in »Studium Generale« v Krakovu ter slednjič izraziti obrat na Vzhod, prve zveze z Litvo, osvojitev Rusije, ki je bila začetek sto in stoletne delavnosti Poljske na tem ozemlju.

Dediščino zadnjih Piastov, njihove široke politične načrte, je uresničila — ožarjena z osvitom svetosti, dasi še ne na oltar postavljena — kraljica Jadviga.

Ta je s svojo poroko in s poljsko-litevsko zvezo, katera je sad tega zakona, odprla krščanstvu in zapadni civilizaciji ogromna ozemlja, ki so segala do Volge in Črnega morja.

Skoraj dvesto let so se potomci njenega moža, ustvaritelji zlatega veka Poljske, medicejci slovanske Evrope — Jagelloni —, zvesto držali od Jadvige začrtanih osnov. Sejali in širili so kulturo, katere pospeševalci so bili in s katero so iz svojih podložnih krajev napravili eno najčudovitejših in najznamenitejših središč znanosti in umetnosti, kar jih pozna zgodovina slovanstva.

Vpliv humanizma, ki je jako močno učinkoval na umstvene in politične smeri Poljske, je zapustil v njej razmeroma malo sledov svoje najškodljivejše strani — odnosov do vere. Boji protestantizma, ki so se bili spočetka presilno vneli na ozemlju poljskih dežel, so bili v kratkem udušeni s splošnim mnenjem, ki je vedno globlje pronicalo v prepričanje Poljakov, da imajo namreč med protestantskimi Nemci, katerih pruski del se je že močno dal čutiti, in razkolniško, vedno mogočnejšo Rusijo — v katoličanstvu in le v njem oporo za svoje kulturno poslanstvo in uresničenje vseh teh ciljev, ki si jih je krščanska država, kakršna je Poljska vedno hotela ostati, morala postaviti.

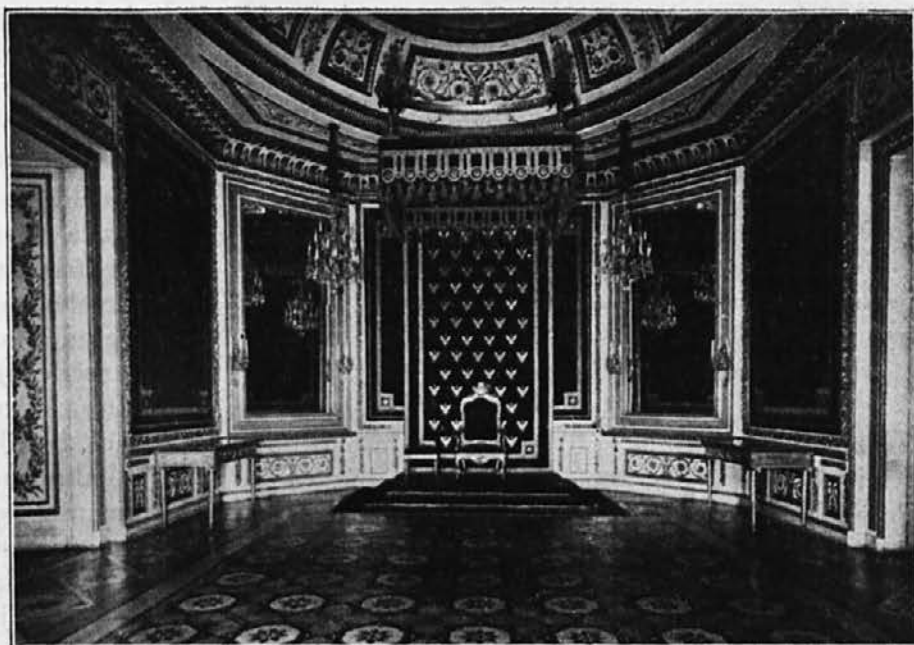
Najodličnejši predstavnik teh teženj je bil skoraj neposredni dedič Jagellonov — Štefan Bátori. Vendar mu kratko vladanje ni zadostovalo, da bi bil za krščanstvo izvojeval še sijajnejšo zmago, kakor se je dosegla pod Lepantom; tudi ni njegovo vladanje zadostovalo, da bi bil mogel s krepko roko zavriniti mogočno nadvlado

šlahte, ki je po srednjeveškem plemstvu v narodu prevzela vodilno vlogo in je z razširjevanjem svojih svoboščin in z zoževanjem miselnega obzorja zbog svoje »zlate svobode« in omejevanja najboljših vladarjevih iniciativ morala sčasoma priversti svojo lastno domovino do propada.

Ruske in švedske vojne Zigmunda III. in Vladislava IV. so bile izraz imperialističnih teženj slovanske katoliške sile spričo takrat zanarhirane, a v bistvu svojega značaja tako zelo azijske Moskve, in spričo vojujočega se krivoverstva, ki so mu prednjačili švedski luterani. V povračilo za te vojne pohode, ki niso bili z izkušnostjo izkoriščeni in tudi ne z doslednostjo do konca izpeljani, so prišle v letih 1655/56 vstaje Kozakov in vesoljni potop švedski.¹ In zopet je bila, kakor nekdanj, »mirifice dextera Domini« (čudovito po desnici Gospodovi), tudi to pot po čudežu jasnogorskem Poljska rešena sovražnika, ki ji je že grozil, da zatne versko in narodno neodvisnost.

Rešena svojih krščanskih sovražnikov je Poljska naslednja leta živela pod grozo turške nevarnosti. Ta je po prerokovih (Mohamedovih) ukazih o razširjanju njegovih zamisli zajemala vedno širše kroge na sever od Stambula. Poljaki, ki so pod Chocimom dvakrat odvrnili od Evrope moro polmeseca, so jo zopet in zopet odbili. Ta turška sila naj bi slednjič v povečani obliki, nezaslišano ojačena, kakor zadnji glavni poskus, leta 1683 v velikem vojnem pohodu udarila na Dunaj, da si osvoji Evropo. Od usode tega pohoda je bilo odvisno, ali bo Evropa krščanska, ali pa se zasveti vrh njenih svetišč polmesec in pomete vse, kar se je protivilo sklepom korana. In tačas je poljski kralj Jan III. Sobieski, ki so ga genile mile prošnje papeža Inocenta XI. in cesarja Leopolda I., prišel pod Dunaj in je tam kljub šibkim silam in kljub prepirom med poveljniki drugih armad samo z božjo pomočjo in s slavo poljskega orožja zadal otomanski sili smrtni udarec in rešil krščanstvo in Evropo gotovega pokončanja.

Prišli so za Poljsko žalostni časi. Napihnjene množice šlahte brez vodilne politične ideje so

Kraljevski dvorec v Varšavi: prestolna dvorana.

mislile edinole na svoje posebne teritorialne in osebne koristi. Zato so vodile Poljsko po strmi poti, ki je držala naravnost v prepad, s tem, da so neprestano rušile njen notranji politični ustroj. Istočasno so njeni kralji iz tuje, nemške dinastije s svojo zahrbtnostjo ali nespretnostjo izpodkopavali veljavo Poljske na zunaj zlasti s tem, ker so nudili sovražnikom Poljske zaželeno priliko, da so spoznali slabosti naše domovine in se začeli vmešavati v njene notranje zadeve.

Vladanje zadnjega kralja, Stanislava Avgusta Poniatowskega, je bilo kljub vsem naporom le dosleden razvoj neizogibnih posledic poprejšnje razdiralne dobe. Nič niso pomagale modre in dalekovidne reforme bratov Czartoryskih, nič niso zalegla stanju Poljske prizadevanja izobraženega in morebiti pod drugimi pogoji sijajnega, a tačas za Poljsko vendarle ne pravega kralja Stanislava Avgusta. Zopetna oživitve »zlate svobode« šlahčiške, povrat k ustavnim uredbam, prosvetne, socialne, gospodarske in kulturne reforme niso mogle zadržati toka tragičnih dogodkov. Leta 1772, 1793 in 1795 so tri postaje na tej mučeniški poti, ki jo je morala Poljska prehoditi, preden sta jo verolomstvo sovražnikov in slabost njenih lastnih sinov pehnili za več nego sto in dvajset let v grob.

Vendar pa se Poljska ni nikdar odpovedala svoji težnji po neodvisnosti. »Non omnis moriar« (ne bom umrla) je klicala in ta klic je izpodbujal Poljake k vztrajnim in skoraj neprestanim bojem za svobodo njihove domovine. Nastop »barskih zaveznikov«, onih legendarnih »vitezov Marije«, je bil udušen, vstaja Kosciuszkega, poslednji upor

¹ Tako se po smislu povesti H. Sienkiewicza navadno imenuje švedski naval na poljske zemlje l. 1655/56.

Poljakov pred tretjo delitvijo, ni rodila nobenih uspehov. Toda komaj so se zaprla vrata grobov Poljske, komaj je zamrl v »prosvetljeni in svobodni Evropi« edini ugovor proti krivici delitve Poljske, protest namestnikov Kristusovih, že so se Poljaki zbirali, da bi vsaj pod tujimi zastavami s slavo svojih junaških dejanj obudili občudovanje Evrope, da bi jo skupaj z Napoleonom pretekli od enega konca do drugega, da bi slednjič z žrtvijo lastne krvi dobili vsaj delno svobodno življenje v obliki Kneževine varšavske (1807—1815).

Spremenljiva usoda »genialnega Korzičana« Napoleona je morala vplivati tudi na usodo Poljske po delitvi. Njegov padec je povzročil, da so se poljske zemlje pregrupirale ter zasedle in anektirale na drug način, ki ga je dunajski kongres tudi potrdil. Enemu teh delov — kongresnemu kraljestvu — je bil priznan nek nadomestek za svobodo, ki pa je po verolomnosti ruskih carjev, nosečih tedaj službeni naslov poljskih kraljev, popolnoma izgubil svoj prvotni pomen in bil vzrok, da so se težnje Poljakov po neodvisnosti okrepile ter izbruhnile na dan v novembrski vstaji leta 1830/31, v kateri smo se kljub toliko sovražnih okoliščinah mesece in mesece upirali ogromnim ruskim silam. Toda njihovi premoči smo morali podleči.

Doba, ki je potem nastopila, je bila doba strašnega preganjanja, tesno združenega verskega in narodnega preganjanja, ko so se oglašali samo protesti, ugovori delavne emigracije (izseljencev) in četniških vojn v letih 1846/48 in 1863, kar pa je seveda izzvalo in povzročilo še hujši pritisk in pomnožilo število teh, ki so bili prisiljeni delati mučeniška romanja v trdnjave aneksijskih držav in v pustinje Sibirije.

Poslednjih petdeset let pred svetovno vojno so bili časi, v katerih so Poljaki zavrgli misel, da bi si z orožjem zopet pridobili neodvisnost, in so vse svoje napore usmerili na to, da dvignejo gmotno stanje domovine s tem, da izkoristijo to veliko bogastvo, s katerim je narava obdarila poljsko zemljo. Vendar pa se ne sme reči, da so pri tem zanemarjali duševno in kulturno delo. Vodili so ga, kolikor se je dalo, neutrudno, primerno krajevnim pogojem, tam, kjer so le-ti dovoljevali, z velikimi uspehi, h katerim je vsaj treba šteti tudi sijajni razvoj jagellonske univerze, duhovnega življenja Krakova, v letih 1864 do 1914. Zaščitnica duševnega življenja je bila, kakor vedno, katoliška Cerkev. Iz njenih virov so črpali Poljaki pogum v dneh strašnega preganjanja unijatov v Podlesju, ki so ga uprizorili razni ruski satrapi, v dobi kulturnega boja in zapiranja otrok, ki so jih Nemci mučili zastran poljskega očenaša. Po

zaslugi iste Cerkve poljski duh v najširših plasteh naroda ni zamrl, ker ga je držala pokonci duhovščina, katere dušnopastirsko delo je bilo istega pomena kakor najbolj krepko delovanje širiteljev poljskega duha.

Velika svetovna vojna je do temeljev preobrazila ustroj Evrope. Njen uspeh je bil, da se je v mednarodnem svetu zopet začelo ime Poljske kot svobodne in neodvisne države. Težko je danes pretehtati zunanje in notranje okoliščine, ki so povzročile njeno vstajenje. Težko je pripisati odločilno važnost tem ali onim dogodkom, prevratom v aneksijskih državah, delavnosti skupin in ljudi ali, kakor nekateri mislijo, doslednemu razvoju nanizanih političnih odnosov. Vsaj po človeško sodeč, ni pred vojno svobode Poljske prav nič napovedovalo. A če je že komu pripisati to ne navadno dejstvo, ki ga imenujemo čudež, toda s katerim je zvezan drugi čudež — obrana pravkar nanovo oživele države od zalivajočih jo boljševiških trum in še enkratna rešitev Evrope od novodobnih Hunov —, tedaj se more reči, da se je to zgodilo edinole po volji večne Previdnosti in po zaščiti nje, ki kot kraljica poljske krone že od nekdaj čuva svojo dediščino pred pokončanjem in katera stori, da bo neodvisna Poljska lahko premagala vse splošne in posebne težave, ki se ji kopičijo na poti, in kar najsijajneje razvijala svoje ogromne duhovne in gmotne zaklade, izpolnjujoč svojo vrhovno, dvojno nalogo: biti branik krščanstva in širiteljica zahodne civilizacije.

Kip Ane Jagellonske v kripti varšavske stolnice.

Ana Jagellonska, sestra kralja Zigmunda II. Avgusta, s katerim je l. 1572 izmrl moški rod kraljevskih Jagellonov. Ana Jagellonska se je poročila s Štefanom Batoryem, sedmografskim knezom, ki je bil 1575 izvoljen za poljskega kralja.

ZDRAVLJENJE PO SILI

Bogdan Kazak

Mudilo se mi je v bolnico, ko je potrkala in vstopila postarna ženica v mojo sobo.

»Prišla sem radi svojega stanovalca, vašega rojaka, ki je bolan,« mi je povedala starka s splašenim obrazom. »Ne vem kaj početi z njim, streči mu ne morem, ker sem preslabotna, nuditi mu ne morem dosti, ker sama nimam, on pa mi je dolžan stanarino za ta in za pretekli mesec. O zdravniku ne mara slišati nič, podnevi ždi obrnjen v steno, ponoči čepi in ječi že teden dni. Za vas sem zvedela po okoliščinah; on ne ve, da sem šla po vas.«

Iznenadila me je novica o rojakovi bolezni, menil sem namreč, da je že davno v domovini na počitnicah, ker predavanja na vseučilišču so bila vsa zaključena že pred dobrim tednom. Rekel sem ženici, da pridem pogledat v opoldanskem odmoru, in odhitel sem po poslih.

Bilo je takrat silno vroče poletje, dnevi zame dvakrat pasji. Profesor in starejši zdravniki so odšli večinoma na dopust, kar nas je ostalo, smo komaj zmagovali dela v bolnici, ki je bilo v vročih mesecih posebno veliko. Navzlic jaki zaposlenosti so mi misli kar nepretrgoma uhajale k rojaku, ki sva se poznala že lepo vrsto let.

Ta moj rojak, nadebudni slušatelj filozofske fakultete, je bil že izza gimnazijskih let posebej prav posebne vrste. Mater je izgubil mlad, oče se ni utegnil dosti ukvarjati z njim in njegovim bratcem, dečka sta odrasla večinoma pri drugih ljudeh. V drobnem, pritlikavem telesu se je razvila silna moč, bister razum in jaka volja, ki se je kazala v izredni vztrajnosti, pa tudi v neverjetni svojeglavnosti. Tako se mu je že kot gimnazijcu dogajalo, da je naletaval na težkoče tudi na gladki poti, kakor da bi jih iskal, a ni se jih plašil, pač pa kot dobrodošle ovire premagoval z vidnim samozadovoljstvom. Na visoki šoli je prišlo njegovo vpisovanje kar v pregovor. Vsakemu izmed visokošolcev je bil pravočasni vpis ob začetku vsakega polletja komaj omembe vredna ničevost, da je le imel denar, našemu prijatelju pa je bil vsakokratni vpis vprašanje »biti ali ne biti«, zakaj če je že imel denar pri rokah, je gotovo založil svojo vpisno knjižico ali izgubil kakšno drugo potrebno listino; če ni bilo drugače, je v tistem času obolel, nekoč je celó z doma prihajajoč zadnji dan v vlaku zaspal in se zbudil na Semeringu in tako točno zamudil zadnji rok za redni vpis. Tako je trebalo naknadnih prošenj in večjih stroškov, da ni izgubil studijskega polletja.

A. Piotrowski: Vanda skoči v Vislo. (Nar. muzej v Krakovu.) Vando, poljsko kneginjo, snubijo Prusi. Ker bi s tako poroko prišli Poljaki pod Prusa, odkloni snubce in skoči v Vislo, dasi narod ves obupan brani. Njen grob je pri Mogili. (Kopiec Vande.)

Tudi način njegovega učenja je bil svojevrsten. Njegove knjige so bile strašno izdelane, vse v njih je bilo podčrtano ali počrtano, popisano, s črnim, rdečim ali modrim svinčnikom prekrižano. Neki znanec mu je radi čečkanja zrekel Čeček. Ta ljubki naziv se ga ni toliko prijel kakor ime Listomaz, ki mu ga je nadel drugi tovariš zavoljo neverjetnega uporabljanja. »mazanja« papirja: vse namreč, kar je studiral, je pisal, izpisoval in prepisoval kar cele knjige in trošil pole papirja na debelo. Omenim naj še njegovo izredno občutljivost; vsako besedo ali kretnjo, ki mu ni bila všeč, je brž opazil in zameril ter nanje odgovarjal z jedkim ali celó žgočim podsmeškom. Tako si je po vrsti odtuževal ljudi, ki so mu hoteli dobro. Midva sva izhajala drug z drugim še dovolj gladko vsa leta najinega znanja.

Komaj sem sčakal, da sem mogel k njemu. Imel je čedno sobico v tretjem nadstropju, a v silnem neredu. Po mizi in policah so ležale deloma

odprte knjige in okoli njih in še po tleh razgrnjeni in zviti papirji vseprek; vso to šaro je pokrivala dobro vidna plast sivkastega prahu. Gospodinja se je kakor sramovaje se opravičevala, češ, da gospod ne pušča dotikati se knjig in papirjev. On sam je sedel v postelji pošev, naslonjen na blazine v kotu med posteljnimi zglavjem in steno. Videlo se mu je, da mu je moj obisk všeč, molče mi je ponudil drhtečo in potno desnico. Že prvi pogled me je prepričal, da je rojak hudo bolan, vročina ga je kuhala, razkuštrani lasje so bili mokri, po zmršeni bradi so polzele debele znojne kaplje, obraz mu je bil upadel in zamodrel, dihanje je bilo kratko in hropeče.

Nič mu nisem očital, da me ni dal poklicati; obzirno sem poizvedoval, kdaj in kako je obolel. Domov ni mogel, ker mu ni prišel denar za dolgove in pot. Ko se je pred osmimi dnevi naveličal knjig in prahu, je napravil daljši sprehod na Plavuč. V gozdu je zaspal, sredi noči ga je zdrnila huda nevihta. Do kože premočen je v gozdu trepetal od mraza, v jutrnjem svitu se je splazil domov v posteljo, a začelo ga je tresti in zbadati na strani. Vsi čaji in obkladki niso dosti pomagali. Gospodinja mi je zatrjevala, da je gospod doslej trdovratno odklanjal vsako drugo pomoč, dasi se mu stanje hujša od dne do dne.

Moj zdravniški pregled je bil kratek in lahek; ugotovil sem razsežno vnetje prsne mreže z velikim izcedkom, ki je stisnil pol pljuč in oviral že srce s svojim pritiskom. Razviden je bil način zdravljenja: nujna operacija v bolnici.

Ko sem mu razložil svoje mnenje in predlog, me je brž prekinil, rekoč v presledkih: »Kar češ — in moreš — napravi — z menoj tukaj — v bolnico — ne pojdem!«

»Priatelj, ne kuaj se kot otrok! Tukaj ti ne morem pomagati, ker nimam priprav, a za tako delo treba poleg zdravnika še pomočnika. Ko se ti odstrani izcedek iz prsi, bo treba še večtedenskega zdravljenja in skrbne postrežbe, česar ne moreš imeti tukaj na stanovanju, gospodinja je že zdaj izmučena, jaz pa komaj še diham, vsak drugi dan imam stražno službo, da se ne morem geniti iz bolnice ne podnevi ne ponoči. Zdaj grem, da ti v splošni bolnici preskrbim primeren prostor. Gospa, pomagajte mu, da bo ob treh pripravljen za prevoz. Za takrat mu še napravite skodelo dobre kave s citriono.«

Mimogrede sem pospravil svoje kosilce. V splošni bolnici sem po dolgem čakanju in iskanju — bil je opoldanski odmor, ko si vsakdo želi nekoliko oddiha, zlasti v vročini, — vendar dosegel po svojem znanstvu z zdravniki, da je bil rojaku

zagotovljen sprejem v boljše prostore, ki so bili pridržani za nemško dijaštvo, a radi počitnic niso bili vsi zasedeni. Priporočil sem ga tudi vodilnemu zdravniku na tistem oddelku s prošnjo, da mu še tisti dan napravi operacijo.

Kupil sem spotoma stekleničico konjaka in najel zaprt voz. Takrat še ni bilo niti v tako velikem vseučiliškem mestu urejenih reševalnih postaj v današnjem zmislu, še manj pa primernih vozil za bolnike. Ob določenem času sem bil pri rojaku.

Prisopši v njegovo sobo sem osupnil: Listomaz je ležal obrnjen v steno, pri postelji je čepela gospodinja, v rokah držeč skodelo črne kave, in mi obupana naznanila, da gospod noče niti slišati o bolnici.

Začel sem mu prigovarjati zlepa. »Nikar ne tako po otročje, Čeček naš! Glej, voz te spodaj že čaka, v bolnici je vse dogovorjeno, da prideš v študentovsko sobo, zdravil te bo moj dober znanec. Daj, dvigni se, z gospo ti brž premeniva srajco in te oblečeva!«

Ni genil, nepremično je buljil v steno. Sklonil sem se nadenj, da se overim o njegovem stanju, in mu potipal žilo.

»Pusti me!« se je oglasil rezko.

Tolik in po mojem pojmovanju neopravičen odpor me je razvnel. »Kaj, pustim naj te, da pogineš v svoji topi zakrknjenosti? Če nečeš imeti pameti, moram jaz prevzeti skrb zate, kerè kujava! Ne bodo mi tvoji očitali, da sem te zane-maril ali zapackal jaz, ne bo me pekla vest, da sem se vdal tvoji slepi trmi, seme srepotno! Ali zlepa ali zgrda, to uro boš v bolnici!«

Prijel sem ga čvrsto za ramo, da bi ga obrnil proti sebi, on pa se je ročno otresel mojega prijema, nagnil še bolj proti zidu in z nogo brcnil vnic proti meni.

Zgodilo se je takrat, da še danes ne pojmem, kako. V tistem trenutku namreč, ko je kakor mezeg sunil nazaj, sem dvignil odejo in ga oplazil s plosko dlanjo po zadnji plati, da je odjeknilo po sobi.

Gospodinja je milo zjavkala, skodela s kavo ji je zdrknila iz rok in se razbila na tleh. On pa se je dvignil, obrnil proti meni in srdito siknil: »Zver!«

»Kaj še! Ne zver, ne krotivec zveri! Za zdaj le klavrn gonič zblojenega oslička! Héri, oslè!«

Divje je strmel vame, a videč me pripravljenega, da izvršim namero, je zamižal, omahnil nazaj in globoko hropel. Napete poteze na obrazu so se mu razlezele, očitno se je vdal v usodo.

Spomenik generala, kneza Jožefa Poniatowskega v Varšavi. Spomenik (ulit 1831) tega borca za svobodo Poljske so bili Rusi odpeljali v Gomel, boljševiki so ga vrnil Varšavi.

Namignil sem gospodnji, kmalu sva mu premenila perilo in ga spravila v obleko. Držal je in ubogal kakor božji volek.

Spodaj na ulici je nestrpno žvižgal in rentalil izvošček. Poklical sem ga gor. Gospodinja je prinesla iz kuhinje ostanek kave, vanjo sem vlil še konjaka in mu velel: »Srebnik!«

Brez ugovora je popil vse. Med tem je prilo-mastil v stanovanje izvošček in izjavil, da naju odpelje, če mu plačava še enkratno pristojbino radi tolike zamude, ki mora biti poravnana. Nisem se upiral, pač pa ga pozval, naj mi pomaga nesti po stopnicah. Mož je ugovarjal, da se ne dá zlorabljeni v protistanovske posle, pošljemo naj po postrežčka. Trebalo mu je zagotoviti posebno nagrado v izmeri dveh vrčev piva, da se je mož odločil za tako poniževalno delo. Oddéhnul sem se, ko sva posadila bolnika v voz. Slonel je v kotu, jaz sem ga podpiral od strani. Vso pot ni črnil besede niti me pogledal.

Ko so ga v bolnici položili na nosilnico, da ga spravijo na oddelek, me je prijel za roko: »Prideš?«

»Še nocoj!« sem odvrnil in odbrzel po svojih poslih lahek, kakor da sem se znebil mučne more.

Mrak se je vlegel v bolniške sobe, bolniki so večinoma spali, ko sem prišel s službujočim zdrav-

nikom do svojega neboljčenca. Spotoma sem zvedel, da so mu že popoldne odvzeli iz prsi blizu dva litra goste, skoraj gnojne tekočine in da je pred nedavnim časom dobil zdravilo za spanje. Mirno je dihal, po velem obrazu je imel razlit pokoj. Ko sem ga polglasno pozdravil in mu segnil v roko, jo je občutno stisnil, a rekel ni nič, niti dvignil trepalnic.

Dolge tedne je še polegal v bolnici, še dvakoli trikrat so mu navrtali grodi, preden se je po-leglo vnetje v njih. Te in druge nevšečnosti, ki jih tirja bolezen in bolnica, je Listomaz prenašal voljno in z neko vedrostjo, da se je uveljavil kot vzoren bolnik pri zdravnikih, sestrah strežnicah in tovariših bolnikih. Tako se je privadil življenju v bolnici, da so ga morali skoraj ven pehati, ko je začel okrevati.

No, sirotnemu Listomazu se je nebo takrat nasmehnilo na stežaj. Dobil je toliko sredstev, da je plačal dolgove in si omislil ter privoščil, kar smo mu svetovali. Bližnji njegov sorodnik ga je povabil k sebi »na pašo« na Krnovo pobočje. V Gregorčičevem planinskem raju je Listomaz pozabil vso bolezen, ni pa se otresele svojih muh, ki so ga spremljale tudi v nadaljnjem življenju, da se je sprl malone z vsem svetom.

Midva pa sva ostala prijatelja. O mučnem dogodku nisva nikoli govorila. Listomaz ga ni pozabil, zakaj kadar je bila prilika, da je kdo potreboval zdravnika, ga je nagnal k meni, rekoč: »K mojemu doktorju pojdi! Ta je ris! Tudi če sam hočeš po gobe, te ne izpusti nanje iz svojih krempljev!«

Tistega načina zdravljenja nisem mnogo uporabljal drugje kakor v domači hiši, ker ga navzlic uspešnosti ni trebalo skoraj nikdar.

LOFOTSKI RIBIČI

Iz knjige: JOHAN BOJER, DIE LOFOTFISCHER

Priobčuje A. Šerko

15. V viharju.

Dnevi so postajali daljši in daljši in zopet je bilo v loviščih živahno. Včasih se je kak čoln vrnil s štiri do pet sto ribami v pristan. Vse kaže, da bo vendarle sijajno leto, čeprav je bil lov zelo neenakomeren.

Pa nekega dne jih je zajel vihar.

Kakor navadno so čolni ležali zunaj v loviščih, ribiči so navijali vrvice in dvigali mreže. Gosta megla je ležala na mrtvem¹ morju.

¹ Mrtvo morje imenujejo mornarji morje, ako po prenehanju vetra še vedno valovi.

»Dober lov danes!« je zaklical Suzansa »Mrožu«. Tudi Kristaver je bil istega mnjenja. Mreže so bile polne polenovk, danes bo, če bo šlo tako naprej, pač tisoč rib v čolnu.

»Tako tiho je v zraku,« je zaklical zdaj neki Nordlandec in se ozrl. So tišine, ki jim ribič pri-sluhne, in če se vodja kakega čolna tako ozira, gre to od čolna do čolna. In bilo je, kakor da zró vsi vodje čolnov preko neba in gorá. V megli je vsak sum sumljiv. Zdajci se je motna morska megla začela premikati: gnalo jo je proti jugo-vzhodu. To pomeni vihar. Čujte! To čudno bob-nenje! »Obisk dobimo,« je zaklical Nordlandec in hitel dvigati mreže, da bi bil pravočasno gotov. Zdaj gre za priti na kopno.

»Hitite ljudje!« je zaklical Suzansa. V vseh čolnih je postalo živahno. Dvigali so in praznili, kar se je dalo, poznali so to bobnenje, ki je po-stajalo vedno silnejše, in isto hitenje in ista skrb sta šli miljo za miljo čez morje: Vihar prihaja!

Pa tokrat je šlo tako hitro, da se še nihče ni dobro zavedel in že so čolni bili v vihri, zibajoči se na velikanskih, belo se penečih valovih.

Nemogoče je naviti mreže, čolni bodo zajeli, — ima še kak smisel križariti k bregu? Čolne biča preko valov, ki so kakor valeče se gore, jadra izginjajo v globokih dolinah, nov val preti zgrniti se čez jambor, pa v naslednjem trenutku zleti čoln zopet navzgor. Možje na krovu stojé v plju-skih vode in poljejo, poljejo, vsi pa uvidevajo, da je v takem vremenu nemogoče priti na kopno. Tu je samo ena rešitev: predati se vetru in jadrati z valovi in viharjem preko morja — dokler bo Bogu dopadlo. In veslali so z vetrom.

S sto in sto ribami obremenjeni čolni so se tako globoko potapljali, da so valovi pljuskali čez krmo in je planje postalo brez smisla. Po-velje — klic vodje, ki ga drugi kričé po čolnu naprej — in trije možje se vržejo nad ribe in izmečejo dragoceni plen čez krov, ven v pene in dim, kot žrtev morju, da si otmó življenje.

Pa še sedaj, ko je vsak imel sam s seboj dovolj posla, so prijateljski čolni skušali ostati v vidni razdalji. Per Suzansa na »Morski luči« je videl pred seboj rjavo jadro »Mroža«, ki ga je neslo kot blisk: zdaj na vrhu valov, zdaj v glo-bokih dolinah. Bo prišel zopet navzgor? Je že zopet tu. Stemnilo se je. Nebo je bilo samo še črn vrtinec dima. Vihar je bičal valove, da je vodni prah plesal pošastno po zraku. Vsa mala jadra so se v tem neurju kakor od toče bičane ptice raz-kropila v vedno bolj divjem begu.

Kam gredó? Nihče ni vedel. Kdaj bo mogoče priviti? Nihče ni vedel. Mogoče se bodo ponoči,

mogoče naslednjega jutra razbili ob čereh, mo-goče jih bo vihar gnal dneve in dneve preko morja, mogoče bodo že v naslednjem trenutku ležali pod preobrnjenim čolnom in potem — konec.

Prvič je Kristaver jadrал s privitim jadrom, majhnim kakor cunja; manjše ni moglo postati, segalo je le do pol jambora, in še ta cunja je bila prevelika. Ni mu bilo prijetno pri srcu, pa sedaj se bo izkazalo, kaj je »Mrož« vreden. Na prsih je imel listnico, polno denarja, in za četvero drugih življenj na krovu je bil odgovoren. Majhna ne-paznost s krmilom, en sam slabo preračunjen val, samo pol sekunde, ne da bi imel povsod oči, in že bi zadostovalo, da se prevrnejo.

Stisnil je zobe. Bíl je boj na življenje in smrt.

Ven na morje! Lars je stal pri jamboru s priarjem v roki. Globoko si je bil potisnil široko-krajnik preko ušes in ga podvezal pod brado, da mu ga ne bi odneslo, in neprestano je zrl na očeta. Vsako povelje, ki ga je ta zaklical, je lahko po-menilo smrt ali življenje. »Priar gor!« kriči oče. »Priar gor!« ponavljajo vsi in Lars visi v vrveh in izpolni povelje. In zopet strmi v očeta, ki stoji v dimu in penah, z napetim obrazom, kroteč krmi-lo, z očmi vsepovsod. Če je val dvignil krmo, je bilo, kot da leti vodja v nebo. In jezdili so na valovih in vse okrog njih je bilo razblinjeno v pene in dim. Pa zopet je krma letela navzdol v globočino, že je Lars hotel zavpiti: »Oče, prideš zopet navzgor?« pa že ga je videl mirno stati pri krmilu, pripravljenega zavzeti nov val, in zopet ga je neslo navzgor. Imel je zopet očeta. Deček je začel mrmrati molitve, da bi Bog pomagal to noč očetu, če pa jih doleti nesreča, bosta vsaj skupaj. In če bodo še kedaj prišli med ljudi, ga ne bi nikdar več zapustil, nikdar več mu ugovarjal.

In so jadrati, jadrati in niso vedeli kam. Preko Vestfjorda? Na visoko morje? Naravnost v čeri in pečine? Vse je v božjih rokah. In četudi bi imeli kompas na krovu, kdo naj ga razbere, kdo naj v tem strašnem neurju užge vžigalico?

Zdaj pa zdaj so slišali klice: niso bili ptiči, ljudje so bili, ljudje, ki so jezdili na prevrnjenih čolnih. Tako je pač bilo. Nocoj naj vsak zase skrbi, kakor more. Pa noč je bila prepolna nesreč.

Tisti, ki so še jadrati, so vedeli, da plavajo zdaj prevrnjeni čolni na milje daleč po morju, in oni, ki so se oprijemali gredljev, so zaman klicali na pomoč. Nihče jih ni čul.

In so jadrati, jadrati. Temneje ni moglo po-stati krog njih; pa morje postane lahko še vse bolj divje. Niso več razločevali oblakov od morja. Glej! samo nebo prihaja v belih penah! Ah ne! Ogromen val je in vihar mu biča greben, da prši

pošastno na vse strani. Bo čoln valu kos? Da, bil mu je, pa zajel je vode in zdaj se pravi plati, plati, plati, dokler ne pride nov val.

Še vedno so jadrali. Pa Lars je imel občutek, da ne plavajo več po morju, marveč skozi svet divjih pošasti, preganjani od valov in od dima, ki se podé kakor nestvori za njimi, ki tulijo in bijejo po njih, se spenjajo v mrtvaškem plesu in se mečejo od zgoraj, od zadaj, od vseh strani v čoln, se dvigajo iz globočine in plešejo s spačnimi obrazi okrog njih, povsod, vsepovsod. Pa oče je stal pri krmilu in jih odganjal. Kako dolgo bo vzdržal? Moj Bog, kako dolga je noč!

Neprestano so šli valovi Kristaverju čez glavo in ga zalivali, da se je komaj na nogah držal. In začel je ljubiti svoj čoln. Najrajši bi ga bil objel, ga kakor dobrega konja pobožal in mu dejal: »Tako je prav, Mrož!«

Je vihar mogel postati še hujši? Kakor da se je nebo razklalo v velike razpoke, iz katerih šviga plamen! Dolgi rumeni prameni bliskavice so padali po penečem se morju. Ko so orali po valu navzgor in jih je vleklo v divji voznji s seboj, se jim je zdelo, kakor da se čoln dviga iz morja, kakor da celó gredelj izgublja stik z valovi in čoln slednjo oporo. In v tem trenutku se je zgodilo, da je vrglo »Mroža« navzdol, pritislilo ga ob veter in prevrnilo. — Valovi so pljusnili čezenj, in že je bil gredelj obrnjen navzgor.

Pet mož (Elezeus Hylla je za pljučnico umrl) je zakričalo, ko se je čoln preobrnil. Vihar in morje sta krike požrla, potem ni bilo ničesar več.

Pač, že sta dva visela v vrveh. Morje buta čoln naprej in dva, ki sta bila pokopana pod njim, se prikažeta izpod njega in se obesita na njegovo drugo stran. Kje je peti?

Pol nezavestne jih valovje vrže na čoln. Požirali so bili vodo, udarjali z glavami ob valove in čoln, izgubili klobuke in rokavice, pa sedaj čepé na gredlju, oprijemajoč se, da jih ne odplavi morje.

Kristaver opazi sina, ki se je rešil, in vendar se mu krik izvije iz grla: »Si ti, Lars?« »Jaz, oče.« »Drži se, Lars!« »Da, oče.«

Pa en mož je še manjkal. Toda glej! Škorenj je vrglo ob čoln, Kristaver seže po njem, pri tem bi skoraj padel z gredlja: Kaneles Gomon je in ga potegne k sebi; pa dečko se ne gane, treščilo ga je bilo bržkone ob čoln in je zgubil zavest. Pa Kristaver ga ne izpusti, samo z eno roko se oprijemlje gredlja, dasi se drugi držé komaj z obema.

Prevrnjen čoln je na Lofotih nekaj vsakdanjega; vedeli so to. Metallo jih je navzgor, visoko navzgor na grebene valov in zopet v doline navzdol. V taki noči poginiti je nekaj vsak-

Spomenik Jana Sobieskega, osvoboditelja Dunaja, v Varšavi.

danjega; vedeli so tudi to. In vendar so se krčevito držali, vsaka sekunda je bila sekunda življenja in so klicali na pomoč, divje, obupno, vsi z istim krikom: Gospod Bog, pomagaj! Pomagaj!

Vsak nov val, ki se jim je pripenil nasproti, je lahko pomenil njih konec; nehote so upogibali glave in hrbte, da ublažé sunke, in so kričali — vedeli so, da ni pomoči —, pa so kričali od groze, ki mami razum — kričali kakor živali, ki čutijo, kako jim nož prodira v telo. Prevpili so za trenotke vihar, pa nihče jim ni odgovoril.

In še vedno je vseh pet sedelo na prevrnjenem čolnu. Morje je neprestano valovilo preko njih in jih premetavalo v temi sem in tja. Pa Kristaver se je domislil, da bi gnalo čoln bolj mirno, če bi prerezal na eni strani pripone, tako da bi jambor prišel nad vodo.

»Drži ga ti!« je zaklical Henriku Rabbenu in mu potisnil Kanelesa Gomona. Henrik je zgrabil polmrtvega tovariša. »Drži me za škorenj!« je zaklical nato Arntu Aasanu, ki se je spustil z eno roko in zgrabil z njo Kristaverja za škorenj. In Kristaver je izvlekel nož in se spustil ob čolnu navzdol. Z glavo navzdol je butnil v valove in slišal, kako mu je Lars še zaklical: »Oče! Pazi se, oče!« Pa že je plezal — stiskajoč nož med zobmi — nazaj na čoln; vrvi so bile prerezane; v naslednjem trenutku se je jambor dvignil iz morja.

Pa tokrat je bil Kristaver storil veliko napako. Prerezal je bil pripone na napačni strani in jambor je butnil od vetrne strani iz vode. Takoj ga je val zajel in ga treščil ob čoln. Kogar bi bil zadel, bi bil mrtev. Z enim samim udarcem bi

utegnil vseh pet pomesti v vodo. Čoln se je stresel pod udarcem, pa že je jambor odneslo, da ga vnovič vrže ob čoln.

»Drži me!« je zaklical Kristaver in že je bil z glavo v valovih in še na drugi strani prerezal pripone. Jambor je bil zdaj prost. Še enkrat ga je vrglo ob čoln, potem pa odneslo. Z enim koncem nad vodo je izginil v valovih.

Čoln je postal mirnejši in štirje ljudje so jezdili na njem, držeč petega med seboj. In začutili so, da so do kože mokri, da jim zobje šklepečejo od mraza in da so skoraj oslepeli od prši in vode. Komaj da so drug drugega videli.

*

Niso vedeli, koliko časa jih morje že nosi, ko se jim je zazdelo, da čujejo klic iz teme. Zavpili, zatulili so na pomoč. In v rumenkastem svitu neurja, ki je metalo čolne po morju, so zagledali nekaj, kar ni bilo prevrnjen čoln; košček jadra je bil, čoln, ki jim je drevil naproti. Rešitev! In zopet so zakričali kakor ljudje, ki prosijo za svoje življenje. Svit neurja je bil postal močnejši in v rumenkasti polluči je čoln drevil tik mimo njih. Tovariš je bil, Per Suzansa. Gotovo jih je hotel rešiti, videli so ga v daljavi nekaj sežnjevi stati pri krmilu, strmeli je vanje in klical, pa njegov čoln bi se pri takem morju razbil ob njihovem, stari mož je to uvidel, moral je misliti nase in je plul dalje. Prisiljen, prepustiti tovariše gotovi smrti, je okrenil glavo in zrl nanje in krik se mu je izvil iz prsi; in vsi, ki so bili z njim, so zavpili, kakor da prosijo odpuščanja, da morajo najprej sebe rešiti. In ti na gredlju so razumeli in obupno kričali. V naslednjem trenutku je Per Suzansa izginil v temi in valovih.

In jezdili so naprej in se držali za gredelj, kakor da ima vse to še kak smisel. Kaneles Gomon je bil še vedno brez zavesti. Kristaver ga je držal, pa koliko časa bo to še zmogel? Drugi so se, ko so šli valovi preko njih, držali z obema rokama, Kristaver je imel samo eno roko in Kaneles je bil težak. Naj ga izpusti? Ne, ne, pa če tudi njega odnese.

»Kaneles!« mu je kričal v uho, »zavedi se vendar, oprimi se, jaz ne morem več!«

Kaneles, sveži dečko, ki je znal kakor žoga poskakovati, je bil brez zavesti, nezmožen se geniti. Kristaver je čutil, da bo kmalu tudi po njem. Silen val zdaj prihaja, ki ga ne bo prenesel, če naj obdrži sebe in njega na čolnu. Bog mu odpusti! Pa Kristaver mora izpustiti tovariša.

Val se je zgrnil čeznje, Kristaver je upognil glavo in hrbet, pa ko je val bil mimo, je še vedno sedel in držal Kanelesa. Kakor v prividu je videl

njegovega očeta, polslepega starca, tam v gorski koči, in držal je dečka in naj morje odnese oba.

Morje je bobnelo pod čolnom. Zrak je bil v njem, da je stal visoko na valovih. Kristaver bi bil rad izvlekel nož in izrezal v čoln luknjo, da bi zrak ušel, pa ni imel proste roke in tudi mogel ni več.

Še vedno so črni kakor v dimu zaviti oblaki na nebu, z bliskavicami v razpokah, ki obsevajo morje, da se vidi vsa sila kipenja.

Ali ni bil to zopet klic? Glej, tam je zopet jadro! Bliža se, prihaja. Naravnost proti njim gre. In kričé mu naproti in v rumenkastem svitu spoznajo »Morsko rožo«. Tik mimo njih gre in Jakob stoji pri krmilu in vidi, kar je bil videl Suzansa: da je nemogoče pristati in pomagati. In ko je šel mimo, mu je sledil krik, krik smrtné groze. Jih bo tudi ta prepustil usodi?

Pa Jakob ni bil takih misli. Tovariše zapustiti — kaj takega šepavi Jakob ni poznal. On in »Morska roža« sta bila že marsikatero zimsko noč zunaj. Poznal je Jakob svoj čoln in vedel, da sme tvegati, kar bi nihče drugi ne smel.

Zatulil je povelje in vsi v čolnu so ga ponovili; sneli so uzdo in se jim bližali v protivetru. Poševno proti valovom je šlo kakor vihra, blaznost v takem neurju, pa za tako delo je bil Jakob.

Sam ni vedel, kaj prav za prav hoče. Hotel je križariti, držati se v bližini prevrnjenega čolna, ne zapustiti tovarišev. Voda mu je pljuskala v čoln, pa so plali, plali in plali. Prevrgli so jadra in Jakob je vedel, da je odneslo med tem prevrnjeni čoln od vetra. Na srečo je plul v isto smer in glej! — v rumenkastem sijju neurja je črna točka na grebenu vala. Tam so.

»Morska roža« plove proti njim, Jakob čuje njih krike, gotovo so ga zapazili, novo upanje je napolnilo njih srca. In ko drevi zopet mimo njih, jim ne vrže vrvi, pač pa besede: »Ljudje božji, držite se, potrpite!« Taka vzpodbuda v viharju od nekoga, ki je še na varnem, je že polovica rešitve. To jim je dalo novih moči. Jakob je zopet izginil v temi in megli, pa saj jim je bil zaklical, da naj vzdržé in potrpe.

In še enkrat se je »Morska roža« zagnala proti vetru, v zalet proti ponesrečenemu čolnu. Zopet ji je pretela nevarnost, da jo voda zalije, pa možje so plali in plali in Jakob se jim je bližal pod vetrom. Nihče razen njega ne bi mogel tega tvegati v takem viharju. Zopet je jadro prevrgel in plul proti čolnu, ki ga je bilo med tem že zopet odneslo od vetra.

»Iščite jih!« je kričal in »iščite jih!« so ponavljali njegovi ljudje. Novi valovi so šli preko

»Morske rože«, jambor in jadro sta zastokala pod pritiskom viharja. Pa glej! Kaj je tam, tam na grebenu v pramenu rumenega svita? Niso tam? Ne, ni jih več!

Mož je stal pri uzdi in z roko dajal znamenja. »Tam, tam!« je zaklical in pokazal z roko. »Tam, tam!« so zakričali vsi drugi in tudi kazali tja.

In Jakob je udaril z ного ob krov: »Strela božja! Ta stvar se mora končati, tako ali tako.«

In je jadral naravnost na črno črto, ki je bila videti daleč na nekem grebenu pod vetrom.

»Na vsako stran dva moža, in zgrabite!« je kriknil.

»Na vsako stran dva moža in zgrabite!« so vsi ponovili in vstali. Nesmiselno povelje, pa na morju se pravi ubogati. Peti je ostal pri uzdi in kazal smer vodji.

Jakob v tem trenutku ni pomišljal, kaj tvega. Dobro je vedel, da je bilo devet in devetdeset možnosti, da izgubi krmilo — potem je po njih. Pa za take misli ni imel časa. Videl je čoln, ki ga je bilo zopet vrglo navzgor, njega samega je pa ogromen val nesel naravnost na one.

»Možje, pozor!« »Možje, pozor!« so ponovili drugi in že je jezdila »Morska roža« nad prevrnjenim čolnom.

»Zgrabite!« Silen sunek je pretresel »Morsko rožo«, ko je šla preko gredlja prevrnjenega čolna, pa možje na vsaki strani so potegnili vsak svojega tovariša v čoln. Kakor da bi bili velike ribe. Samo pol sekunde je trajalo in že so zopet leteli skozi valove in pene, v temo in vihar.

*

Prvo, kar je Jakob opazil, je bilo, da se krmilo ni bilo odtrgalo. »Morska roža« je bila okretna kot vedno in štirje so bili iz prevrnjenega čolna rešeni. Slišal jih je vzdihovati: »O Gospod, moj Bog!« in zopet »O Gospod, moj Bog!« Pa ni utegnil stopiti k njim, jih pomilovati in jim reči »Revčki!« Imel je preveč opravka z viharjem in morjem. Samo svojim ljudem je zaklical: »So vsi živi?« in kakor običajno na morju so drugi ponovili klic vodje: »So vsi živi?« »Vsi,« se je oglasilo od jambora. »Vsi,« so kričali vsi drugi.

In vozili so in bežali pred valovi in viharjem skozi temo. Bil je beg čez gore in doline v plesu belih, tulečih pošasti. Jadrali so in jadrali in niso vedeli, kam.

Zapazili so svetilnik. To je celina, je pomislil Jakob, pa to je lahko daleč na jugu ali visoko na severu. Zaneslo jih je v ograde,¹ ki jih niso poznali. Vsak trenotek jih lahko vrže ob skalo,

ki moli iz vode ali je pa tik pod vodo. Pa kaj so hoteli, jadrali so.

Veter se je zasukal na sever, vozili so vzdolž obale. Slišali so bobnenje vodá na bregovih, zdaj pa zdaj je zasijalo rumenkasto skozi razpoke v oblakih in jim prikazalo zasnežene gore. Jadrali so proti jugu in videli kipenje morja ob čereh.

Pa veter se je sčasoma toliko polegel, da se je Jakob odločil veslati, kamor se je njemu zdelo. Ni bilo govora, da bi šli na kopno; razpeli so polno jadro in Jakob je vozil nazaj čez Vestfjord, nazaj pod Lofote. Četvorica iz prevrnjenega čolna je ležala omamljena poleg jambora, sicer bi jih moralo biti pet, pa bo že vprašal, ko bo čas za to.

Nekoliko mrzlo je bilo za one ležati v pljuskih vode, pa se bodo že pozneje ogreli.

IZ ANATOMIJE O RAZNOLIČJU Dihalnih priprav

Dr. Janez Plečnik

Bravec naj nikar ne nevoljuje, če znova poudarimo, da vse živine (Lebewesen) delajo le ob zadostnem hranivu, da živine delajo le ob presnavljanju hraniva, da je treba plinov za presnavljanje hraniva. Vse živine (rastline in živali) trebajo torej jedi (anorganske in organske), trebajo pijače (vode), trebajo plinov. Vse živine dihaajo. Nepoučenost je velika v teh zadevah. Živali so dokaj raznolično zgrajene, tudi njih dihalna so dokaj raznolična. Danes bomo govorili prav o raznoličju dihalnih priprav pri živalih.

*

1. Mislimo si povsem »človeško« zgrajenega človeka, ki bi pa imel nekaj somerno ležečih rež v straneh grla kot posebnost. Reže naj držé skozi

Wl. Skoczylas: Cerkev Dev. Marije v Varšavi. (Lesorez.)

¹ Skjårgården = morje med skjäri (otočki).

vso steno vrata, reže naj drže torej prav v žrelo; protiček (zonda), ki bi ga vteknil v režo, bi torej pogledal v žrelo. Recimo temu »takemu« človeku — »naš« človek. Mislimo si, da naš človek ne bi imel pljuč v košu (v prsih) in mislimo si, da bi pljuča molela skozi reže na prosto, na zrak pri našem človeku; pljuča bi torej visela kot gole krpe ob straneh grla. Sapnik (trahea) pljuč pa naj bi bil pravotno pridušen ob usta in nos. Pa ta pljuča, predvsem njih (pljučni) mešički, ne bi bili več pod vplivom prsnega »meha«; pljuča se torej ne bi razpirala pri razširbah koša in pljuča ne bi vpadala pri stezanjih koša. Menje zraka torej ne bi bilo v teh pljučih. Pljučni mešički (alvéoli) so — opisali smo to zadnjič — stegljivi (elastisch) pa bi se torej stegnili (zusammenziehen) pri našem človeku; pljuča bi visela torej vela in zgrbljena ob vratu. Pljuča priskavajo kisik iz zraka s svojo notranjo povrhnjo. Notranje površje pljuč bi bilo torej neznatno in vdihi in izdihi ne bi bili možni. Tako urejeno pljučno drevce bi bilo nad vse malo pridno za našega človeka. Naš človek ne bi dobival kisika, ne bi oddajal nevšečnega CO_2 — on bi se zadušil. Pljuča, viseča prosto ob straneh grla, torej ne bi bila pripravna za posnemanje kisika s svojo notranjo povrhnjo. Mislimo si pa vnanjo, prosto plat teh pljuč odeto s posnemovalno, priskovalno povrhnjo, pa bi ta vnanja mrena mogla posnemati kisik iz okoliškega zraka. Votlost, cevastost takih ob strani grla visečih pljuč bi bila kar nepotrebna, celó nepridna bi bila. Umevno je, da bi bilo pridnejše, če bi gosto, drobno žilje polnilo votline pljučnih cevi in pljučnih mešičkov. Krvni pritisk tega žilja bi nabrekal in raztezal pljuča našega človeka in bi tako večal vnanjo površino pljuč. Recimo takim, po razraslem žilju bohtečim pljučem — »polna« pljuča. Mislimo si torej človeka s takimi, ob grlu na prosto bohtečimi polnimi pljuči, pa bi bilo urno in neprestojno premikanje po zraku kaj pridno za našega človeka: kri, tekoča pod povrhnjo pljuč, bi sprejela več kisika iz več zraka. Pa tudi urno premikanje zraka, torej ostri vetrovi, bi godilo našemu človeku. Naš človek bi dobival torej ob dovoljni površini in dovoljni zračni menji zadosti kisika. Nekaj bi pa le motilo dihanje: »polna« pljuča, moleča v zrak ob straneh grla, bi se — kot je naš svet že stvarjen — urno sušila. Taka pljuča bi se kar urno sprevrгла v usnjaste zgrbljene krpe; taka pljuča bi venela v suhih toplih vetrovih, v žgoči toploti sonca in taka pljuča bi štrlela kot rdeči ledovi iz strani grla ob zimskih mrazovih. Pljuča so nežna stvar in so kaj ranljiva ter bi trebala kakršnekoli

(loputaste) zaščite. Ne bi pa smeli preveč ščititi takih pljuč in ne bi jih smeli preveč odevati, saj bi taka branila ovirala menjo zraka. Vse v vsem: tudi polna pljuča ne bi bila pripravna ne za našega človeka in ne za katerokoli žival, ki živi v zraku, ki vztrajno in neprestojno dela, ki potrebuje dosti, dosti zraka.

Pozračne (in der Luft lebende), oziroma pozemske živali vse imajo tako zgrajena pljuča, kot jih imamo mi. Povodne živali so, ki imajo ob grlu na prosto moleča pljuča in imenujemo ta pljuča škrg e. Berem (Janežič) tudi oznako »ribje uho« za škrge; pa ribe imajo res prav tam škrge, kjer imamo mi uho. Tudi Francozi imajo slično oznako: ouïe (r. uí) pove Francozu »sluh« pa tudi »škrge«. Povodne živali imajo torej poganjke (navadno) ob straneh grla; ti poganjki so pravo v pravem klobčiči na gosto razpredenih, nežnih žilic; ti klobčiči so odeti z nežno povrhnjo. — Opozorili smo že o dobri priliki, da »vrat« je le hrbtenski del vezila med trupom in glavo in da je »grlo« trebušenski del (cervix; collum).

Povedali smo že, da nekaj priskranega zraka, da nekaj priskranega kisika je vedno v vodi — nekam 8 cm^3 kisika je v enem litru vode. S kisikom prepojena voda buri krog škrg povodne živali; kri, tekoča po škrgah, priskrta ta kisik; srce goni dihanje (arterializirano) kri po udih (povodne) živali — žival diha, žival more presnavljati hrano, žival more delati. Neke živali — to je obče znano o ribah — imajo reže v straneh grla. Protiček, vtaknjen v tako režo, pogleda v ustno duplino živali. Robovi rež so porasli s poganjki, ki so pravo v pravem klobčiči na gosto razpredenih, nežnih žilic, in ti klobčiči so odeti z nežno povrhnjo. Robovi rež so torej porasli s škrgami. Voda buri krog škrg ribe in riba diha. Pa riba odpira in zapira lap (ribji lap = großes Löwenmaul = antirrhinum maius), loka vodo in jo žene skozi reže mimo škrg, škrge pa posnemajo kisik iz neprestojno se menjajoče vode. Gobec ribe je torej meh, ki opravlja »vnanje« dihanje pri ribi. Žival se torej »vetri«, ona po volji diha tudi v mirni, stoječi vodi. Trdne kožne gube (lopute) — pogosto je tako — krijejo škrgne reže in varujejo in branijo škrge. Pa je umevno, da povodna žival pogine — se zaduši — na kopnem ob zasuhotenih škrgah; umevno, da kalna voda duši povodno žival; pesek in blato ležeta na škrge, osvinita povrhnjo in kri, tekoča po škrgah, ne dobiva več dovolj kisika; umevno, da povodne živali iščejo žive vode; umevno, da povodne živali jemljejo konec v pretopli vodi, ki pičli kisika.

Púlmo pove latinceu pljuča; naravarji ozna-

čajo torej živali, ki imajo pljuča, kot »púlmonata«. Grk kliče škrga za bránchia; naravarji označajo odtod živali, ki imajo škrga, kot »branhíata«.

Naša in živalska pljuča obolé pogosto; škodljivi naseljenci (paraziti) so po večini vzrok pljučnih bolezni. Škodljivi naseljenci se pogosto polotijo tudi ribjih škrg. Velika podobnost je torej med opravi pljuč in škrg in močna podobnost je med boleznimi pljuč in škrg.

2. Neke živali (zaželke; insecta) nimajo pljuč in nimajo škrg. Te živali imajo očesu vidne, somerno in zaporedensko razporejene piške (luknjice) ob plateh života. Piške vodijo v cevje (votlo vejevje), ki se cepi in vejči tem bolj, čim bolj se bliža somernici. Razcepki vejevja držé prav v ude (organe) in najnežnejši cepiči tega votlega vejičja segajo kar med celice v udih. Žival in njeni udi se presapljajo po tem cevju; celice udov dobivajo zrak (kisik) po tem cevju: žival diha po tem cevju. Piške, vidne ob plateh telesa, torej piške, ki zrak vstopa skozi v telo in izstopa iz telesa, imajo ime dušnice (stigma = znamenje); cevje pa, ki se telo po njem vetri, naj ima (od nas) ime presapno cevje. Grk označa presapno cevje kot »trahée«; naravarji imenujejo torej živali, ki diha po presapnem cevju, kot »tracheáta« (reci: traheáta). Žival razpre vse telo in sesa zrak v presapno vejevje in zrak (kisik) teče kar naravnost k celicam udov. Tako razpiranje telesa je dobro znana zadeva; vsak je pač že opazoval dihačega hrošča in je z živo radovednostjo gledal kretnje rjavega hrošča pri »napihovanju« pred poletom. Umevno je, da moremo upijati pa tudi umoriti zaželke s strupenimi plini; umevno je tudi, da se

zaželka zaduši, če ji prah in nesnaga zamaši dušnice ob plateh trupa; umevno je še, da so zaželke precej lahke in da ne tonejo v vodi. Pomnimo dobro, da je dejava presapnega cevja (trahej) precej različna od dejave pljuč in škrg. Pljuča in škrga posredujejo vstop kisika v kri, in šele kri je, ki nosi celicam udov kisik. Presapno cevje pa dobavlja neposredno celicam udov kisik. Pristavimo še, da so traheáti (zaželke) (skoraj) brez srca in žil, da torej (skoraj) nimajo krvnega obtoka, ki bi raznašal kisik po udih. Presapno cevje je pripravno le za pozemsko dihanje in ni uporabno za povodno dihanje.

3. Zaželke na moč spreminjajo obliko: nekaj časa so jajce, jajce postane ličinka, ličinka se zaprede, zapredek počí pa »zaželka« pride, vzleti iz njega. Neke zaželke preživé dober kos življenja v vodi; enodnevnica je taka zaželka. Tudi povodne zaželke imajo presapno cevje; zgraja presapnega cevja za povodno živetje je tale.

Mislino si zaželko, ki ima -- postavimo takó — na vsaki plati telesa sedem zaporedensko razvrščenih dušnic. Sedem votlih drevc molí torej na vsaki plati v telo zaželke: debelca so »odrezana« ali »odžagana« tam, kjer so pridušena ob dušnice. Mislino si pa sedem debelc na vsaki strani telesa, debelca pa naj niso »odrezana« ali »odžagana« in naj so izruvana; mislimo si še, da je vsako izruvano drevce votlo v vejah pa da je votlo tudi v koreninah. Mislino si, da teh 2 × 7 votlih drevc molí somerno v trup zaželke, da debelce prodira skozi ostenje trupa, pa da votlo koreninje leži vne trupa. Mislino si korenine in koreninice — koreninje vsakega drevca zase —

Pred gugalnico. (Fot. Fr. Krašovec.)

obkladene s povrhnjo, dobro pripravno za sprejemanje kisika, pa je kar jasno, da ima naša zaželka presapno cevje v telesu (vejevje drevca) in da ima tudi nekake škrge ob telesu; presapno cevje (votlo koreninje) sega tudi v škrge. Škrge prejemajo kisik iz vode; škrge pa ne oddajajo kisika v kri, v žile; škrge predajajo kisik v presapno cevje. Tudi to je v skladu z dejstvom, da je srce in da so žile pri zaželnkah prav zanikrno zgrajene. Pravijo takim škrkam »trahealne škrge«. Slovenci pišejo o trahealnih škrkah kot o »škržnih dušnicah« — le-te »dušnice« pa povedó to, kar nam pove »presapno cevje«. Problem za bodočo akademijo znanosti v Ljubljani!

4. Vsaka žival mora dihati; vsaka žival mora sprejemati kisik, sicer ne more delati, sicer ne živi. Poznamo pa živali, ki nimajo nikakih dihal: nimajo pljuč, nimajo škrge, nimajo presapnega cevja (trahej). Take živali dihaajo (sprejemajo kisik) kar s povrhnjami. V n a n j a t e l e s n a o d e v (koža) je taka povrhnja. Navadna naša (deževna) glista je ena teh živali, ki dihaajo kar s kožo: celice kože ji posnemajo kisik iz zraka; kisik prehaja v kri iz celic kože; kri raznese kisik v ude gliste; kri pobere nastali CO_2 iz udov; kri nese CO_2 (tudi) v kožo; CO_2 izpuhteva iz kože; glista diha. Odev takšnih živali naj je dobro pro-
nicna in priskrkljiva za pline; ona naj je torej neprestojno vlažna in volhka in naj ni pusta, suha, usnjasta. Pa glista je res neprestojno vlažna in glista se pokaže nad zemljo kar pred vsem rada ob deževju; glista je najbolj živahna (ona največ dela) ob deževju; takrat dobiva obilo kisika, takrat se ji lahko diha. Glista ima dobro razvito srce in žilje; to ji je v prid pri dihanju; saj kri je, ki raznaša glisti kisik po vsem telesu. Kar splošno pravimo torej: neke živali imajo k o ž n o d i h a n j e (Hautrespiration).

Neke živali tudi nimajo pljuč ne škrge ne presapnega cevja in tudi nimajo take kože, ki bi bila rabna za kožno dihanje. Le-te živali imajo pa č r e v o opaženo s povrhnjo (s »sluznico«), ki je dobro porabna za priskrkanje kisika. Te živali lokajo in požirajo vodo, polnijo črevo z vodo in izpljunejo oziroma iztrebijo požrto vodo. Kisik je v polokani vodi in povrhnja črevesne sluznice posname kisik iz vode. Te živali dihaajo torej s črevesom, one imajo — tako pravijo — č r e v n o d i h a n j e (Darmrespiration). — Kožodihe in črevodihe živali so kar vseskozi majhne živali. Njih majhnost je umevna: čim manjša je žival, tem večje je (razmerno!) površje živali, in čim večje je površje kožodihe živali, tem lažje, tem obilnejše je dihanje. Razmerje med zapopadkom,

vsebino, prostornino in površjem teles je dobro pomembno za vsaktero gajanje pri spajanju in razbeganju snovi in je torej močno pomembno za živetje živin. Nekaj besed o tem ne bo odveč.

Mislino si prav pravo pravotno kocko, storjeno iz voska: Kocka imej torej osem pravih prostornih kotov (vogalov) in šest enakomernih ter enakolikih ploskev. Postavimo, da meri (vsak) rob (vsake) ploskve 1 cm, da je kocka torej 1 cm visoka, 1 cm široka, 1 cm globoka (debela). Vsaka ploskev naše kocke meri torej $1\text{ cm} \times 1\text{ cm}$, torej 1 cm^2 (en površinski centimeter); vse površje kocke meri torej 6 cm^2 . Zapopadek, prostor, ki ga kocka zavzema, pa meri $1\text{ cm} \times 1\text{ cm} \times 1\text{ cm}$, torej 1 cm^3 (en prostorni centimeter). Pa pravijo: razmerje 6 : 1 (šest na eno) vlada med površjem in prostorom (zapopadkom) naše kocke, ki ji rob meri 1 cm. — Mislino si drugo, tudi voščeno in tudi pravotno kocko; rob te — druge — kocke naj pa meri 2 cm. Vsaka ploskev naše druge kocke meri torej $2\text{ cm} \times 2\text{ cm}$, torej 4 cm^2 (štiri površinske centimetre); naša druga kocka ima tudi šest ploskev in njeno površje meri torej $6 \times 4\text{ cm}^2$, torej 24 cm^2 . Naša druga kocka zavzema prostora $2\text{ cm} \times 2\text{ cm} \times 2\text{ cm}$, torej 8 cm^3 (osem prostornih centimetrov). Pa pravimo: razmerje 24 : 8 (štiri in dvajset na osem) vlada med površjem in prostorom naše (druge) kocke, ki ji rob meri 2 cm. Razmerje 24 : 8 je pa izrazljivo kot 12 : 4, kot 6 : 2, kot 3 : 1. Razmerje med površjem in prostorom je bilo torej pri prvi kocki 6 : 1, pri drugi 3 : 1. Pravimo torej splošno: telesa (ene in iste oblike!) imajo (razmerno!) tem manj površja, čim večja so. — Pokažimo na to zadevo še tako-le: Mislino si (pravotno) kocko, storjeno iz voska; kocka imej 1 cm dolg rob. Kocka ima torej šest ploskev. Vzopredno z eno ploskvijo prerežimo našo kocko v dva (kakršnakoli) dela, pa dobimo dva voščena količka iz kocke. Ta dva količka — oba skupaj — zavzemata prostora prav toliko, kot ga je cela kocka zavzemala, torej 1 cm^3 . Ta dva količka — oba skupaj — pa imata: šest ploskev, ki jih je cela kocka že imela, imata pa tudi še dve ploskvi, ki ste nastali po prerezu. Količka imata torej po prerezu osem ploskev. Razmerje 6 : 1 je vladalo med površjem in prostorom pri celi kocki; razmerje 8 : 1 vlada med površjem in prostorom pri (enkrat) prerezani kocki. Še, še in še prerežimo našo kocko, pa kocke ne bo več, kar vedno je bo le 1 cm^3 — površje pa bo naraščalo v neizrečno mero.

Voščena kocka je taljiva v toploti in je topljiva (v raznoterih tekočinah tako tudi) v oljih. Toplota, ki stalí voščeno kocko — kje pa ona

prime našo voščeno kocko? Očividno od zunaj, torej — s površja. Toplota torej tem hitreje, tem močnejše prime kocko, čim večje je površje kocke. Pa olja, ki topé voščeno kocko — kje pa načno kocko, kje prično topiti kocko? Olja primejo kocko očividno od zunaj, torej s površja. Olja torej tem hitreje, tem močnejše topé kocko, čim večje je površje kocke. Pravimo kar splošno: dejava vsakega telesa (ene in iste oblike) je tem močnejša, čim manjše je telo, in dejava teles je tem močnejša, čim več površja telo ima.

Fosfor (Phosphóros; P; 1669) je snov (prvina). P se močno rad spaja s kisikom, vendar pa je le treba prižgati fosfor, če naj gori. V p r a h spremenjen fosfor se pa kar sam od sebe vname, on zagori kar sam od sebe. P kot p r a h ima velikansko površje, pa to velikansko površje urno pritegne velikansko množino kisika — fosfor se pri tem zgreje do zagorevne toplote in zagori »sam od sebe«. Tudi terpentín gori le, če ga prižgemo. Vemo pa, da se terpentín, ki je prav na tenko razmazan, sam vname. »Münchener Glaspalast« je bila velikanska razstavnica za slike v Monakovem. Ta »steklena« razstavnica je letos pogorela in kar ne morejo dognati vzroka nesreče. Zvedeni možje trdijo, da so se razstavljene slike — terpentín je v barvah — same od sebe vnele.

Vsa ta zadeva je kar vsakemu od nas do neke mere znana: razrežemo in razmečkamo kuhan krompir, da se urneje pohladi, da se urneje presoli, da se urneje prebeli — z razmečkanjem damo krompirju več površja. Otrok je (ene in iste oblike kot mi, pa je) manjši od nas, otrok ima torej (razmerno!) več kože, več površja od nas; otrok oddaja torej urneje toploto, otrok se torej urneje hladi, shladi, prehladi. Otrok, ki ima kožo vse lehti poparjeno, ima (razmerno!) dosti več kože poparjene nego odrasel (velik) človek, ki ima poparjeno vso leht.

Umevno nam bo po vsem le-tem, da neke male živali dobijo dovolj kisika po koži oziroma po črevesu in da ne trebajo ne pljuč, ne škrg, ne trahej (presapnega cevja) za dihanje.

Šolski trikotni imajo tri »stranice«; šolski četverokotniki imajo štiri »stranice«. Žepni robčki so po večini četverokotniki, ki pa nimajo štirih »stranic«; oni imajo (»ranftelce« oziroma) robove. S stranico od postelje ubiješ magari človeka, stranice trikotnika niti prijeti ne moreš. Postelja ima dve stranici, vsaka njih ima dosti robov; mnogokotniki imajo vse polno stranic, nobena njih nima roba. Njiva ima obmejke. Učimo se baje za življenje in ne za šolo, pa je torej nujno potrebno, da govorimo drugače v šoli in drugače v življenju.

Neke živali so kar le ena sama celica. Večina teh posamnoceličnih živali je tako majhnih, da

jih (prosto) oko ne spazi; one merijo le nekaj tisočink milimetra ($= \mu$). Neke teh živali imajo ime »améba«. Amoibadés, amoibaíos, amoibé, amoibós — so grške besede, ki označajo nekaj menjavega, premenjavega, spremenjavega, spremenljivega. »Amébe« so posamnocelične (einzellig) živali, ki res (skoraj) neprestano preminjajo svojo obliko: zdaj so oblaste, zdaj izleknjene, zdaj imajo poganjke; one so torej povsem mehkega, židkega (biegsam, geschmeidig; weich) telesa. Te celice-samotnice niso kar nič poposebljene (specializirane): one čutijo, se gibljejo, se množé. Množé se tako, da dve celici nastaneta iz ene (Mladika 1928, str. 139, 454). Te celice meníjo telesno obliko ob gibanju, gibljejo se pa sledeč začutkom: začutijo jestivo kje v bližavi, pa se iztegnejo in se primaknejo k jestivu; začutijo strupila, vročino kje v bližavi, pa se iztegnejo in odmaknejo, se odvaljujajo od nevšečine. Amebe živé v (tekočinah, predvsem v) vodi. E r j a v e c pravi za »amebo« — menjačica.

Menjačice (amebe), pa tudi ostale kot celice-samotnice živeče živali in živine sploh (bakterije), so — to je umevno — prav posebno velikega telesnega površja in zavzemajo (razmerno!) prav posebno majhen prostor; one priskavajo in oddajajo pline torej v prav posebno obili meri. Umevno je, da te živine (celice-samotnice) kar nimajo posebnih dihal, da nimajo ne pljuč, ne škrg, ne trahej, nimajo niti posebne, za dihanje pripravljene povrhnje; njih dihanje je kar le »notranje« dihanje. Umevno je pa tudi, da take majhne živine imajo nadvse živahno presnavljanje, da je menja večnosti nadvse mogočna pri njih, da je njih dejava torej nadvse silna. Obolevamo, umiramo, razpadamo, trohnimo prav po dejavnosti najmanjših živin.

A. Feuerbach.

KO SO HRASTI ŠUMELI

ZGODOVINSKI ROMAN

Spisal S. R. Minclov / Iz ruščine prevel B. Vdovič

Enajsto poglavje.

Skromni bregovi Velike, kakor nalašč sestavljeni iz svetlih raznobarvnih prog peska in kamnja, so naglo hiteli mimo uškujnikov nazaj.

Obe njeni strani je pokrival nepretrgan listnat gozd; kljub ovinkom reke so uškujniki od povsod razločno videli čudo pskovske zemlje — stolnico Presvete Trojice, kakor bi se nad zelenjo gozdov kopala v sinjem nebu. Kamnate strmine bregov so se polagoma znižale in spremenile v močvirja; kakor ječanje je nad njimi vršelo kričanje brezštevilnih rac, gosi in vsakovrstnih ptic. A za močvarami se je začelo rjaviti vodno prostranstvo brez konca in kraja — Talabsko morje, sedanje Pskovsko jezero. Po motnem, brezmejnem njegovem prostoru, ki se še ni upokojil po nočnem viharju, se je valilo visoko valovje.

V ustju reke je Ščokin ukazal razpeti jadro in njegov uškuj je prvi poletel v morje in zarezal po valovih. Za njim so kakor strele z loka poleteli na belih krilih ostali čolni.

Prejšnji red vožnje se je zrušil in množica jader se je posamezno belila za glavnim uškujem.

Ščokin ga je krmaril k otokom, ki so se kakor zelena veriga vlekli vzdolž po morju od juga na polnoč.

Djakon je sedel vstric ščenka in Tjurje, ki ju ni zapustil, in mrko gledal v spenjeno vodo; zdaj pa zdaj je pomočil vanjo bolečo, v okrvavljeno krpo zavito roko. Tjurja je zaspan in po bit molčal. Ščenok se je z otroško radovednostjo oziral na vse strani in spremljal valove z očmi: on je bil šele prvič na takem kraju.

»Oh, mati miljena!« je govoril in se pri vsakem vzletu na posebno visok val zmedeno nasmihal, »kakor kaka gugalnica!«

Djakon je bil docela kopninski človek in zibanje je učinkovalo nanj ostudno. Na uškuju se je zdaj tega zdaj onega novinca začela prijemat morska bolezen; Djakon je poškilil na enega, potem na drugega in se tudi sam urno nagnil čez stranico.

K njemu je prišel Klim.

»Kaj, posvečeni oče, ali si preveč blagoslovljenega kruha pojedel?« je porogljivo vprašal.

»Poberi se, satan, od mene!« se je odzval ta, ne da bi se ozrl.

»Osrči se!« je rekel Klim, »pojdi, ataman te kliče!«

Djakon je zajel z roko vode, si pomočil teme, zastokal, a komaj je vstal, je val nakrenil ladjo. Djakon je razprostrl roke, da bi se oprijel za kar si bodi, in z vso svojo težo padel na Klima in ga stlačil pod seboj. Ta se je precej pobil na zaglavju ob stransko klop.

Po uškuju je bruhnil smeh.

»Ne godrnjaj, sin!« je zagodel Djakon, ležeč na psujočem ga Klimu, »potrpi, kajti vse je od Gospoda!«

Vstala sta in Djakon je, gugaje se kakor pijanec, s trdom prišel do krmnega dela uškuja, kjer je poleg krmarja ležal na preprogi Ščokin.

»Kaj je, otec Djakon?« ga je vprašal ataman in se nasmihal. »Ti je prvič dano videti morje?«

»In poslednjič...« je ta mrko odgovoril in pogledal, da bi mu bilo manj slabo, v nebo.

»Hotel sem se s tabo in s Klimom pogovoriti,« je začel Ščokin, »sedita sem bliže!«

In je pokazal na mesto poleg sebe.

Djakon in Klim sta prisledla.

»Vesta kaj, prijatelja,« je nadaljeval Ščokin s tišjim glasom, »odločil sem se, da jo, namesto da bi plul na Vjatko, mahnem nekoliko bliže...«

»In to je, kam?« je vprašal radovedni Klim.

Djakon je molče uprl svoje izbuljene oči v Ščokina.

»Na Nemce udarim! Jurjev najbrž ni ubožnejši od Vjatke?«

»Jurjev?« je debelo zategnil Djakon, »pa je ta oreh za naše zobe?«

»Nepričakovano udarimo nanj — naš bo!« je odgovoril Ščokin in stresel z lasmi. »Ako ga ne vzamemo, gremo naprej. Dobro, kajne, Gusinjuška?« je pristavil in udaril Klima po rami.

»Jaz sem kakor ti... S teboj, Vasilij Petrovič, grem povsod!« je urno odgovoril ta.

»A ti, sveti otec? Slišal sem, da pravijo, kjer je bolj vratolomna stvar, tebe pokliče!«

»Meni je vse prav!« je osorno rekel Djakon in spet obrnil pogled v nebo. »Nemce obiskati, to je zares pripravneje...«

»Torej vesta kaj, prijatelja,« je začel Ščokin, oživevši, »na obed pristanem na daljnem otoku in tam se pogovorim z vsemi, vidva pa, ako jih bo kaj, ki bodo nesoglasni, pomagajta meni in jih — pregovarjajta!«

Djakon je prikimal in kakor leteč netopir motovilil spet na svoje mesto.

*

Kakor je Ščokin rekel, tako je tudi napravil: okoli desetih zjutraj je vseh pol sto uškujev pristalo na zavetni strani k poslednjemu izmed otokov in se razvrstilo vzdolž peščenega brega.

Na zapuščenem otoku je zakipelo življenje, razlegnili so se glasovi in smeh, zapele so sekire, ki so sekale drva. Na dobrih desetih krajih so se nad gozdom, ki je pokrival ves otok, dvignile vijuge dima od ognjev.

Komaj so kuharji poobesili na trinožnike ogromne bakrene kotle in zasuli vanje potrebni živež, so se z jase, na kateri je taboril Ščokin, začuli debelo doneči glasovi, kakor od udarjanja ob zvon: Klim-Gusinja je s palico nabijal na enega izmed kotlov, kar se je delalo samo v posebno važnih primerih, da se zberejo na občni posvet vsi udeležniki pohoda.

Uškujniki so popustili delo in kakor šumeč roj čebel napolnili jaso.

Ščokin je stopil na živo skalo, ki je molela iz zemlje, in pomahal s šapko. Četa je utihnila.

»So vsi zbrani?« je vprašal ogledovaje množico.

»Vsi, vsi...« so se odzvali od raznih strani.

»Bratci...« je zopet začel govoriti Ščokin in njegov mogočni, silni glas je bil slišen vsem do zadnjega. »V Pskovu smo sklenili z vami, da gremo na Vjatsko zemljo, a sedaj sem se drugače odločil...«

Med uškujniki je zavrelo.

»Kaj si se odločil?« so se čuli glasovi. »Na Vjatko si nas zval, torej nas na Vjatko vedi!«

»Na Vjatkji je dobro,« je nadaljeval Ščokin, ko je bil počakal minuto; »a v drugem kraju bo še bolje kot tam! Dolgo sem si že brusil zobe zanj, a pokazati jih ni bilo mogoče: Pskov je imel mir z njim. Na Jurjev vas zovem, prijatelji! Ni nam treba daleč hoditi. Pskov čakajo neprilike od Nemcev. Kaj nam pomaga, če se vrnemo čez leto s srebrom, a najdemo namesto domov in Pskova sama pogorišča! Vjatka nam ne odide! Splačajmo najprej Jurjev za naše pobite, poženimo se za Pskov in za Presveto Trojico!«

Ognjeviti poziv Ščokina je imel uspeh. Množica je skoraj kakor en mož odgovorila s kriki soglasja in zadovoljstva: ne samo Ščokin, temveč vsa Pskovska zemlja je čakala priložnosti, da obračuna z ošabnimi sosedi.

Našlo se je vsega skupaj nekaj usajalcev, a še te so hitro užugali in ugnali z obdolžitvami in roganjem; Djakon in Gusinja sta pri tem zaupanje atamana popolnoma opravičila.

Zadovoljen z uspehom je Ščokin sklenil prebiti dan na otoku, da se ljudje, utrjeni od nočne vzbune, odpočijejo, drugi dan opoldne pa pluti, ako bo ugoden veter, k reki Embachu, ob kateri stoji Jurjev: do tega je bilo še kakih osem ur vožnje. Ščokin je računal, da se bo okoli polnoči

izkrcal pod mestom, a z zoro udaril nanj od več strani.

Takih, ki so že bili v Jurjevu in ga dobro poznali, jih je bilo dvanajst; Ščokin je razdelil vso četo na pet oddelkov, od katerih so bili štirje določeni za napad, peti pa za obrambo ladij; enemu prvih oddelkov je postavil za načelnika Djakona, obrambo uškujev pa, za katero je bilo treba posebne bistrovidnosti in pozornosti, je izročil opreznemu Klimu.

Na obeh straneh otoka so bile po rtičih razpostavljene straže, dasi jader niti z nemške niti z ruske strani ni bilo videti. Za ponoči je bilo ukazano zakuriti ognje prav v goščavi gozda, tako da bi se noben ogenj z nobene strani morja ne mogel videti. O kaki pijači ni bilo niti omembe.

Ko je sonce zašlo, je že ves tabor na otoku spal kakor ubit.

Dvanajsto poglavje.

Jutrnja zarja je prinesla tišino in gladino.

Morje se je kakor prostrano modriševo polje razprostiralo brez hribov, brez jamic, brez mej in brez zadrževanja.

Na nebu ni bilo opaziti niti oblčka. Vročina se je začela skoraj že z vzhodom sonca.

Uškujniki so se nekateri kopali v prozorni vodi, nekateri pa se lenili in valjali v dehteči travi in cvetju pod drevjem, le Klim, vzrasel na vodi, je kakor sloka lazil okoli čolnov, pogledoval na vzhod in otresal z glavo, kakor bi se muh branil.

»Gusinja nebo duha, bratci, kakor se kaže!« je pripomnil eden uškujnikov, ki je ležal na pesku

Ob šibeniški stolnici. (Fot. Fr. Krašovec.)

prav pri vodi. »Kaj je, Klim?« je odgovoril le-tega, »kakor je videti, nam bo treba zdaj veslati.«

»Veslati?« je vprašal Klim, »ne, gledam, kako bi kakor ptice k Nemcem ne privihrali!«

»No, iz česa sklepaš to?«

»Ne čutiš, kako se nekam pári? In glej, kako je postalo nebo na vzhodu temnorjavo: od tam je nečesa pričakovati!«

»Ako pride nevihta od tam, si manj roke ožulimo, ona nam bo sopotnica!«

Klim ni odgovoril in se odpravil k Ščokinu, ki je zamišljen sedel na hribcu pod gosto košato lipo.

»Uškuje je treba prepeljati k drugemu bregu!« je rekel, ko je prišel k njemu.

Ščokin se je zdrznil.

»Zakaj? Ali se k viharju napravlja?« je vprašal hitro in obračal obraz proti vzhodu, toda skozi zelene, prav do tal viseče veje nebo od te strani ni bilo vidno.

»Kaže tako! In pozneje odpluti bi bilo tudi bolje,« je pristavil Klim, »ne bo treba vsaj ljudi z veslanjem mučiti — ko bi mignil, nas ponese do Embacha.«

»Dobro ... velja!« je odvrnil Ščokin, »prepelji uškuje ...«

Klim je hitel izpolnjevati povelje, Ščokin pa je ostal na prejšnjem mestu in zopet so ga objele svetle misli s svojo sladko opojnostjo.

Predočevalo se mu je, da so Jurjev že zravnali z zemljo in da plovejo nazaj v uškujih, zvrhoma napolnjenih s srebrom, suknom in z vsakovrstnim plenom. A v Kremlju zvonijo njim v čast z vsemi zvonovi, na bregu pa ga sprejemajo Grunja, posadnik in vse mesto.

»Velika je tvoja usluga Pskovu in Presveti Trojici,« govori Tenšin, »tu imaš nagrado, ná mojo hčer! ...« Nato prime Grunjo za roko ter jo, oči povešujočo in zardelo kakor češnje na snegu, pripelje k njemu ...

Pravijo, da srce srcu vedeti daje, toda Vasiliju ni pošepetalo, o čem sta govorila prav ta čas posadnik in njegova hči: z nejevoljo in bridkostjo je pripovedoval Tenšin Grunji, da ga je prekanjenec — Ščokin — prevaril in ga, namesto da bi mu pomagal, spravil z dežja pod kap, češ da bo zdaj radi njega vojna z Livonsko zemljo!

Grunja je pobledele in tesno sklenila roke.

»Kaj zato, papa?« je trdo spregovorila, ko je Tenšin umolknil, »jasno je, da usodi nikamor ne uideš. Njemu pa ... kadar se vrne, ne dovoli, da ga pustijo čez prag!« *

Okrog poldne je začel z ruskega brega pihati lehak vetrček, toda za ostrovom zakriti uškuji ga niso čutili.

Samo gozd je zašumel in vrgel nekoliko zelenih vej v vodo.

Ščokin in Klim sta šla na odprt rtiček, ki se je kakor rumen peščen jezik iztezal v morje, in začela ogledovati nebo.

Nevihta se je bližala: rjava megla, ki je stala nad rusko stranjo, se je privalila bliže in se je že bakrenasto spreminjala.

»Ali ne bi odložil pohoda, Vasilij Petrovič?« je nemirno vprašal Klim, prav po gosje upognil dolgi vrat in pogledoval Ščokinu v oči. »Vihar se bo strašno razdivjal!«

Ščokin je molče obrnil pogled proti Jurjevu.

»V kolikem času se pride v takem vremenu?« je vprašal. »V osmih urah, si pravil.«

Klim je prhnil skozi nos.

»V takemle vremenu? V dveh urah preletimo, ako ne pojdemo — na dno!« je pristavil.

»Ali naši uškuji ne vzdržijo valov?« je vprašal s kljubovalnim naglasom Ščokin. »Mar plovemo prvič v viharju, ka-li?«

»Valovi niso strašni, ampak veter,« je odvrnil Klim. »Ako nam vihar zlomi jambor, kaj počnemo potem? Z vesli ne prideš nikamor, ker te zalije voda.«

»Zato pa Nemci v takem viharju ne pričakujejo gostov ... Kakor orli planemo nanje! Ali ne bo lepo pirovati, Gusinjuška?«

»Ne vem, kaj bi rekel ...« je zamrmral ta nedoločno.

»Ali ti je postalo glave žal?« je rekel veselo Ščokin, »saj je vseeno, kjerkoli jo pustiva, ne?«

»Kaj — glava ...« je odgovoril Klim s takim glasom, kakor bi jih imel še nekaj v zalogi.

Vasilij ga je počil po rami.

»Ako ni nič, potem ni da bi govoril. Ako se jambori zlomijo, ukaži, da vzame vsak uškuj po dva nadomestna jambora s seboj; glej, koliko je tu lesa! Pademo na Nemčurja, kakor sneg na glavo!«

Čila, veselo odločna volja je prevzela tudi Klima.

»Z nadomestnimi jambori pridemo!« je rekel prepričano.

»Hola, les sekat!« je vzkliknil Ščokin in v valu smelega odvažnosti zapretil s pestjo proti Jurjevu: čakajte, pasje duše!

V gozdu so zapele sekire in v kratkem času sta se na dnu vsakega uškuja belila po dva, sveže omajena jambora.

Ščokin je, kakor da bi bil pozabil na morje, pogledoval samo na sonce in zdaj pa zdaj stiskal pesti in se krčevito nasmihal; silno ga je že držala strast, da bi se pomeril z Nemci!

Ko je sonce prehodilo tri četrtine svoje poti po nebu, je Ščokin ukazal vkrcati se.

Z ljudmi napolnjeni uškuji so se, oddaljevaje se od brega, začeli zibati na valovih in so se, prišedši od otoka v nezavarovan prostor, v besnih skokih metali po divjajočem vodovju.

Jambore je mahoma nagnilo naprej in jadra napelo kakor velikanske krogle, uškuji so leteli kakor veter ter puščali penaste sledove za seboj.

Žvižganje vetra in pluskanje valov ni dalo razločiti niti najbližje besede, pa tudi govoril ni nihče: preveč strašne so bile od vseh strani dvigajoče se, s penami in brizgi ovenčane vodene grmade in odpirajoči se prepadi.

Cele jate od nekod priletelih galebov so z žalostnimi kriki spremljale uškuje; galebi so letali nizko nad njimi in se včasih skoraj zadevali ob sedeče s svojimi belosinjimi krili.

Vsi uškujniki so bili skoraj na mah premočeni do nitke.

Ščenok se je z železno roko oklenil okrajka ladje in sedel z debelimi očmi; zbezan nasmeh mu je zamrl na mokrem licu.

Tjurja je zlezal s klopi na dno, ležal tam na obrazu in se od zibanja preobračal z boka na bok, kakor mrtev som na vodi.

Djakonu je odneslo v vodo kapo z glave; veter mu je pulil in razmetaval dolge lase; njegov ko kreda blede obraz se je kakor negorljiv kup mokre slame zdaj ovil z lasmi kakor z dimom zdaj spet pokazal nedotaknjen z izbuljenimi očmi. Rešitve on že ni več pričakoval.

»Otče naš,« je začel moliti Djakon zase, »oh, tepec jaz, ki sem šel z njimi! Iže esi na nebesah ... tonem, hudiči naj vas poberejo vse skupaj! Da svjatitsja imja Tvoe ... Lepo vreme ste si izbrali, vragi! Da priidet carstvie Tvoe, pomiluj mja Bože, Bogorodice-Djevo radujsja, alliluija!«

Rezek tresk je pretrgal njegovo kašnato molitev. Ožrl se je in videl, da je padel jambor, ki se je bil zlomil skoraj prav spodaj, in je jadro pokrilo nekoliko ljudi.

Klim je hitro skočil k njemu in mu s spretnim udarcem z obuhom sekire izbil zagozdo, izvlekel odlomek in ga vrgel iz ladje. Dva človeka sta mu priskočila pomagat privezavati jadro in postaviti nov jambor.

Zdelo se je, da se je uškuj ustavil; kakor Djakon zmršeni valovi so se drug za drugim dvigali in se podili mimo, od zadaj so se kopičile, rasle in naglo dohitevale ladjo cele vodene gore.

Še sekundo in seženj visok val bi pljusnil čez krmo na ladjo, toda v trenutku, ko je val

upadel in že v kolobar zvrtnil svoj spenjeni greben, je uškuj namah znova tako šinil naprej, da so ljudje popadali s klopi: Klim in njegova pomočnika so bili pritrdili jambor in razpeli jadro.

»Ne bojte se, mladci!« je Ščokin zaklical svojemu uškuju. »Skoraj se bo videl breg! Veseleje sedite!«

»Se še nisi naplesal?« je Djakon srdito zamrmral prédse. Tudi on se je, pozabivši bolečino, hipoma z obema rokama prijel za okrajek in oči so se mu še bolj izbuljile izpod las, ki so mu kakor divja, zmedena kodrčija zakrivali obraz. Blizu njih, na sosednem uškuju se je zvrnil jambor.

Skočili so, da ga odstranijo, toda vrvi so se zamotale in visok val, ki je zdajci dohitel daleč zaostali uškuj, je pljusnil nanj; ljudje, do pasu v vodi, so poskočili z mest, toda niso še utegnili plati vodo, že je drug val padel nanje in se zvalil čeznje dalje, pokopavši pod seboj ladjo. Samo nekoliko glav in otepajočih rok je ostalo za njo na površju; čez hip so tudi te izginile.

Na pomoč ni bilo misliti; možno je bilo samo sneti šapko in prekrižati se za utopljeni, kar so storili tudi vsi, ki so videli pogin tovarišev.

»Nikolaja Gavrilova uškuj! ...« je šel glas po ladji Ščokina.

Veter je prešel v orkan. Da bi razbremenil jambor, ki se je pripognil skoraj do nosa in ki je pretel, da se zdaj zdaj prelomi čez pol, ga je Klim ojačil z vrvjo; na drugih uškujih so storili takisto.

»Paramonov tone!« se je razneslo spet po uškuju in glave vseh so se obrnile v drugo stran: Paramonovski ladji je odbilo krmilo, ona je prišla z bokom pod val in se prevrnila z dnom na vrh.

»Breg se vidi!« je na vso moč zakričal Ščokin, da bi osrčil tovariše.

Resnično je bilo spredaj komaj spoznati ozko črno progo zemlje. Sonce se je kakor rdeča krogla počasi pogrezalo za njo, za kraj sveta, in poševni žarki so kakor rdeči trakovi legli na vodo.

In vse hkrati je potihnilo; nastal je mrak in, kar se rado večkrat zgodi na velikih vodnih prostranstvih, veter je kakor po čaru utihnil.

Uškujniki so oživel, toda njihove preskušnje še niso bile končane: gosta megla se je začela v belih klobkih in jezikih pojavljati od vseh strani. Uškuji so zdaj izginjali v njej, zdaj se zopet pokazovali in zdelo se je, da plavajo po zraku.

Kmalu se je vse — zemlja in nebo — zlilo v eno samo neprodarno mlečno goščo.

»Primate za vesla!« je zakričal s tenkim glasom Klim, spuščaje in spravljaše jadro. Ko ga je

naglo zvil in povezal, je hitel Klim h krmilu in začel sam krmariti.

»Leva nazaj!«¹ je zavpil docela divje.

Veslači so se vsi hkrati uprli v vesla, in baš pravi čas: nad desnim bokom se je, kakor kača, pripravljena, da skoči, odrazil upognjeni nos sosednega uškuja; da ga ni Klim zapazil, bi šel Ščokinov uškuj s preklanim bokom na morsko dno.

Veslačem desne strani se je komaj posrečilo izvleči vesla iz tečajev, že je priletevi uškuj drsnil z bokom ob bok in kakor nejasna grmada hitel mimo.

Ščokin je nastavljal roke na usta kakor trobljo in na vso moč zarjul: »Vzemite kotle! Bijte po njih s palicami!«

Besede so zvenele ubito in zdelo se je, kakor da kamni udarjajo ob mehko steno megle in padajo ob njej v vodo.

Djakon je pograbil z zdravo roko kotel, ki je bil blizu, ga obrnil in začel nabijati po njem z nečem, ki mu je prišlo v roko.

Nekje, ne blizu ne daleč, se je razlegel enak glas, prav ko pridružen jok.

Spet je kakor čudovita zver zrasel zraven uškuj; spet so zaveslala vesla nazaj in druga na drugo tekniši se ladji sta se s škripanjem in po čudu razšli nepoškodovani.

Spredaj se je slišal nejasen tresk in zamolkli kriki: potapljal se je uškuja, zadevša drug ob drugega.

Kje je breg, kam je treba krmiti — je bilo neznano.

»Po valu, bratci!« je iz vse svoje moči kričal Klim v prostranstvo. »Vesla proč... val nese h kraju!...«

Ali je kdo od sosedov slišal njegove besede ali ne, se ni dalo dognati.

Z raznih strani prihajajoči udarci na kotle so postajali vedno bolj zamolkli in nejasni; očitno so se ladje razkropile neznano kam.

Kmalu je nastopila globoka tišina; čulo se je samo lahno žuborenje vode pod gredljem in zdaj pa zdaj vzdih kakega molčč sedečega uškujnika.

»To-o-nem... bratci!« je prav pod nosom uškuja slabo zakričal goltajoč glas; kakor črna točka se je prav poleg čolna pokazala glava.

Del uškujnikov je planil k boku in je, ta za roke drug za lase, izvlekel gagajočega. Stati ni mogel in se je kakor vreča zvalil na dno uškuja; voda je lila z njega v potokih.

»S katerega uškuja?« je vprašal Tjurja in se nekoliko dvignil.

»Oh... s Feodosejevskega... Ivan sem jaz...« je komaj spregovoril rešenec; »nekdo se je zaletel v nas... in nas potopil...«

Nastopila je noč in postalo je popolnoma nemožno, razločiti kako stvar okoli sebe.

Ščokin je stal na krmi pri Klimu bolj mrk nego noč: drzno podjetje je šlo v njegovih očeh po vodi.

Koliko časa jih je nosilo v temi in megli — ni vedel nihče.

Zdajci je Gusinja iztegnil vrat in prisluškoval.

»Pljuskava šumi...« je rekel, »breg je blizu, za vesla, bratci!«

Vesla so hkrati zajela vodo in uškuj je zaplul hitreje; šum priboja je postajal jasnejši.

»Zaneslo nas je bržkone na sever od Embacha!« je rekel Klim Ščokinu; »od nas do njega ni takih pribojev...«

»Ali so ti tukajšnji kraji znani? Si že hodil tod?« je vprašal Ščokin.

»Ne, ni naneslo!« je odgovoril Klim. »Bojim se, da ne bi na kake skale zadeli, šum ni dober!«

»Vesla stoj!« je zakričal, pustivši razgovor, in zadrl pogled v temo pred seboj.

»Res so skale... zavij!« je kriknil in se z vso močjo uprl v krmilo, da bi obrnil čoln in šel vzdolž brega.

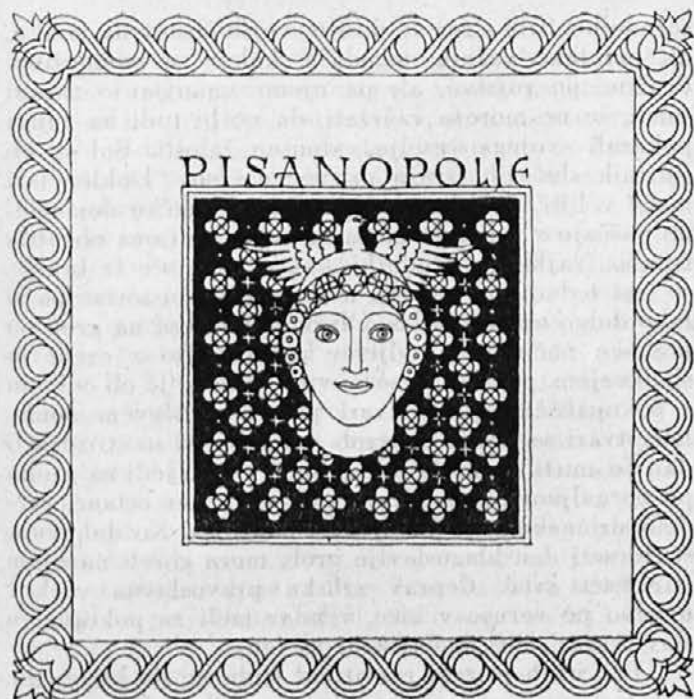
Toda nevarnost je prežala od vseh strani; val je dvignil uškuj in ga zviška treščil z gredljem ob skalo, ki je štrlela iz vode.

Ladja se je s težkim hrèstom prelomila na dvoje in ljudje in naklad so štrbunknili v vodo.

(Dalje prihodnjič.)

¹ Leva stran veslaj, da se čoln obrne. — Op. prev.

SRBSKE DRUŽINSKE ŠEGE IN NAVADE

Katica Šedivý

Srbska duša se ne razodeva nikjer tako jasno kakor v narodnih šegah in navadah. Pravi Srb se drži svojih narodnih šeg. Samo tisti izobraženci in meščani, ki so se pokvarili v tujini in postali pijavke svojega ljudstva, opuščajo starodavne šege. Kdor hoče dobiti med Srbi iskrene prijatelje, mora poznati in upoštevati vsaj njihove družinske običaje. Že iz njih se lahko spozna, da živé Srbi svoje življenje po veliki večini v družini, ne v organizacijah in drugih umetnih tvorbah. Zato ni čudno, če ima družina vsepovsod odločilen pomen, celo v politiki. Ne bo torej odveč, če se s srbskimi družinskimi šegami seznanijo tudi čitatelji Mladike.

Važno mesto zavzemajo tiste navade, ki se sučejo okrog ustanavljanja nove družine. Kljub vsemu velikemu spoštovanju do družine pa so do nedavna starši sami določali svojim sinovom neveste in hčeram žene, kar se dogaja deloma še sedaj po vaseh, a tudi v Beogradu. Da bi starši pridobili svojega sina ali hčer za tak zakon, kakor si ga oni želé, najamejo tajno stare žene, takozvane navodadike, da nagovarjajo sina ali hčer za zakonsko zamisel staršev in skušajo v njih vzbuditi ljubezen do izbranega ženina, oziroma neveste. Če je tako sklenjeni zakon srečen, uživajo navodadike skoraj tako spoštovanje kakor lastni starši. Večkrat pa se fant ali dekle ne ukloni volji svojih staršev in se dogovorita, da bo izvoljenec ukradel svojo nevesto. Moj brat sam je nedavno sodeloval pri taki kraji neveste. Dekle je pripravilo vse svoje stvari, njen izvoljenec je prišel s svojimi prijatelji na vozu, ki ga je pustil zunaj vasi. Medtem ko se je nekaj fantovih prijateljev navidez pogajalo za svinje, so drugi odnesli dekletove stvari na voz in se v naglem diru odpeljali. Mladi »svinjski trgovci« so se pogajali brezuspešno do trde noči in zadrževali starše, da niso

opazili, da jim je hči izginila. Ko so zvedeli pozneje zanjo, je bila že poročena.

Moja znanka, gospa Stoja, mi je pripovedovala, kako je s štrajkom preprečila poroko s tistim, ki ga ji je določil oče. Pridobila je namreč zase tajno svojo mater, ki je vedno tožila očetu, da hči zelo slabí in da je že bolna, ker noče jesti radi tega, ker ne more vzeti za moža očetovega izbranca. Oče je ostal trd, češ da se bo že vdala, ko bo postala lačna. Toda hči je ostala stanovitna, ker ji je mati skrivaj nosila meso in pogače, obenem pa ji kuhala neke rastline, da je bila bleda kakor smrt. Iz strahu, da mu hči ne bi umrla, se je oče dal preprostiti in je celo primeknil k doti deset zlatnikov več.

Na dan poroke sta poleg ženina in neveste najvažnejši osebi takozvana dever in kum. Dever je nekak posrednik med starši in ženinom. Dever vodi nevesto z doma k poroki in iz cerkve v novo stanovanje. Ves dan poroke je nevesta izročena deverovi skrbi. Za mizo sedi poleg njega, a ne poleg ženina. Dever mora neprenehoma paziti na nevesto, da mu je ne ukrade ženin pred sončnim zahodom, ker bi dever sicer doživel veliko sramoto in bi ga daleč naokrog zasmehovali več let. Po sončnem zahodu zasvirajo godci komad, ki se imenuje »pisani orel«. Vsi gostje zaplešejo kolo. Sedaj mora ženin uporabiti vse svoje sposobnosti in vso svojo zvitost, da ukrade deveru nevesto. Če se to ženinu ne posreči, doživi sramoto. Gostje ga posadé za mizo in mu dajo namesto neveste metlo. Kraja se izvrši tako, da ženin dvigne nevesto na roke kot malo dete in zbeži z njo v sobo, kjer jo sme sedaj prvič poljubiti. Deverova dolžnost je, da kupi nevesti poročno obleko, venec in čevlje. Dever je navadno najboljši ženinov prijatelj. V poznejšem življenju je dever nevesti kakor brat. Čeprav je med nevesto in deverom vse življenje iskreno prijateljstvo, se vendar še ni zgodilo, da bi se bratsko prijateljski odnosi med njima preobrnili v nedovoljene.

Kum pa je pri Srbih največji sorodnik. V največji težavi išče Srb pomoči samo pri Bogu in kumu. Kum se imenuje ženinova priča pri poroki, a nevestina priča se imenuje »stari svat« ali »debeli kum«. Kum je vedno tudi krstni boter otrokom nove družine. Če ne bi poročnega kuma naprosili za krstnega botra novorojenčku, bi bila to neodpušljiva zamera. Pri krstu ne določajo imena otroku starši, ampak kum po svoji volji. Mati zve za otrokovo ime šele tedaj, ko ga prinesó od krsta. Po četovi smrti se briga za mladoletne otroke kum. Ob poroki prinese nevesti v dar blago za prvo obleko po poroki.

Nevesta se ne more v nekaj dneh pripraviti za poroko. Vsakogar, ki stanuje v njenem novem domu, počasti nevesta po stari navadi s kakim darom, navadno s srajco ali s čim podobnim, kar mora biti njeno ročno delo. Tudi duhovniku, ki se mu plača najmanj predpisana taksa, prinese nevesta nogavice, srajce, spodnje hlače in obrisač, vse seveda samo svoje ročno delo. Pravoslavni duhovniki te stvari potem prodajajo za nizko ceno.

Ko se nevesta pripravlja na odhod v cerkev, svirajo cigani in opevajo njene sposobnosti in vrline n. pr. lepa je, dobra je, mlada je, dobra gospodinja je itd. Pri samem odhodu iz domače hiše pa ji pojejo njene tovarišice »svatovace«. Tako se imenujejo prigodne narodne pesmi, v katerih se naglašava važnost

tistega trenutka, ko se nevesta za vedno loči od svoje rojstne hiše. Ta svatovac pojejo v zboru in namesto neveste odgovarjajo pevke same. Meni n. pr. so pri odhodu v cerkev pele tovarišice svatovac, ki se začenja takole:

Vrati se, vrati, — majka te zove,
i svi će ti svati — po dukat dati
a vreo poljub — žalosna mati.

Ko se nevesta vrne iz cerkve, pojejo cigani ženinu: »Kakva ti je, takva ti je, trljaj glavu s njom!« (Naj je kakršnakoli, razbijaj si glavo z njol!) Med petjem gredó svati drug za drugim v nevestino novo stanovanje. Vsak preskoči korito vode in vrže vanj denar, ki ga dobi nevesta. Na hišnem pragu dajo nevesti vode, sladko, t. j. na poseben način pripravljen sadni kompot, in pa svež topel kruh, da vse to занесе v svoj novi dom. Pri vходу vzame še prej v roke manj ko leto dni staro možko dete, ki ga trikrat obrne in trikrat poljubi zato, da bi bil njen prvorojenec sin.

Srbi se zavedajo, da je vsak mladi par v težkem gospodarskem položaju. Da bi mu pomagali, slavé mladenčce. Na praznik zaroke Device Marije, ki ga Srbi imenujejo mladenci, obiščejo mlado družino vsi sorodniki, prijatelji in znanci in ji prinesó kak dar, n. pr. uro, blago, platno, pribor, porcelan ali denar.

Tudi na novorojenca Srbi ne pozabijo. Čim zvedó sorodniki in znanci, da se je rodilo dete, ga pridejo pogledat. Vsak mu prinese eno jajce, moko, sladkor in srebrn denar, kar pomeni, da mu želijo, naj bo belo kakor jajce, mehko kakor moka, sladko kakor sladkor in čisto kakor srebro. Ta obisk se imenuje *babinje*.

Po rojstvu dobi dete ime, ki mu ga dajo starši. Tako ime se imenuje »ime na znamenje«. Tudi ob tej priliki pride v hišo navadno duhovnik. Ime na znamenje velja pravzaprav samo do krsta, ko mu pravo ime določi kum. Ker pa se starši včasih težko sprijaznijo s krstnim imenom, zato uporabljajo večkrat ime na znamenje tudi po krstu. Tako imajo nekateri Srbi dve imeni: domače ime, kakor ga kličejo, in krstno ime, pod katerim ga poznajo oblasti. Ker dobi novorojenček za krst od kuma in od vsakega sorodnika in bližnjega znanca kapico, srajčico, plenice in povoj, staršem navadno ni treba skrbeti za otrokovo obleko, dokler ne začne hoditi.

Največje veselje srbskih otrok je v *rbica*. Obhaja se na Lazarjevo soboto, to je v soboto pred cvetno nedeljo. Tudi najsiromašnejšim otrokom priskrbi starši za ta dan novo obleko, zvonec in vrbovo vejico, s čimer gredó v cerkev in nato s procesijo po vasi, oziroma po mestu. Po procesiji se gredó otroci pokazat v novi obleki sorodnikom in znancem, ki jim spusté v žep nekaj denarja.

Podobnih otroških praznikov je več. Tak praznik so n. pr. *materice* dne 28. decembra. Otroci vstanejo zgodaj zjutraj in privežejo mater za posteljo ali za mizo. Mati se mora odkupiti s kakim darom. Nato gredó k materam sorodnikov in znancev, kjer se ta običaj ponovi. Osem dni po matericah so *ocevi*, ko se odkupijo od otrok njihovi očetje in vsi znani očetje. Osem dni po ocevih so *detinjci*, ko starši privežejo deco, ki se mora tudi odkupiti s kakim darilcem.

Vsi najvažnejši običaji in vsi najveselejši dogodki se pri Srbih vršé v družini in pomenijo praznik za vse

sorodnike. Srbi sicer ne nosijo svojih čustev na jeziku, ali pri tako važnih dogodkih, kakor so pomnožitev družine po rojstvu, ali pa njeno zmanjšanje zaradi smrti, se ne morejo vzdržati, da ne bi tudi na zunaj pokazali svojega veselja, odnosno žalosti. Bol se ob smrtnih slučajih izraža na več načinov. Dokler leži mrlič v hiši, se soba ne čisti. Psi in mačke domačini ne puščajo v sobo, da bi na ta način tudi ona občutila izgubo. Najbližji sorodniki, kakor mož, oče in bratje, se šest tednov ne brijejo, a žena, mati in sestre pa si tako dolgo ne češejo las. Ob pogrebu nesó na grob na poseben način pripravljeno kuhano žito z orehi in sladkorjem, pogače, meso in vino. Žito se je ob odhodu s pokopališča, ostale stvari pa na mrličevem domu. Iste stvari se nosijo na grob zopet sedmi in štirideseti dan po smrti, samo da takrat jedó vse te jedi na grobu po opravljeni duhovnikovi molitvi, a kar ostane, razdelé siromakom za pokoj duše umrlega. Ko duhovnik štirideseti dan blagoslavlja grob, mora goreti na njem štirideset sveč. Čeprav srbska pravoslavna cerkev uradno ne veruje v vice, vendar moli za pokojne in slavi vernih duš dan trikrat na leto.

Pri Srbih je zelo razvit čut ljubezni do bližnjega. V žalosti na grobu, v veselih trenotkih, kakor ob rojstvu, ob krstu, ob snovanju novih družin in na največje praznike, se Srbi dejansko spominjajo vseh, ki potrebujejo pomoči. Pri zapadnih narodih želi biti vsaka družina ob velikih praznikih sama, a Srbi želé prav tedaj koga pogostiti.

Za božič pozovejo kakega mladega fanta, ki pride že navsezgodaj. Ko potrka, ga vprašajo: »Kaj nam prinašaš?« Držeč v rokah vrč vode odgovarja: »Poln vrč sreče, zdravja, zadovoljnosti itd.« Ta mladenič, ki ga nazivajo »polazenika«, ostane ves dan gost družine in sedi pri mizi na prvem mestu.

Na velikonočno nedeljo in ponedeljek pridejo cigani, želeč v mnogoštevilnih besedah vso srečo. Druga skupina ciganov dela s petjem prvi skupini medklice in prosi za razne stvari, n. pr.: hašala, pašala za komad sira, za malo vina itd.

V vseh teh običajih je morda mnogo poganskih primesi, vendar pa je zanimivo, da si Srbi ne morejo predstavljati sreče, ako ne storé komu kaj dobrega in če kdo česa ne žrtvuje. Če je velika suša, si splete ciganka vence iz listja in trave. Vsa zavita v zelenje gre od hiše do hiše, prepevajoč dodolske pesmi, kakor se imenuje posebni krog narodnih pesmi, ki se v njih prosi Boga za dež. Vsak gospodar polije ciganko z vodo, ki gre med petjem k sosedni hiši. Njena molitev in pa žrtev, ko ne sme nič prositi in mora, vsa mokra od polivanja, brez vsakega daru od hiše, izprošita po mnenju srbskega ljudstva od Boga zopet potrebnega dežja. To ciganko nazivajo *dó dolo*, in če je kdo zelo moker, pravijo, da je moker kakor *dodola*.

Največji srbski družinski praznik je pa *slava*. Tudi najsiromašnejši Srb štedi vse leto, da more dostojno obhajati svojo slavo. Je to spomin na tisti dan, ko so se pradedi dotične rodbine pokristjanili. Svetnik dotičnega dneva velja za družinskega patrona. Slavo obhajajo samo Srbi in zato se v obmejnih krajih po slavi takoj spozna, kdo je Srb. Slave se začenjajo v oktobru s praznikom sv. Dimitrija, končajo pa se na Jurjevo, ko imajo slavo vsi cigani pravoslavne vere, ki živé v Srbiji. Skoraj polovica Beograda obhaja svojo slavo na praznik sv. Nikolaja; zato ta dan ni

pouka in tudi delo v uradih počiva. Če ne povabijo duhovnika na dom, gredo zjutraj vsi družinski člani v cerkev, kjer se izvrši rezanje slavskega kolača. Vsi sorodniki in prijatelji so dolžni k slavi osebno čestitati, le zelo oddaljeni smejo to storiti pismeno. Če kdo brez zadostnega vzroka ne čestita k slavi, je to znamenje, da je pretrgal z dotično družino vse prijateljske zveze. Srba ni mogoče z ničimer tako razžaliti, kakor če mu kdo prekolne slavo, ko vzroji tudi najmirnejši človek. Po čestitanju se vsak gost usede. Ker je gostov navadno mnogo več, kot premore hiša stolov, zato sedé tudi po posteljah, ki so v Srbiji čez dan tako postlane, kakor bi bile klopi z mehkiimi naslonjali. Gostu postrežejo s sladkim kuhanim žitom, s »sladkim« in pa trikrat s sladkarijami. Namesto sladkarije lahko vzame gost tudi majhno čašo vina. Nazadnje dobi vsak gost vpričo kuhane turške črne kave. Če kdo odide, preden dobi črno kavo, razžali družino. Po črni kavi pa lahko ostane še dlje samo tedaj, če gospodar ali gospodinja izrečno pove, naj ne smatra črne kave za odhodnico. Najboljše prijatelje pridrži družina na večerji. Pravoslavni čestitajo za slavo seveda tudi katoličani. Po srbskem pojmovanju so potem pravoslavni dolžni, da katoličanom vrnejo te čestitke. Ker katoličani nimajo prave slave, velja srbskim katoličanom božič za slavo.

Med iskrenimi prijatelji se večkrat sklene pobratimstvo, med iskrenimi prijateljicami pa posestrimstvo. Obred se lahko izvrši na več načinov. Navadno gresta oba v cerkev, kjer vpričo duhovnika prisežeta prijateljstvo in zvestobo, ali pa si prerežeta žile, pomešata kri in se zaprisežeta nad mrtvaško lobanjo. Pobratima in posestrimo smatrajo odslej vsi družinski člani za pravega brata ali pravo sestro. Pobratim ni ljubosumen na svojega pobratima, ker se tako svete zveze nikdar ne zlorablja.

MARIJA SE SELI

Narodna iz Kostela. V Delaču zapisal Jože Zdolanji.

Mlad mežnarček rano stane
i gre jutro zvonit;
tan na pragu pa sastane
Mater božo Marijo.
Lše jo ponižno praša:
»Kan pa greš te Marija vi?«
Ona mu naravnost reče:
»Gor na faro bistrčko!«
»Preljuba Mati boža,
kaj van pa pri nas falji?
Ali van falji svetih maš,
ali van falji na lontárji žegnanih sveč?«
»Meni ne falji žegnanih sveč,
in mi ne falji svetih maš:
meni falji časti bože,
ki je tükaj nimaš!«
»Preljuba Mati boža,
ostan'te vi pri nas!«
»Ako glih pri vas ostanen,
na veliki lontar več ne gren!
Pod zvonikon si bon mesto izabrala,
tan bon gnado taljala
van domačin farmanon
i zunanjin romarjen.«

B E S E D N I P A B E R K I

Barêd m. (Plet. I., 12.), pust in nerodoviten svet, živi na Blokah v krajnem imenu **Barêdna** (Ravnik).

Vedrniki igrajo, kadar se k suši bliska (Bloke).

Jéscati, ime Je(zu)s izgovarjati (Višnja gora).

Kād f., jama z vodo na močvirnem svetu (Bloke).

Kébasť, na kratko ostrižen; po novi šegi ostriženim ženskam pravijo, da so kébaste: je že kébasta! Kmalu bo vse kébasto! Krajno ime **Kébelj** (hrib, Bloke).

Képniti, kepo zagnati. Kdo te je kepnil? (Bloke.)

Kléstiti, opravljati. Jako so te kléstili! (Bloke.)

Korítar, žlebnjak (opeka; Bloke).

Kotrjáč m., pletena košara (Borovnica).

Kuzmániti, lase kodráti (Bloke).

Mêh: hlače na mehê, »jahalne hlače (Bloke).

Módern, móderna, móderno, Plet. I., 596 modêrn: to ni več móderno (Bloke).

Mréžica, tenčica za na obraz: pri živih, naličje: pri mrličih (Bloke).

Nakitje, lišp (Bloke).

Namarôšiti se, grdo se obleči (Bloke).

Naročnik m.; **narôčnik**, čevljarska rokavica (Bloke).

Nastôp m., voda pod zemljo: **Blošček stoji na strebru**, okoli je nastôp (Bloke).

Odmâlicati, ne odmâličati (Plet. I., 774; Bloke).

Odpasováti, namesto čednika, kadar je zadržan, živino pasti. Vrstili so se po hišnih številkah (Bloke).

Ogrâda, vse je pogorelo, samo ograda (hiše) je ostala (Bloke).

Okno, brezno z vodo na mahu (barje): blizu uken (oken) ne smeš pasti! (Borovnica.)

Podajica, pralica na žagi (Vélike Bloke).

Pôdstava, nádo: nesi sekiro, naj ji dá novo pôdstavo, naj jo dobro podstávi (Bloke).

Pòg (pòh), pòleg: kdo je stal poh tebe? (Bloke, Hudi vrh.)

Polasáti, ne prav do polti pokositi: kar malo polasàj, saj vidiš, da se mudi! (Bloke.)

Požrêh m., ponikva (Bloke).

Rabôtati, sadje otresti in odnesti (Borovnica). — Ljubljana: rabutati.

Risati na same roke, »prostoročno« risati (Bloke).

Sestaviti se: sestavil se je predme in mi povedal dvoje troje gorkih (Bloke).

Ukópiti se, proso se mora ukopiti (v kopi ležati), preden se mane (Bloke).

Vlačúga, podôra, na kateri vlačijo drevo in brano na polje (Bloke).

Zâjec, nesežgan kamen v apnu, ki mu pravijo tudi bik. Kost med prsno in trebušno votlino pri prašiču (Bloke).

Zasnâžiti, njivo zorjejo, na koncu zaorjejo in z motiko zasnâžijo (Bloke).

Zdajkàj, prav zdaj, zdajle (Bloke).

Zlobân, ješč, o prašičih (Bloke).

Zábica, spodnja obleka, pri kateri je životnik pri-tkan hlačnicama (Bloke).

J. š.

NOVE KNJIGE

Poglejmo v Beneško Slovenijo. Zbirka spominov na Beneško Slovenijo za mladino. Priredil Rudolf Wagner. Izdala in založila Slomškova družba v Ljubljani. Tisk Jugoslovanske tiskarne. Str. 136. Cena 30 Din. — Če že v Macedoniji izprašuje častnik vojake pri popoldanskem pouku: »Povej, kje imamo še svoje brate?« in mu nepismeni Macedonec odgovarja: V Celovcu, v Trstu itd., potem je tem bolj nujno, da slovenski otroci že v šoli zvedo za svoje brate in da te in kraje, kjer bivajo, in može, ki tam delujejo ali so delovali, in še šege ljudi in častito narodno blago (pesem in pravljico) kar zgodaj in dobro spoznajo. Ta knjižica vodi otroka po Beneški Sloveniji (dodan je zemljevid), mu razkaže kraje s slikami, mu opisuje zgodovino, tiska pesmi in spise pisateljev, ki so pisali o teh naših ljudeh. Pa ne samo za otroka! Tudi za odrasle je ta knjiga; za vse tiste, ki jih je menda 99 odstotkov med nami, ki o Reziji nič ne vedo. Knjiga je lepo opremljena in — zelo poceni! Kupujmo jo!

Konstantin Fedin: Mesta in leta. Roman. Prevedel Josip Vidmar. Zbirka »Sodobni roman« 2. knj. Izdaja Tiskovna zadruga v Ljubljani. Strani 534. Cena štirim knjigam letno: v mesečnih obrokih po 14, 18, 22 Din. — Človek vzame z radovednostjo v roke roman sodobnega ruskega, sovjetskega pisatelja. Pričakuje od njega bogve kakšnih prevratnih propagand in strankarskega zanosa, pa o vsem tem v »Mestih in letih« ni niti besede. Pisatelj, dasi boljševik, je ostal pisatelj in ne agitator svoje ideologije. Iz knjige nam govori človek, pravi Rus z dušo in zavzetostjo za vse idealno in dobro. Rahla tendenčna nadahnutost tega romana nikoli ne odbija in nikoli ne izstopa. »Mesta in leta« so roman o prelomu dveh dob in dveh svetov: prelom predvojne in povojne miselnosti. Prav za prav to ni roman, je le pestra, hitro se menjajoča vrsta slik, ki jih sicer veže neka osrednja oseba, Andrej Starcov, vendar so medsebojno zelo ohlapno zvezane. Da bi temu prekipeljavemu vrvežu in vrtincu slik dal neko zvezanost in trdnost, je pisatelj slike ujel v časovni okvir dveh poglavij, prvega in zadnjega, ki se oba vršita po koncu vojne in pripovedujeta o padcu junaka Starcova, sta nekako isto poglavje, samo razpolovljeno, in je zadnja polovica postavljena na čelo romana, druga pa na konec. Vmes pa se vrsté slike iz medvojnih let, ki se dogajajo v nemškem malem mestecu v zaledju. Tako je pisatelj dal romanu kompozicijsko trdnost in v lep okvir ujel vrveže življenja. Za roman je značilna neka premočrtost. Slike se vrsté druga za drugo brez dramatične sile in napetosti, brez napona. Nikjer ni močne idejne zaostrenosti in se komaj iz načina, kako pisatelj podaja sliko, dá slutiti njegova idejna namerjenost. Tudi osebe, ki jih pisatelj riše, nikakor niso kaki izredni junaki, ampak najbolj povprečni ljudje in brez romantičnega veličja. Tu je vsak dogodek enako važen — najsi tudi nima z glavnim junakom prav nobenega stika ali vpliva nanj — vse osebe so enako važne. Iz vsega tega sledi celoten vtis, da je roman v posameznih prizorih in slikah dovršen in izredno močan, v celoti pa nekako razvlečen, neznačilen, pomanjkljiv radi ohlapne kompozicije. Mogoče imam tak vtis, ker sem preveč navajen na »dramatične« romane z romantičnim »glavnim junakom«. Gotovo pa je ta ruski

roman mnogo bolj realističen, resničen od množice sodobnih neruskih romanov. Ta široka epika, ki je ne more ujeti nobena forma, in ti povprečni »junaki«, ki so kakor slučajno orisani v romanu: to je pristno vrveže življenje in to so najbolj vsakdanji preprosti ljudje. Tu ni nobene knjižnosti, to je življenje. — »Mesta in leta« niso roman za kogarkoli. Človek zrelega umetniškega okusa ga bo užival. Zabavno in lahko branje pa to ni, kakor ni zabavno branje noben ruski roman, in tudi Fedin je Rus. S. V.

Alojzij Bolhar: Materi. Zbirka deklamovank in črtic o materi za mladino. Tiskarna Rode & Martinčič, Celje. 1931. Str. 89. Cena vezani knjižici 18 Din. — Tako imamo sedaj po Mohorski še drugo zbirko iz slovenskega slovstva o materi. Je pa Mohorska knjižica neprimerno boljša, enotnejša, lepša in neskončno bolj topla. Tu — ob mladinski poeziji o materi — šele uvidimo revnost in praznost naše »mladinske lirike«! Kakšna je? Taka približno, kot so tisti uvodni verzi Grošljeve na prvi strani: Ti si moja majka zlata, — detece sem jaz uborno, — pridno hočem se učiti — in ljubiti te pokorno. To je stihotvorstvo, šolarska vzgojnost, mrtev jezik. Imena povedo vrednost te »lirike« (n. pr. Grošljeva, Gangl, Gorinšek, Albrecht, Stritar, Rape). Izjema so Levstik, Pregelj (ki pa že kar v mladinsko zbirko ne spada) in Cankar. Vse te pesmice so mogoče dobre deklamovanke, a srca ni v njih. In mati zasluži srce. Končno — zbirka je potrebna in bo marsikomu v prid. S. V.

Pierre L'Ermite: Deklica z odprtimi očmi. Ljudska knjižnica 36. zv. V Ljubljani 1930. Str. 242. — Pierre L'Ermite je pariški duhovnik in pisatelj, ki deluje v delavskih okrajih pariškega vele mesta. Kot duhovnik in kot pisatelj z dojemljivim srcem je mogel tam spoznati vse gorje, telesno in duševno bedo Parižanov ter vso njih nenaravnost in izumetničenost. Nasprotno je lahko uvidel, da pravi ljudje, z odkritim srcem in čisto dušo, ne bivajo v vele mestu, ampak na deželi, da le tam živé svobodni, čisti, nezlagani ljudje, živé, trpé, se ljubijo, sovražijo, verujejo, delajo in je nad vsem njihovim delovanjem in mišljenjem Bog. Zato je le pri njih prava zadovoljnost in mir. To nam je pisatelj podal v povesti »Deklica z odprtimi očmi«. Tu ni nikakih velikih junakov ali junakinj in nikakih velikih dogodkov. Vse je otroško preprosto in vsakdanje, a nad vsem je vendar čar poezije in jasno sonce zadovoljnosti in šaljivosti. Še nad trpljenjem in nezgodami leži vedrost, optimizem in humor pisatelja-duhovnika, povsod prijazen nasmeh, sonce, rože in svobodna vedrost. To je zato, ker vse osebe čutijo nad seboj Boga in Njegovo dobroto in, kjer je Bog, tam ni žalosti. Vse osebe, ki nam jih prikazuje pisatelj, so čiste, dobre, s tistimi malimi napakami, ki jih narede za ljudi. Tako sta tu Rolanda in njen fant Filbert, dvoje mladih ljudi z otoka nekje pred Bordeauxjem, tako teta Cecilija, njih služabnica, duhovni voditelj pariške deške kolonije, ki deluje na tem otoku, Parižan Roger Maude, ki hoče Rolando, cvet svobodne dežele in morjá, posaditi v hladno, mračno vele mesto. A Rolanda je dekle z odprtimi očmi in ostane zvesta svojemu domu in svojemu fantu. Posebej je vreden omembe Rolandin osliček Pentaponček z nedosegljivo globokoumnimi oslovskimi domislicami. Če bi na vse v knjigi pozabil, na tega modrijana in hudomušneža

ne bi nikoli. Pisatelj nas ne muči z nikakimi globokimi problemi, ne z opisovanjem ali dušeslovnimi razglabljanji, vse v knjigi živi in diha in se giblje. Radi te čiste vedrosti in brezskrbne šaljivosti naj bere povest vsak in bo imel ob njej nekaj ur čistega, vselega užitka. S. V.

Kmetijska kemija. Ivo Zobec. V avgustovski Mladiki je bila ta knjiga priporočena. Vrinila pa se je pomota: knjiga ne stane 52 Din; naslovna stran pove, da le 45 Din. — V stavku: Vsa teža in tehtnost poučevanja v tem delu tiči v umetnih gnojilih — naj se doda: Vsa tehtnost knjige je v tem, da nam razlaga, kako se hrani rastlinstvo, kako živalstvo in kako od rastlinstva in živalstva človek.

N A Š E S L I K E

Benjamin Vautier: Kmetska pravda. Prizor izpred sodišča: na levi je prostor za sodnike, ki jih pa na sliki ni videti. Eden prihaja baš iz posvetovalnice, odmor med razpravo je. Na desni strani pred sodniško mizo je prostor za stranke, ki se tožarijo, še dalje klopi za poslušavce. Sredi vidimo glavne osebe prizora. To sta dva kmeta, ki sta v pravdi, sam Bog vé, zakaj: zaradi meje, zaradi dedščine morda, ali pa celó zaradi kakih besed »čez čast«. Plešasti stari gospod v sodni halji, očividno odvetnik, prigovarja svojemu varovancu. Kaj? Naj se poravna in pobota s sosedom, ki trdo in nepremično, nekam trmasto svest si svoje pravice sedi in gleda predse. Tudi žena pomaga odvetniku, da pregovori moža. Poslušavci prisluškujejo, ugibajo in pozorno sledé, kako se bo stvar iztekla. — Prizor je podan živo in neprisiljeno. Obrazi in kretnje nastopajočih oseb, sestava skupin, vse je podano preprosto in z neko prijazno prepričevalnostjo. Da, tako je življenje in taki prizori se ponavljajo dan za dnem v sličnih oblikah povsod, prav kakor je ta slika izpred podeželskega švicarskega sodišča. — Benjamin Vautier (1829—1898) je izmed najboljših starejših švicarskih slikarjev minulega stoletja in je s svojimi ljubkimi prizori iz kmetskega življenja dosegel o svojem času velik uspeh. Po rodu francoski Švicar je Vautier dolgo časa deloval na Nemškem, tako da ga skoraj prištevajo med nemške umetnike, v krog Fr. Defreggerja in L. Knausa.

Anica Zupančeva-Sodnikova: Slovensko tihožitje. Na starinski skrinji leži židana obleka, na njej ruta in vse, kar spada k staremu ženskemu ljudskemu oblačilu. Še avba in zlati sklepanec ne manjkata. Zadaž stoji pisan vrč za vodo, vse to narodno blago pa poživljata dva lončena konjička, kot jih poznamo s platnic Mladike. Tudi rdeče sejmarško srce iz lecta leži na skrinji. Kakor da je prišlo dekle s sejma in odložilo obleko in »odpustke« na skrinjo, tako se zdi, da je slikarica sestavila to tihožitje. Enobarvna reprodukcija ne more seveda niti približno podati lepote originala, vendar pa kaže že ta brezbarvni posnetek fin smisel za kompozicijo in za barvne vrednote. S tem delom si je g. Zupančeva-Sodnikova, ki ji danes brez dvoma gre prvo mesto med slovenskimi upodabljačimi umetnicami, podala nov dokaz svoje požlahtnjene slikarske umetnosti.

Šibenik je za zgodovinarja in umetnika po Dubrovniku morda najzanimivejše mesto v Dalmaciji. V njem pa je spet stolnica največje čudo. Kakor je cerkev sama kar edinstvena, je tudi prostor okoli nje čudovito lepo in skladno urejen. Izpod plemenitaške veže, stare lože, ki sloni na vitkih stebrih, je ujel naš mojster fotograf Krašovec pogled proti kameniti katedrali, ki je vsa pisana od starosti, viharjev in sonca.

P O K R O G L I Z E M L J I

V kraljestvu pritlikavcev. Gospa Akeley (Ejkele) se je vrnila že s četrtega potovanja po najbolj nepoznatih predelih Afrike. Nadaljuje namreč delo, ki ga je započel njen mož, ki je bil znamenit naravoslovec in raziskovalec in je pred nekaj leti umrl sredi svojega dela v Afriki. Gospa je na svojem zadnjem potovanju izkusila mnogo hudega in ušla velikim nevarnostim. Nekoč je zmanjkalo mesa in gospa je šla na lov, da bi ustrelila zase in za svoje nosače kako zverjad. Na robu gozda je zapazila bika in ga ustrelila. Strel pa je splasil in razjaril vso čredo, ki se je dotlej skrivala v gozdu. Čreda je zdirjala naravnost proti gospe. Ta je pomerila na vodnika, češ, da se bo čreda ustavila, ako ubije vodnika. Strel pa je odpovedal. Kaj storiti? Nevarnosti divje narave so naučile gospo bliskovito misliti. Neutegoma je planila za bližnje drevo in čreda je zdivjala mimo nje. Ako bi bila ostala na mestu, bi jo bile živali pomandrale. Rešena nevarnosti si je ogledala orožje, zakaj je odpovedalo, pa je spoznala, da ji je trgovec prodal dvajset let staro strelivo. Raziskovavko je tudi mrzlica trikrat napadla, a njena železna volja in utrjena narava je zmagala vse. — Na svojem zadnjem potovanju se je celo leto mudila med pritlikavci ali pigmejci. Seznanila se je pa z njimi že prej, ko je živela v njihovih vaseh tri mesece. Tako je imela priliko, spoznati njihove običaje in filmati njihovo življenje. O otrocih pravi, da se ne rodijo nič manjši kakor drugod, da pa potem v rasti zastanejo; zakaj, gotovega odgovora na to vprašanje danes še ne vemo. Pritlikavci so najrevnejši rod na svetu, saj nimajo ne obleke ne denarja ne kakršnekoli opreme. Pa vendar so vkljub temu ali morda prav zaradi tega prijazni in veseli.

Golobja vzajemnost. Opazovavci narave odkrivajo dan za dnem nove, zanimive resnice iz živalskega življenja. Neki Anglež je poslal več golobov v južno Francijo, da bi od tam za stavo leteli domov. Na dan tekme se je mož z daljnogledom postavil na grič in opazoval nebo. Po dolgem času je zapazil na nebu tudi točko, ki se je razpolovila, pa zopet zlila v eno in tako večkrat zaporedoma. Kmalu je spoznal, da sta to dva goloba, katerih eden plove vedno natančno pod drugim, pa mu zgornji od časa do časa seda na hrbet, kakor da se hoče spočiti, potem pa zopet sam leti, a mu spodnji nudi hrbet v ponovno pomoč. Končno sta priletela k opazovavcu in se mu dala kot gospodarju prijeti. Kaj se je pokazalo? Golob, ki je letal zgoraj in svojemu tovarišu sedal na hrbet, je imel poškodovano perot. Le golob-tovariš ga je rešil, da ni omagal in padel v morje.

DOM RAZPADA

Krista Hafner

Govorili smo o pomanjkanju stanovanj; k temu se pridružujejo še težave davčnega značaja. Današnja davčna moč se opira predvsem le na posredne davke; neposredni tvorijo le majhen del državnega proračuna. Državni dohodki se stekajo predvsem iz carine, monopolov itd. Posredne davščine pa mora plačevati revež prav tako in v prav isti izmeri kot bogataš. Razlika je le ta, da gospodar, ki mora preživljati številno družino, rabi več življenskih potrebščin kot oni, ki je nima, da mora torej plačati državi tudi sorazmerno več davka kot drugi. Tako očete številnih družin poleg drugih skrbi tarejo še posredni davki vse huje kot samce ali očete majhnih družin.

Pri nas razmere hvala Bogu še niso tako strašne, kakor smo videli zgoraj, in razmere, v katerih živi družina, tudi številna, ne tako neznosne kot so v drugih, zlasti industrijskih državah. Zakaj pri nas se je pričela industrija k sreči — pravim k sreči, čeprav po mnenju sedanjega gospodarstva v nesrečo — razvijati prav za prav šele po vojni, ko se je pod pritiskom razmer, javnega mnenja in socialističnih zahtev industrija že začela zanimati tudi za delavca in mu skuša ustvariti več ali manj človeka dostojno življenje. Res so že tudi pri nas industrijske družbe, ki uvajajo v naše kraje navade velikih industrijskih središč iz polpretekle dobe, kjer zasluži ravnatelj mesečno 50.000, 60.000, pa tudi 90.000 Din, ubogi delavec pa le 16 Din dnevno, s katerimi naj preživi sebe in svojce; tovarne, ki odtujujejo iz daljne in bližnje okolice ljudstvo zdravemu, kmetškemu delu, ki napravljajo iz naših krajev gnezda jetike in drugih bolezni; ki ubijajo v našem preprostem človeku običaje in navade in vero rodne hiše in rodne matere ter ga seznanjajo s tujim svetom, z njegovimi razvadami in strastmi in nasladami.

Tako se širi med nami miselnost iz tujine in v tej leže notranji vzroki, zaradi katerih propada družina tudi pri nas. Strah pred številno družino je tako

zašel iz tujine tudi k nam, in tudi tja, kjer ni onih vnanjih vzrokov, ki so drugod posredno ali neposredno povzročili razpad družine.

Notranji vzroki razpadanja družine so pri nas prav isti kakor drugod:

Moderni človek se je odtujil družini. On živi čedalje bolj javnosti in preživlja svoj prosti čas v društvih, klubih, zadrugah itd. Ne samo fant in mož, tudi žena in dekle išče čedalje bolj svoje zabave in izobrazbe in svojega udejstvovanja v javnosti.

Vsa miselnost sedanjega časa je družini nasprotna in ruši družino v njenih bistvenih temeljih. Liberalizem se je v polpretekli dobi uveljavil ne samo na gospodarskem, ampak tudi na duševnem polju. Človek mora biti prost vsakih vezi, da lahko razvije vse svoje zmožnosti in se izživi. Nobene ovire ne sme biti ne v moralnem ne v duševnem oziru, da se lahko razvije v samostojnost in živi po svoji svobodni volji. Revolucija je sprostila človeka vseh spon, mu razvezala strasti, ga oprostila vere, ki omejuje človeka v njegovem mišljenju in delu. Prostost se je proglasila za nedotekljiv zaklad. Človek takega duha ne priznava nad seboj nikogar. Nihče mu ne sme kratiti pravice do svobodnega izživljanja. Samo um naj mu bo luč, ki ga bo nezmotljivo vodila po pravi poti skozi življenje. Duh se naj sprostí vsakterih dogem, srce vseh suženjskih bojazni, volja krivičnih zakonov in postav. Svobodno sme urejati svet in politično življenje, svobodno, neprisiljeno naj dela in uživa življenje. Kam taka prostost vodi, tega nihče ne pomisli. Človek mora zlomiti verige. Vse je dovoljeno! Ni več prepovedanega veselja, ni več angela z ognjenim mečem, ki bi branil vhod v raj zemeljskega uživanja. Človeški um je razpršil vse strahove. Svoboda je podrila vse izmišljene ovire. Človek se dviga le sam iz sebe, raste sam iz sebe. Vesti ni, zakonov ni. Tak je liberalizem v dušnem območju.

Posledice, ki jih je rodil ta nauk, so nekako preobrnile vse življenje človeške družbe.

Človeška misel je v vzdušju abstraktnih teorij postavila nove smernice človeškemu življenju in nove misli so kot hudournik prodrle do najnižjih ljudskih plasti, zajele so ljudsko vest in se polastile narodove duše. Porušile so prepričanja, ki so dozdej stala trdno kot granit, kos za kosom so odnesle stare običaje in navade, omajale ves način vsakdanjega življenja in opustošile vso človeško družbo.

Človek je dober, kadar se rodi. Človek je popolnoma prost ob rojstvu. Človek se rodi sam svoj gospod. Človek nosi v sebi sam svoje zakone in svoj konec. Take nauke je učila modrost liberalne dobe. Odtegnila se jim ni nobena ustanova, nobena družba; tudi družini po teh naukih ni bilo prizaneseno.

Če je človek prost, ga nobena vez ne more vklepati. Zakonska zvestoba je torej le ovira, ki človeku zapira prosto pot v svobodni svet. Kako tudi naj bo človek skozi vse svoje življenje navezan na bitje, ki je morda po svojih nagnjenjih, po svojem mišljenju, po svojem čustvovanju različno od njega; na katero se je navezal morda nekaj v hipni slabosti in strasti? Naj li zdaj kot obsojenec vlačí za seboj verige, ki ga uklepajo, brez upa rešitve? Naj li dva, ki nista ustvarjena drug za drugega, iz dneva v dan prenašata naravno odvratnost drug drugega, sovraštvo in izdajstvo? Kako naj človek vse življenje prenaša to mučeništvo,

to sramoto? Za večno naj mu bo zaprt raj, kamor mu hrepeni duša vsak dan, vsako uro, vsako minuto? Čemu naj duši v sebi vse žgoče strasti, vso vročo ljubezen, ki se vedno znova in znova užiga v njem? Čemu naj zapravlja svojo moč ob nenehnem premagovanju samega sebe?

Zares, če človek nosi v sebi vse zakone in postave in mu je izživetje lastnega jaza končni cilj življenja, potem je vse to nepotrebno, potem je zakonska zvestoba puhla in votla beseda in zakonska nerazdružnost veriga, ki jo svoboden mož more in mora pretrgati.

Možu mora biti dovoljeno in ženi mora biti dovoljeno, da lahko vsak čas, vsako minuto pretrga zakonsko zvezo in se vda srcu, ki ga žene drugam, k novim užitek in novi ljubezni. Ljubezen je svobodna, učé moderni preroki, in človek je svoboden, da se predá strastem in srcu, ki ga odnese s seboj v vrtinec življenja.

Zakon je ovira svobodnemu izživetju: tudi materinstvo je ovira. Otrok, ki pride na svet, se postavi kot mogočen steber med mater in med svet in njega veselje in uživanje. Zato mora imeti žena pravico, da se prostovoljno in hoté odpove otroku, mora imeti tudi pravico, da se svobodno in prostovoljno znebi bitja, ki se je spočelo v njej in jo bo nekda oviralo na njeni življenski poti in ji predčasno rezalo gube v mladi, lepi obraz.

Vse te nauke oznanjajo sloviti pisatelji in najpriljubljenejši pesniki, dramatik, ki jim ljudstvo ploska, romanopisci, katerih dela se prodajajo v tisočih in tisočih izvodov in ki imajo širom sveta morda milijone in milijone čitateljev. Kot na perutih hiti njih misel po svetu in si ga osvaja. Vsa moderna reklama je v službi takih blodenj in ves moderni tisk. Na sirovih lepakih se vsiljujejo njemu, ki se jih brani in jih zametuje. V dnevnikih in mesečnih revijah, v zakotnih brošurah in sijajno opremljenih knjigah se poveličujejo. Kot mogočen hudournik so preplavile svet in ogražajo našo najstarejšo organizacijo, našo družino.

Ali nam ni takih naukov oznanjal tudi že slovenski časopis? Posebej žalostno je še to, da je bil to baš list, ki je v prvi vrsti namenjen našemu primorskemu ženstvu. Slovenski list, namenjen slovenskemu ženstvu na neodrešeni slovenski zemlji, priporoča svojemu narodu, naj samega sebe ubija, naj ubija svoj lastni zarod in tako čimprej iztrebi samega sebe s površja zemlje!

Ti usodni nauki se izpolnjujejo in uresničujejo v Rusiji. Odtam se po silni propagandi vračajo zdaj na zapad — v svojo prvotno domovino, da tako pripravijo v srcih zapadnih evropskih narodov pot komunizmu. Na tihem, da komaj čutimo, pod lažno krinko umetnosti in znanosti prehaja ta miselnost med zapadne ljudi in jim zastruplja duha in srce.

Ruski komunizem družine ne priznava. Če naj bo dosleden v svojem nauku, je jasno, da je tudi priznati ne sme. Zakaj družina je po svojih naslednikih večna in neumrljiva. Oče in mati živita v svojih otrocih dalje in povsem umljivo je, da jim skušata priskrbeti čim boljše in večje dediščine. Tako se kopičijo premoženja in večajo posestva. Družina je torej prav posebno nositeljica zasebne lastnine; zato jo skušajo boljševiki z vso silo ubiti. Ustanavljajo skupna stano-

vanja, skupne kuhinje, skupna otroška zavetišča. Zakonske zveze ni več, ne zakonske zvestobe, ne domačega ognjišča. Človeška družba mora postati kakor čebelnj panj, kjer nihče nima zasebne lastnine in je vse bogastvo bogastvo panja, skupna last vseh.

Boljševizem je povzel nauke, ki jih je učil predvojni liberalizem, in jih razpredel do konca. Gradi na tleh, ki jih je ustvaril gospodarski liberalizem — in brez teh tal bi bilo delo boljševizma nemogoče.

Zahtevali smo žensko enakopravnost. Boljševiki so ženo popolnoma zenačili z možem: vse službe so ji odprte, kot možu. Toda boljševiki so bili usmiljenejši kot zapadni tovarnarji, ki so tudi ženi odprli vrata tovarne, ali kot zapadni trgovci, ki so tudi ženo sprejeli v trgovine in v pisarne. Ker mora žena, ki je v službi, opravljati trojno delo: kot delavka, kot gospodinja in kot mati, je boljševizem uvidel, da žena vsega tega ne more vršiti in da je to prehudo breme za eno samo slabotno bitje. Zato je boljševizem odvzel ženi bremena žene, matere, gospodinje, ostala je samo še delavka. Za ceno enakopravnosti z možem je boljševiška žena žrtvovala svojo naravo; oropana je najslajšega in najlepšega: družine.

Nauk liberalizma je bil tudi ta, da mora biti človek prost vsake vezi in imeti pravico do svobodnega izživetja. Boljševiki so potrgali vezi, odpravili neločljivost zakona, splav uradno priznali.

Otrok je staršem breme, taka je bila liberalna miselnost. Boljševiška država je otroka staršem odvzela in ga vzgaja v državnih zavetiščih.

Industrija ni imela družinskih stanovanj za delavca; boljševizem je uredil skupna stanovanja za delavce; družine ni, zato ji tudi posebnega stanovanja ni treba.

Zapadna Evropa se zgraža nad razmerami v Rusiji. Zatiira boljševizem, preganja komunizem. Zapadna Evropa ne gre sama vase. Če bi premislila sama sebe do dna, bi spoznala, da je sama s svojim ravnanjem in življenjem v mnogočem mati vsega hudega, česar se boji in kar jo skrbi. Uvidela bi, da gospodarski in življenski liberalizem ne nosita življenja, ampak ubijata sedanjost in prinašata smrt in propast lastnega rodu.

DELOVNI NAČRT V GOSPODINJSTVU

Skoraj si ne moremo misliti vzornega gospodinjstva brez točnega delovnega načrta, ki je nekakšna podlaga za procvit vsakega gospodinjstva. Potreben je v vsakem gospodinjstvem obratu, velikem in majhnem. Prav posebno nujen pa je tam, kjer se udeležuje žena-gospodinja zunaj doma in ima zato doma gospodinjstvo pomočnico, ki bi brez delovnega načrta težko izvrševala dano ji nalogo. Razen tega pa živimo v časih, ko se posli nič več ne drže hiše kar po več let; gospodinje dandanes večkrat menjajo svoje pomočnice, nekatere celo zelo pogosto. V takem gospodinjstvu, kjer se služkinje pogosto menjajo, je pa načrt hišnega dela naravnost neizogibna potreba in brez njega ni mogoče izhajati. Ne samo novi pomočnici, temveč tudi gospodinji stalni načrt

zelo olajša uvajanje v gospodinjsko delo in v hišni red — ta najtežji in najneprijetnejši začetek gospodinjstva.

Kdor je sam vaje, delati po premišljeno izdelanem načrtu, ta najbolje vé, koliko je to vredno. Človek, ki opravlja eno delo za drugim mirno, dobro, brez razburljivega in zato škodljivega tekanja in beganja sem in tja, si prihrani mnogo moči. Kdor razburjeno in razburljivo teka in bega sem in tja, prime sedaj za to, sedaj za ono, ima vedno zadrego, nikdar ne miruje, pa vendar svojega dela prav za prav nikoli ne more izgotoviti. Če je pa v načrtu za vsako delo določen točen čas, tedaj hlastavo nemirna zadrega izgine. Delo, določeno za jutrišnji dan, nas ne razburja že danes.

Naloga vsake gospodinje je torej, da sestavi delovni načrt in da ga potem najprej sama praktično preizkusi, se li dá izvesti ali ne. Samo tisti načrt, ki ga je gospodinja sama preizkusila, je izvedljiv točno in zanesljivo.

Kako naj se lotimo sestavljanja načrta, naj nam pokaže vzorna gospodinja v svojem stanovanju, ki obsega tri sobe, kuhinjo, shrambo in kopalnico. Stanovanje je opremljeno tako, da ni nikjer nobene nepotrebne reči, ki bi nalagala nepotrebno delo; tla so prevlečena z linolejem, kurjava je centralna.

Vsa uredba tega stanovanja nam takoj pove, da si ga je opremila in uredila gospodinja tako, da ji daje čim manj opravka.

Za vsa gospodinjska dela v tem stanovanju si je gospodinja izdelala točen načrt, ki ga je preizkusila prav za prav več let. Navzlic temu pa ga ne more uporabljati vsaka gospodinja, temveč naj nam služi le kot za nekak vzorec in zgled, da si po njem sestavimo svojega, ki odgovarja našemu stanovanju in našim razmeram.

Predvsem moramo strogo ločiti tiste gospodinjske posle, ki se ponavljajo vsak dan, od onih, ki pridejo na vrsto samo dvakrat na teden ali celó na mesec. Najbolje storimo, če razbremenimo vedno iste dni v tednu od vsakdanjih opravil v toliko, da opravimo takrat ona opravila, ki pridejo manjkrat na vrsto (tedenska, mesečna). Na tem zgledu so določeni ponedeljek, sredo, petek in sobota za tedenska opravila, torek in četrtek pa za mesečna. Četrtek je stalno določen za temeljito snaženje tal, in sicer se snažijo tla vsak teden v drugem prostoru, le v tistih prostorih, ki se bolj rabijo, dvakrat na mesec. Na ta račun pa se potem prihodnje temeljito pospravljanje lahko malo zmanjša. Vsi torki pa ostanejo za posebno delo, ki pride na vrsto mesečno samo enkrat. Na ta način dobimo takle prav pregleden načrt:

Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek	Sobota
Malo pranje.* Pospravljanje kopalnice. Snaženje tal in brisanje prahu (v vseh prostorih). Snaženje čevljev. Kuhinjsko delo. Postiljanje postelj**	Pospravljanje kopalnice. Snaženje tal in brisanje prahu (v vseh prostorih). Snaženje čevljev. Kuhinjsko delo. Postiljanje postelj	Pospravljanje kopalnice. Snaženje tal. Brisanje prahu. Snaženje čevljev. Likanje. Kuhinjsko delo. Postiljanje postelj	Snaženje tal. Brisanje prahu. Pospravljanje kopalnice. Snaženje čevljev. Kuhinjsko delo. Postiljanje postelj	Temeljito snaženje spalnice otrok in staršev, drugod pometanje in brisanje prahu. Pospravljanje kopalnice. Snaženje čevljev. Postiljanje postelj	Temeljito snaženje dnevne (družinske) sobe in kuhinje, drugod pometanje in brisanje prahu. Pospravljanje kopalnice. Snaženje predmetov iz medi. Snaženje čevljev. Postiljanje postelj
Dela, ki jih opravljamo enkrat na mesec					
1. teden v mesecu	Čiščenje peči (radiatorjev) in aluminijastih predmetov		Umivanje in svetličenje tal nanovo v otroški sobi, kuhinji in gospodarskih prostorih		
2. teden v mesecu	Temeljito snaženje (stepanje, krtačenje) postelj in poblazinjenega pohištva		Umivanje in svetličenje tal nanovo v spalnici staršev		
3. teden v mesecu	Snaženje oken		Umivanje in svetličenje tal nanovo v otroški sobi, kuhinji in gospodarskih prostorih		
4. teden v mesecu	Različno, glede na letni čas		Umivanje in svetličenje tal nanovo v dnevni (družinski) sobi		

* Debelo tiskana opravila so tedenska. — ** Postiljanje se vrši nazadnje, da se postelje čim dlje lahko zračijo.

Če delamo točno po takem načrtu, smo lahko prepričani, da nobenega važnega dela ne izpustimo. Če pa je vendar kedaj sila, da moramo enkrat opustiti to ali ono delo zaradi nujnejše zadeve, tedaj nas en pogled v načrt opozori, da tistega opravila ne pozabimo večkrat zaporedoma ali sploh popolnoma.

Ko pride nova pomočnica v hišo, je najbolje, da takoj pregledamo z njo načrt od začetka do konca. Obenem jo tudi lahko vprašamo tu in tam, ali se strinja z načrtom, n. pr. ji li zadostuje čas od pol 7 do 7, da se obleče, ali je vajena hoditi spat ob pol 10, če si upa pospraviti kuhinjo od pol 2 do 3 itd. Če se gospodinja in pomočnica zedinila v vseh točkah, obesi prva hišni delovni red v kuhinjo na pripravno mesto. Nova pomočnica se more potem ravnati po njem in pogledati vanj, kadar se ji zdi potrebno. Seveda je razen tega dobro, da dela gospodinja prve dni z novo pomočnico skupno po delovnem načrtu, da ga tako obe skupaj praktično poskusita. V kratkem se pomočnica dela po načrtu tako navadi, da ima o vseh opravljenih enega dne jasen pogled in pregled, ki ji omogoča mirno in vendar uspešno delo. Tako odpade tudi tisto mučno izpraševanje po delu in odkazovanje dela, ki ga slišimo kaj pogosto: »Zdaj naredi to, zdaj se loti onega itd.«, kar traja navadno od jutra do večera. Tako odkazovanje dela sproti je namreč mučno za gospodinjino in pomočnico in ne vodi do kdovekakšnih uspehov. Dekle, ki ji ukazujemo sproti in jo tako pošiljamo od enega opravka do drugega, tudi nima prave zavesti svoje dolžnosti in odgovornosti in zato ne pravega zanimanja za svoje naloge; ni ji do tega, da zgotovi svoje delo dobro in v določenem času; saj je vsa njena služba na ta način podobna sodu brez dna, ki ga polniš in polniš, pa vendar ni nikdar poln. Ves dan ni drugega kakor mešanica najrazličnejših opravil in taka zmešnjava ji ne more delati veselja. Z delom po načrtu pa se kmalu navadi vriniti vmes tudi morebitne nepričakovane posle, tako kakor gospodinja sama, če je bilo treba kedaj nenadoma prijeti za nepričakovano delo.

Še teže kakor s stalnimi posli pa je s tistimi, ki nam pomagajo samo nekaj ur na dan. Če je gospodinja zaposlena še izven doma, potem skoraj ne pride do tega, da bi s postrežnico praktično predelala načrt. V takem primeru je podroben in natančen red hišnega dela edini izhod in edina rešitev za gospodinjstvo.

Ob koncu vsega pa ne smemo prezreti dejstva, da je mnogim izmed gospodinjstev pomočnic službeno dobava in šola za poznejše samostojno gospodinjstvo, ko si bodo ustanovile svoje domače ognjišče. Dekle, ki mora v službi vršiti gospodinjске posle po načrtu, bo kasneje kot gospodinja delala prav tako. Zato je delo, ki se vrši v službi po delovnem načrtu, vzgojno ter nam izobrazuje nevede in nehoté nove gospodinjke — ki bodo dobre ali slabe, kakršna je pač bila njih šola v službi gospodinj.

Dodajmo h koncu še to. Stari so rekli: »Ti red, red tebe!« To se pravi: Drži se strogo reda, pa bo tudi red tebe otel marsičesa. Je pa tako: za red so potrebne žrtve samozataje. Lahko je po mili volji frfrati od dela do dela in ga kar na pol opravljati. Red te pa sili z železno močjo, da res vse izvrši ob pravem času in tudi dobro. Red je torej velika šola samozataje. S. H.

NEKAJ MISLI O OBLEKI

Ne dá se tajiti, da je obleka v družinskem življenju važna zadeva. Posega v gospodarsko življenje družine. Skrb za hrano, stanovanje in obleko je prva in težka naloga družinskega očeta-gospodarja, pa tudi družinske matere-gospodinjke. Zaradi obleke se kajkrat po družinah zatemni in pooblači sonce družinske sreče in složne zadovoljnosti. Vprašanje obleke je nekajkrat vzrok navzkrižja med možem in ženo. Ni prazen nič in gola nagajivost, da se dovtip — zajet iz družinskega življenja — tako rad ustavlja ob obleki in se tako pogosto pozabava zlasti z ženskimi klobuki in žensko modo. Tudi med starši in otroki se razmerje večkrat napne prav zaradi obleke. Otrok, zlasti odrasčajoči, prosi in želi novega oblačila. Starši ga odrečejo, pa je zamera, pa so, če ni drugače, solze, pa najrazličnejši izbruhi trme in otrokove užaljenosti. Vprašanje, kako se oblačim, posega v vsakdanje življenje, ob njem ne more mimo prav nihče. Je to v nekem pogledu važnejše od vprašanja hrane; kaj jem, ljudem lahko prikrijem, obleke ne morem. Zato tudi vzgoja v družini, ne samo družinsko gospodarstvo, ne more mimo vprašanja obleke. Pač je vzgojno prevažno, da otrok v domači hiši dobi od očeta in matere trezno sodbo o obleki, njenem pomenu, njeni kakovosti, da ga že rojstni dom uvede v pametno ravnanje z obleko in ga tako zavaruje za prihodnost pred gmotno, še bolj pa pred нравno škodo, ki bi jo zaradi obleke lahko utrpel sam in drugi ob njem.

Najprvo je treba praktično vzgojiti živo zavest o namenu, ki ga obleka ima, saj namen je povsod odločilen in oblikovalen obenem. Tak je namen tudi pri obleki. Le obleka, ki se strinja z namenom, je pametna in dobra. Razsodnega človeka vredno se oblači le tisti, kdor se oblači tako, kakor ga uči pamet, ne pa morda navada in opičja posnemavnost, ničemurna gizdavost ali pa še kaka hujša strast. Človek je umsko bitje, zato mora biti gospodar in vodnik človeškega življenja razum. Zato mora odrasel, zrel človek navajati doraščajočega, nezrelega človeka — otroka — v to, da se dá voditi razumu, da tudi v njem pamet zagospodari drugim raznim nagnjenjem človeške notranjosti. Ob obleki pa pamet premnogokrat leži poteptana, pogažena in poražena, gospodarska, нравna in socialna pamet, če so dovoljeni ti nazivi.

Torej čemu se ljudje oblačimo? Zakaj to vprašanje, bi dejal ta ali oni. Ali ni odveč? Na prvi hip se zdi tako. Pa življenje kaže drugače. So premnogi, ki se oblačijo sami in oblačijo otroke, kakor da ne bi poznali glavnih namenov obleke. So, ki jih drage obleke in razkošne obleke pehajo v gospodarske težave in zadrege. Premnoga deklica je ubrala tatinske poti, samo, da bi bila lepo oblečena. Drugim ni kaj dosti mar, ali je obleka, ki jo nosijo, zdrava ali ne, se v njej prehlade ali pa skuhajo. Še več jih pa je, ki se oblačijo tako, da namesto, da bi pokrili svojo človeško revščino, jo razgaljajo do pikantnosti ter sebi in družbi v propast javno teptajo človeško dostojnost in dostojanstvo. Iz obleke — pomočka нравnega čustvovanja in življenja — so le-taki naredili sredstvo nenravnosti in javnega pohujšanja.

Nravni razlogi so, ki človeku narekujejo obleko. Pa kdo bi še poudarjal нравni pomen obleke? Prvi

človek se je po grehu zavedel svoje nagote. In potomstvo njegovo se je zaveda zaradi razdejanja in hudega nagnjenja, ki je žalostni sad Adamove krivde v naši notranjosti. Zato se človek oblači, da se ne užiga neprestano nebrzdana strast. Zato pa ima človek tudi pred vestjo in Bogom tehtno dolžnost, da se oblači npravno nespotekljivo, dolžnost, ki je tem odgovornejša, ker nenpravna obleka ruši in ograža npravnost bližnjega. Prvi namen, ki ga obleka ima, je torej npravni, etični namen.

Drugi namen, ki naj mu obleka služi, je zdravstveni, higienski. Podnebne razmere človeka silijo, da se oblači. Mraz, dež, sneg, pa tudi sonce in vročina. Obleka ščiti človeka pred mrazom in vročino, varuje ga prehlada in sončarice. Zato je nezdrava obleka nespametna. Kdor se oblači zdravju škodljivo, greši zoper sebe in zoper božji ukaz: Ne ubijaj! In to velja njemu, ki se zapenja, zavija in stiska na škodo zdravju, velja pa tudi njemu, ki si zaradi ljube mode nakopava prehlad, jetiko, revmo in druge bolezni.

KUHARICA

Jetrni ponvičnik (šeberle) za v juho.

Mešaj 10 minut 2 dkg sirovega masla, 1 dkg masti in 1 rumenjak. Nato prideni poldrugo v vodi ali v nezavrelem mleku napojeno žemljo, žlico drobno zrezane in v žličici masti precvrte čebule, velik ščep popra, prav malo soli, ščep majaronovih plev, 8 dkg dobro izstrganih govejih jeter, sneg enega beljaka in končno žlico krušnih drobtin. Vse narahlo premešaj, stresi na pomazano pekačo, razravnaj prst na debelo in postavi v srednje vročo pečico, da se rumenkasto zapeče. Pečenega zreži na majhne poševne kose in ga postavi s čisto juho na mizo.

Pražena špinača.

Zreži $\frac{1}{2}$ kg oprane špinače na široke rezance. V kozi pa razgrej 3 žlice olja ali sirovega masla in prideni eno drobno zrezano čebulo. Ko čebula blede zarumeni, prideni zrezano in narahlo ožeto špinačo, jo pokrij in praži, da postane mehka. Nato jo potresi z žlico moke in zalij z zajemalko goveje juhe ali krompirjevke, jo osoli, prideni ščep muškatovega oreška in 2 žlici kisle smetane ali mleka. Postavi špinačo s krompirjevim pirejem, dušenim rižem ali s širokimi rezanci na mizo.

Vegetarijanski krompir.

Kuhaj četrte ure 6 srednje debelih, opranih krompirjev; kuhane odcedi in olup. Vlij v kozo 3 žlice olja in mu prideni na drobno zrezano čebulo ter mešaj, da se čebula prav malo zarumeni. Nato prideni olupljeni in na listke zrezani krompir, ki ga posoli, potresi z žlico drobno zrezanega zelenega petršilja, prilij mu zajemalko zelenjadne ali goveje juhe; krompir pokrij in ga na ognjišču počasi praži in narahlo premešaj. Krompir postavi s špinačo na mizo.

Stročji fižol s smetano.

Krožnik mladega fižola osnaži in ga zreži na poševne rezance. Razgrej v kozi 2 žlici olja, stresi vanj fižol in 2—4 stroke sesekljanega česna, ga pokrij in

duši; od časa do časa prilij žlico tople vode. Ko se fižol zmehča, ga potresi s pol žlice moke in duši še minuto. Nato prilij zajemalko krompirjevke ali druge juhe, potresi z žlico drobno zrezanega zelenega petršilja, osoli in kuhaj še nekaj minut.

Paradižnikova solata s papriko.

Operi, obriši in olup zrele paradižnike, jim odstrani seme in jih zreži na rezance, prav tako (samo za polovico manj) zeleno papriko in čebulo, potresi ščep popra in soli, prilij olje in kis po okusu.

Goveje meso v grahovi omaki.

Skuhaj $\frac{1}{4}$ kg govejega mesa kakor navadno. Razgrej v kozi žlico olja in žlico sirovega masla, prideni kuhano meso in ga nekaj minut praži, da se prav malo zarumeni. Nato potresi meso z žlico moke in prilij $\frac{1}{4}$ l juhe, 2 žlici na rezance zrezanega korenja (korenje porabi tisto, ki se je kuhalo v juhi), $\frac{1}{4}$ l kuhane graha, posebej kuhan in pretlačen paradižnik in žlico drobno zrezanega zelenega petršilja. Postavi jed s praženim rižem na mizo.

Korenjev narastek.

Duši osrtgan in na rezance zrezan koren v žlici sirovega masla, posebej pa skuha v slani vodi majhno karfijolo in majhen krožnik na rezance zrezanega stročjega fižola. Ko je vsa zelenjad kuhana, jo odcedi in prideni dušenemu korenu, prideni žlico drobno zrezanega zelenega petršilja, premešaj in stresi v pomazano skledo. Nato razmotaj eno jajce in 4 žlice kisle smetane in vse polij po zelenjadi, postavi v pečico in postavi z rižem ali rezanci na mizo.

Zabeljene kumare.

Kumare olup, odstrani seme, jih zreži na prst dolge in debele kosce in jih skuha v osoljeni zavreli vodi. Kuhane odcedi, stresi na krožnik, potresi z drobtinami in zabeli s sirovim maslom ali oljem.

Pražene kumare.

Olupi srednje debelo kumaro, jo nakrhljaj, stresi v skledo in osoli. Razgrej v kozi za drobno jajce sirovega masla, prideni drobno zrezano čebulo in mešaj, da se prav malo zarumeni; prideni pripravljene kumare, pokrij in praži 25—30 minut, prideni žlico drobno zrezanega zelenega petršilja, prilij 2 žlici krompirjevke in 1—2 žlici kisle smetane. Ko jed prevre, jo postavi s krompirjevim pirejem na mizo.

Nadevani paradižniki.

(Uporabi ostanek praženega riža.)

Osem srednje debelih, zrelih paradižnikov operi, obriši in čez polovico prereži, odstrani seme in sredico prav malo izdolbi. Nato deni na vsak prerezani paradižnik žlico nadeva, položi enega poleg drugega na pekačo, v katero si dejala 2 žlici olja ali masti, postavi jih v pečico, da se nekoliko zapečejo. Nadev: Skuhaj 2 pesti riža v juhi ali ga praži. Kuhanemu prideni 1—2 žlici kuhanega in sesekljanega mesa, žlico drobno zrezanega zelenega petršilja, žlico v masti precvrte, drobno zrezane čebule, ščep popra, nekoliko soli in eno drobno raztepeno jajce, premešaj in nadevaj.

M. R.

Grd jezik.

»Trideset let sva že poročena, pa je moj mož še zmerom zaljubljen!«

»Čudno... v katero neki?«

Lepa tolažba.

Ženin in nevesta se zaljubljeno vozita po sredi jezera. Kar se dvigne nevihta, valovi narastejo in bati se je, da se čoln prevrne. Vsa preplašena ječi ona: »Oh, dragec, kaj bo, če se čoln prevrne, jaz pa ne znam plavati!«

»Nič se ne boj, dragica,« jo tolaži on, »jaz tudi ne!«

Kaj je pomagalo.

Prvo pismo.

Žena (iz kopališča možu v velemesto): »Kako si želim nekoliko vrstic od tebe.« — (Nič odgovora.)

Drugo pismo.

»Sem v skrbeh zate, piši vendar!« — (Nič odgovora.)

Tretje pismo.

»Strah in skrb zate me bosta umorila.« — (Nič odgovora.)

Četrto pismo.

»Ako ne dobim do jutri odgovora, odpotujem takoj domov.«

Možev brzojav.

»Bodi mirna, sem popolnoma zdrav.«

Dokaz.

Novoporočenca sta se vrnila z ženitvenega potovanja. Nekega dne pravi mož nežno ženi: »Kar ne morem verjeti, da sva res poročena!«

Žena: »Res? O, potem pa kar račune preglej!«

Sumljivo.

»Ti, tvoja briljantna ogrlica pa gotovo ni prava!«

»Zakaj, misliš, da ni?«

»Zato, ker si morala svojemu čestivcu obljubiti, da je ne zastaviš.«

Hudoben mož.

Žena toži moža za ločitev zakona, češ, da iz same hudobije že tri leta ni izpregovoril z njo besede.

Sodnik: »Ali je res, da že tri leta niste spregovorili z ženo nobene besede?«

»Res, gospod sodnik.«

»Zakaj pa ne?«

»Ker ji nisem hotel v besedo seči, gospod sodnik!«

Bojazen.

Ona: »Stavim, da si članek 'Kako naj živim, da dosežem sto let' ti izrezal iz lista! Zakaj pa?«

On: »Bojim se, da ga ne bi tvoja mama brala!«

Mlad zakon.

On: »Srček, tri mesece sva že poročena, pa moj suknjič še zdaj ni zašit!«

Ona: »To meni nič mar! Tista luknja v rokavu je še iz tvojega samskega stanu.«

Možila bi se rada.

Gospod: »Gospodična, vi imate gotovo na vsak prst po deset oboževavcev!«

Gospodična: »Da, da, toda ljubši bi mi bil samo eden, ampak tak, ki bi vzel celo roko!«

Pameten mož.

Žena: »Kam pa greš, dragi možiček?«

Mož: »Pametna žena moža nikoli ne vpraša, kam gre.«

Žena: »Pameten mož pa seveda sme ženo vprašati...«

Mož: »Ljuba moja, pameten mož žene sploh nima!«

Moderni berači.

Gospodinja: »Danes je petek, drugega vam ne morem dati kakor krožnik navadne prežganke, če vam je všeč.«

Berač: »O, saj imam zmerom stekleničico Juhana s seboj!«

UGANKE

Urejata Peter Butkovič - Domen in Josip Novak.

Podobnica.

(—ol—, Št. Vid.)

Za glavno nagrado.

Knjige.

(Vladimir, Dol.)

Nekdo si je iz knjižnice sposodil tele knjige:

- Št. 1790. Župančič: Veronika Deseniška,
- « 1491. Župančič: Samogovori,
- « 1642. Cankar: Grešnik Lenart,
- « 1123. Župančič: Čez plan,
- « 2150. Meško: Mir božji,
- « 1944. Župančič: V zarje Vidove,
- « 2291. Cankar: Podobe iz sanj,
- « 1895. Bevk: Črni bratje in sestre,
- « 2252. Jurčič: Domen,
- « 2283. Župančič: Čaša opojnosti,
- « 2124. Finžgar: Dekla Ančka.

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano. Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v avgustovski številki.

Demant.

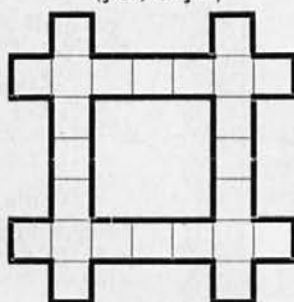
F
k r i
K r a n j
s l a n i n a
k r e m E n j a k
K s a v e r M e š k o
k r a l J e v i č
R o g a t e c
D a v i d
d e d
c

Vremenska uganaka za avgust. Vzemi prvo črko v prvi vrsti in zadnjo črko v zadnji vrsti in tako nadaljuj, da dobiš: Solnce srpana grozdje meči; z medom navdana ajda diši.

Številnica. Oglenica, dejanje, znanost, ostanek, svarilo, vrnitev, Benjamin, Valvasor, ljubezen, edinost. Glej na stvar, ne na ljudi!

Okvir.

(J. A., Celje.)

Sestavi iz črk: a, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, v (nekateri moraš po večkrat vzeti) štiri samostalnike, ki bodo imeli v križiščih isti samoglasnik. Oba navpična samostalnika imata samo zadnji, oba vodoravna samo peti glasnik različen.

Vremenska uganaka za september.

(Miroljub, Vižmarje.)

č m t j e e v
d e b p i e n
š j s n e e e
a t j r o n r
e s v j e a e

Vojna.

(Janez Ložar, Ljubljana.)

1914—18 svetovna vojna
—21 nem.-franc. vojna (v Porenju).
Kdo je žel v teh vojnah največ uspehov?

Zlogovnica.

(France, Središče.)

Sestavi 12 dvožložnih besed, pri katerih je drugi zlog »ka«. Besede značijo: ptica, reka v zasedenem ozemlju, pristanišče, past, čarovnica iz grškega bajeslovja, del telesa, ime krave, domača žival, kraj na Gorenjskem, ples, stoječa voda, sportna prireditev.

Posamezne črke, odbrane v določnem redu, dajo znan pregovor.

Šaljivka iz računstva.

(Janez Ložar, Ljubljana.)

Kaj dobiš, če prideneš številu tisoč pet sto še število e? (e = podlaga naravnih logaritmov = 2.71828...).

Pav.

(Jakob Šešerko, Veržej.)

T U L E A V D O J E P O G R P P D I

Skrit pregovor.

(Vladimir, Dol.)

P. M. L. . . N. P. M. L. J. V. L. K K. P

Ključ: kos, razor, ilo, sad, gobe, pelin, sluz.

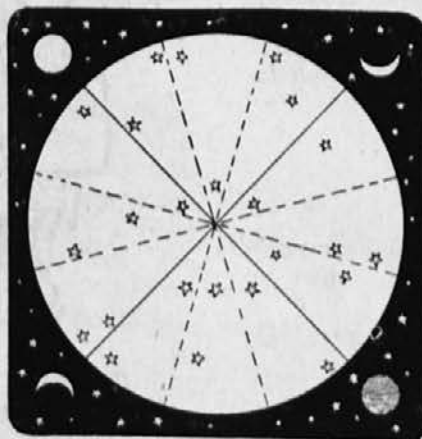
Številnica.

(Franjo Kolšek, Orlavas.)

1, 6, 8, 12, 11 — 6, 4 — 7, 6, 9, 6
— 5, 3, 12, 10, 6, 13, 2.

Ključ: 1, 2, 3, 4 = prometno sredstvo,
5, 6, 7 = glodavec,
8, 9, 10, 4, 11, 12, 13 = izraz za večji kovan denar.

Zvezde.

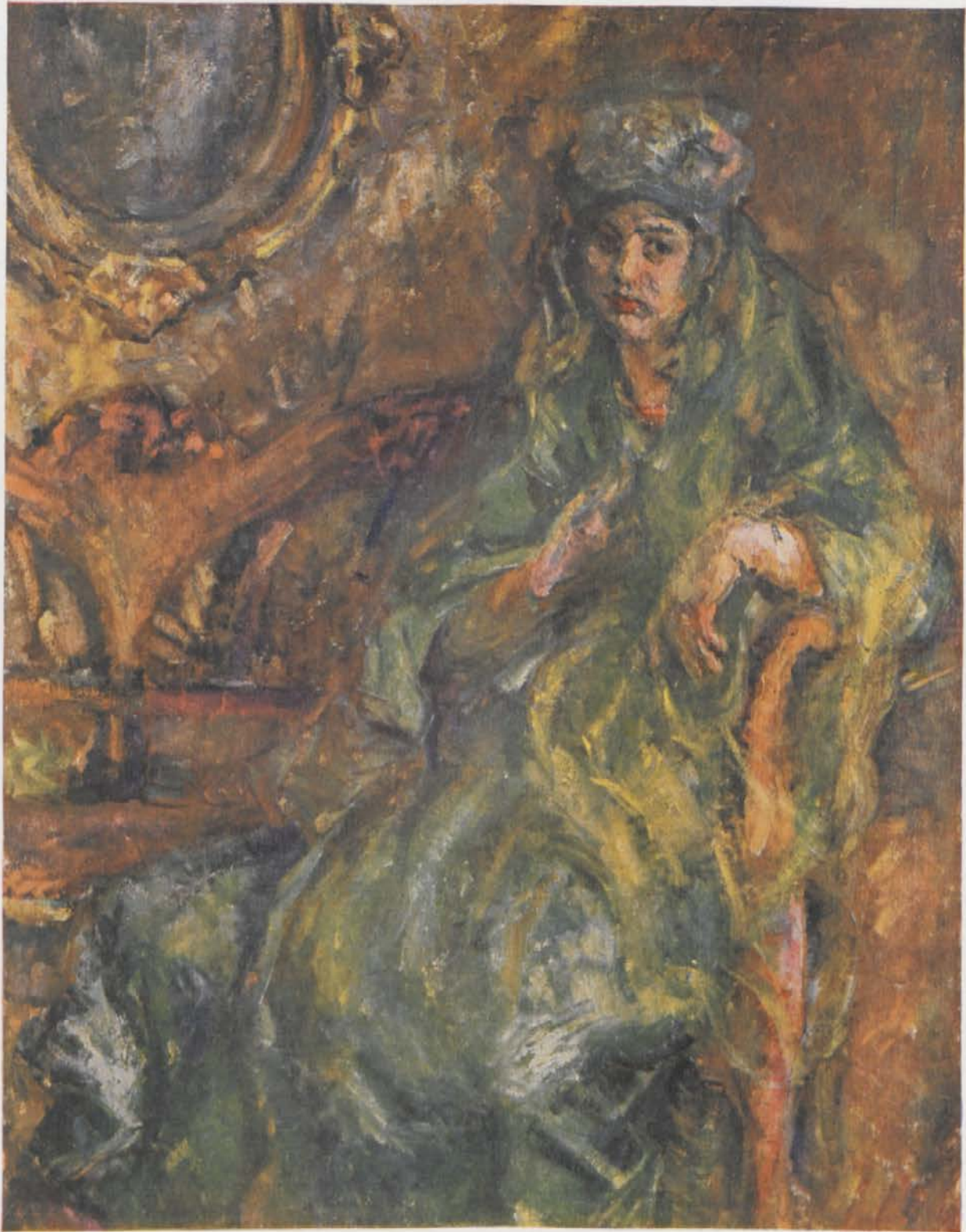
Črkovnica. Vzemi črko iz abecede, ki je med navedenima dvema, pa dobiš: Kdor služi, leži v luži!

Posetnica. Prodajalka sočivja. Skleda.

t t k z r v z n r c j c
e o a e e e e e e i e
r l s n b l n m
i i o a e a
b p g j

Uganaka v sekiricah. Vsaka črta pomeni skupino pet zaporednih črk iz abecede; šestnajstinke pomenijo prvo, osminke drugo, četrtnke tretjo, polovinke četrto in celinke peto črko iz skupine, na kateri sekirica stoji: Poj, pa dolgih ne; dolga pesem se upre.

Trak. 1. vir, 2. Ren, 3. nos, 4. sin, 5. nož, 6. žir, 7. roj, 8. jod, 9. ded, 10. dno, 11. oda, 12. aga, 13. alt, 14. ton, 15. Noe, 16. Eva, 17. Ana, 18. Abo, 19. oči, 20. Ill, 21. les, 22. sel, 23. lek, 24. Krk, 25. kad, 26. Diu, 27. Ulm, 28. med, Vodnik.

Rihard Jakopič: Deklica s krono.

